

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**PROBLEMATIKA PORUCH CHOVÁNÍ ŽÁKŮ
VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ, ZVLÁŠTĚ AGRESIVITA
A ŠIKANA, MOŽNOSTI JEJICH PREVENCE**

**Problems of behavioral disorders the pupils (students) in school
environment, especially the agresiveness and vexation,
the posibilities of their prevention**

Diplomová práce

Autor: Pavla Vonešová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Renata Jandová

Datum odevzdání: 30. 6. 2009

ANOTACE:

Diplomová práce se zabývá aktuální problematikou poruch chování žáků ve školním prostředí, zvláště agresivitou a šikanou a možnostmi jejich prevence. Je dělena na část teoretickou, praktickou a přílohovou.

Teoretická část pojednává o problematice poruch chování žáků. Upřesňuje a rozebírá pojem poruchy chování ve všech jeho formách, a dále vnitřní a vnější vlivy na poruchy chování. Objasňuje příčiny a podmínky vzniku poruch chování. A nakonec popisuje možnosti prevence a nápravy.

Cílem zkoumání v praktické části je zjistit nejčastější formy poruch chování, jejich příčiny a důsledky metodou vlastního dotazníku a rozhovoru na ZŠ. Výsledky z dotazníku jsou zpracovány do tabulek a grafů, jsou doplněny o údaje získané z rozhovorů a na závěr jsou vyhodnoceny.

Přílohová část diplomové práce obsahuje příklady z praxe učitelů, minimální preventivní program ZŠ Jistebnice a jeho hodnocení za rok 2008/2009, krizový plán ZŠ Jistebnice a další materiály související s problematikou poruch chování.

ANNOTATION

This diploma thesis deals with behavioural problems of pupils in a school setting, particularly with aggression and bullying, as well as the possibility of their prevention. It consists of a theoretical part, a practical part, and appendices.

The theoretical part treats behavioural problems in pupils, presenting the separate disorders in all their possible forms, accounting for both internal and external factors triggering them, explaining their causes and the conditions under which they occur, and, finally, surveys the possibility of their prevention and treatment.

The practical part uses a questionnaire designed by the author of the thesis and discussions conducted in schools to identify the most common types of behavioural disorders. The results of the research are presented in charts and graphs and are complemented by data obtained in the discussions. This part is concluded with a thorough analysis of the data.

The appendices contain real-life examples of behavioural problems encountered by teachers, the minimum prevention programme implemented by the basic school in Jistebnice and its evaluation for the school year of 2008/2009, the crisis management scheme of the same school, and additional materials relating to the topic.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma "Problematika poruch chování žáků ve školním prostředí, zvláště agresivita a šikana, možnosti jejich prevence" vypracovala samostatně a použila pouze pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s paragrafem 47b zákon č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce fakultou, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne

Poděkování

Děkuji **Mgr. Renatě Jandové** za odborné vedení diplomové práce a za poskytnutou pomoc. Rovněž mé poděkování patří žákům a učitelům základních škol, kteří věnovali svůj čas mému průzkumu.

OBSAH

1	Úvod	9
2	Teoretická část - Poruchy chování žáků ve školním prostředí	11
2.1	Základní charakteristiky a definice pojmu poruchy chování v dětském věku a dospívání, příčiny a podmínky, vnitřní a vnější vlivy na poruchy chování žáků.....	11
2.1.1	Poruchy chování žáků v dětském věku, příčiny a podmínky, vnitřní a vnější vlivy na poruchy žáků	14
2.1.1.1	Psychologicky podmíněné poruchy chování	17
2.1.1.2	Rodinně podmíněné poruchy chování	18
2.1.2	Determinace chování jedince – vnitřní a vnější faktory	18
2.1.3	Biologické determinanty – vnitřní a vnější faktory	19
2.1.4	Sociální determinanty chování jedince.....	19
2.1.5	Problémy v chování a poruchy chování	20
2.2	Charakteristika a klasifikace poruch chování v dětském věku.....	21
2.2.1	Charakteristika poruch chování v dětském věku.....	21
2.2.2	Klasifikace poruch chování v dětském věku	22
2.2.3	Poruchy se špatnou prognózou	24
2.2.3.1	Dezinhibovaná přichylnost v dětství	24
2.2.3.2	Nesocializovaná porucha chování	25
2.2.3.3	Porucha opozičního vzdoru	25
2.2.4	Poruchy s lepší prognózou.....	26
2.2.4.1	Porucha chování ve vztahu k rodině.....	26
2.2.4.2	Socializovaná porucha chování	26
2.2.5	Pedagogové a problematika poruch chování	27
2.3	Neagresivní poruchy chování	29
2.3.1	Lhaní.....	29
2.3.2	Útěky a toulání	30
2.3.3	Záškoláctví	31
2.3.3.1	Charakteristika a definice problému záškoláctví.....	31

2.3.3.2	Typy záškoláctví.....	33
2.3.3.3	Příčiny záškoláctví.....	33
2.3.3.4	Osobnost pedagoga a jeho vliv na záškoláctví	37
2.3.3.5	Návrhy na opatření ke snížení výskytu záškoláctví.....	38
2.3.3.5.1	Opatření na pomoc škole.....	38
2.3.3.5.2	Opatření ke zlepšení výchovných funkcí rodiny	39
2.3.3.5.3	Opatření v oblasti sociální péče.....	40
2.3.3.6	Speciální metodika řešení problému záškoláctví.....	40
2.3.3.7	Záškoláctví a školní řád.....	41
2.4	Agresivní poruchy chování.....	42
2.4.1	Agresivní chování, jeho příčiny a varianty.....	42
2.4.1.1	Definice pojmu agresivní chování.....	42
2.4.1.2	Příčiny vzniku agresivity	43
2.4.1.3	Sociální význam agresivního chování	44
2.4.1.4	Varianty agresivního chování.....	45
2.4.1.5	Postoje k vlastnímu agresivnímu chování a jeho interpretace.....	46
2.4.1.6	Východiska k problematice agrese, agresivity a násilí – násilného chování	47
2.4.2	Šikana a šikanování	49
2.4.2.1	Definice a charakteristika pojmu šikana.....	49
2.4.2.2	Typy, fáze a stadia šikany	50
2.4.2.2.1	Druhy šikany	50
2.4.2.2.2	Šikana v rodinách	50
2.4.2.2.3	Šikana ve školách	51
2.4.2.2.4	Šikana jako proces.....	51
2.4.2.3	Východiska k problematice šikany a šikanování.....	52
2.4.2.4	Vymezení aktérů šikany – oběť šikany (šikanovaný) a agresor (aktér šikany, šikanující).....	53
2.4.2.5	První pomoc pedagogů ve světě šikany.....	54
2.4.2.6	Opatření proti šikaně	58

2.4.3	Vandalismus	58
2.4.4	Žhářství.....	58
2.4.5	Krádeže.....	59
2.5	Prevence šikany a dalších poruch chování	59
2.6	Možnosti převýchovy	63
3	Praktická část.....	65
3.1	Expozice problematiky	65
3.2	Výzkumný cíl a pracovní hypotézy	65
3.3	Charakteristika vyšetřovaného souboru	66
3.4	Charakteristika výzkumných metod	67
3.4.1	Dotazník	67
3.4.2	Rozhovor	70
3.5	Způsob zpracování získaných údajů.....	72
3.6	Interpretace výsledků	73
3.6.1	Nejčastější formy a projevy poruch chování	73
3.6.2	Důsledky šikany ve školním prostředí.....	76
3.6.3	Způsoby šikany.....	80
3.6.4	Projevy poruch chování	92
3.6.5	Problematika poruch chování žáků ve školním prostředí z pohledu učitelů	104
4	Závěr	106
	Literatura.....	108
	Internetové zdroje.....	110
5	Přílohová část	111

1 Úvod

V současné době je nejen v naší společnosti problematika poruch chování velmi aktuálním tématem, zvláště pak šikana a agresivita. Tuto problematiku řeší nejen pedagogové a vychovatelé, odborníci-psychologové a psychiatři, ale i laická veřejnost. Jedinec s poruchou chování nerespektuje normy chování a to ovlivňuje nejen jej, ale i bližší a širší okolí. Poruchy chování se většinou projeví ve středním školním věku, ale nemusí být pouze přechodnou fází, ale mohou pokračovat až do dospělosti, což nakonec přináší velké potíže nejen samotnému jedinci a jeho okolí, ale i společnosti. V každé společnosti zanechávají poruchy chování své následky, a proto tuto problematiku řeší nejen odborníci, školy, ale třeba i zaměstnavatelé, atd.

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou poruch chování žáků 2. stupně ZŠ ve školním prostředí, zvláště agresivitou a šikanou, možnostmi jejich prevence. Cílem této práce je zjistit nejčastější formy poruch chování, jejich příčiny a důsledky. Odhalení forem poruch chování je uskutečněno metodou nestandardizovaného dotazníku a metodou rozhovoru na ZŠ. V závěru práce dochází k rozboru dotazníků žáků a jejich doplnění o údaje z dotazníků a rozhovorů učitelů. Předpokládané výsledky oblastí výzkumu jsou potvrzeny či vyvráceny pomocí tabulek, grafů a komentářů. Práce rovněž obsahuje příklady z učitelské praxe a metodické pokyny, jak pracovat s problematikou poruch chování ve školní praxi. Práce je rozdělena na teoretickou, praktickou a přílohovou část.

V teoretické části diplomové práce se v první kapitole věnuji *problematice poruch chování obecně*. Pojem poruchy chování definuji, upřesňuji a rozebírám ve všech jeho formách. Dále pak stanovuji vnitřní a vnější vlivy na tvorbu poruch chování a objasňuji příčiny a podmínky jejich vzniku. Text respektuje znění mezinárodně užívaných klasifikací nemocí – 10. Revize *Mezinárodní klasifikace nemocí* z roku 1992. Dalšími oblastmi teoretické části jsou kapitoly „*Charakteristika a klasifikace poruch chování žáků*“ a „*Neagresivní poruchy chování*“ kam náleží kapitola „*Záškoláctví*“, které patří k velkým problémům řešeným na školách.

Mezi největší a v dnešní době nejvíce řešené poruchy patří *agresivita a šikana*, kterými se zabývám v kapitole „*Agresivní poruchy chování*“. V závěru této práce popisuji současné možnosti převýchovy v naší společnosti a věnuji se možnosti prevence.

Praktická část této diplomové práce je založena na výzkumu v terénu. Metodou vlastního dotazníku a rozhovoru zjišťuji nejčastější formy poruch chování, jejich příčiny a důsledky. Stanovuji si výzkumný cíl a pracovní hypotézy a charakterizuji výzkumný soubor v pojetí vzorku 238 žáků 2. stupně ZŠ a 20 učitelů, na ně aplikuji výzkumné metody (nestandardizovaný dotazník a rozhovor). Způsob zpracování výsledků dokládám a výsledky objektivně interpretuji. Závěrečné zhodnocení výsledků je zaměřeno na projevy a důsledky poruch chování, na způsoby jejich realizace a možnosti jejich řešení a prevence.

Teoretické poznatky týkající se „*problematiky poruch chování žáků ve školním prostředí*“ jsou načerpány hlavně z knižních monografií předních českých odborníků zabývajících se všemi formami poruch chování. Rovněž bylo užito i teorie z internetových zdrojů a metodických pokynů pro školy.

Protože je tato problematika velmi závažná, řeší se ve všech oblastech školství, tudíž přílohová část obsahuje příklady z praxe učitelů, metodické pokyny pro školy a ukázkou minimálního preventivního programu a jeho hodnocení a krizového plánu ZŠ.

2 Teoretická část - Poruchy chování žáků ve školním prostředí

2.1 Základní charakteristiky a definice pojmu poruchy chování v dětském věku a dospívání, příčiny a podmínky, vnitřní a vnější vlivy na poruchy chování žáků

„ Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuálně na úrovni svých rozumových schopností“. (Vágnerová, 1999, s. 274)

Pro nejlepší pochopení tohoto problému je potřeba jej nejprve definovat a charakterizovat. Co to vlastně chování je? „Chování je souborem vnějších a vnitřních projevů, které jsou zpracováním a vyjádřením vnitřní situace člověka. Je to pojem, kterým rozumíme souhrn vnějších projevů, činností, jednání a reakcí organismu. Obvykle bývá děleno z pohledu psychologie podle své povahy na instinktivní, návykové a rozumové. Obecně chováním rozumíme vnější činnost, řeč, mimiku a jednání (cílené, záměrné chování)“ (<http://www.sos-ub.cz/prevence/hyp12.htm>). Poruchové chování je chováním patologickým, které je takovou formou lidského chování, která je neúnosná buď pro jedince samotného, protože žije trvale v napětí, nespokojenosti, nevýkonnosti a selhává v interpersonální interakci anebo je neúnosná pro společnost, což je dáno společenskými normami, eventuálně je neúnosná jak pro jedince, tak i pro společnost, tj. okolí, ve kterém žije. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_1.php)

Co je porucha chování? Ve speciální pedagogice „je porucha výraz označující stav, jehož důsledkem je snížená schopnost provádět určitý úkol nebo usměrnit žádoucím způsobem svoje chování. Porucha může postihovat oblast tělesnou, citovou nebo intelektuální. V psychopatologii je to termín popisující duševní rysy a vlastnosti značně odlišné od normy“. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_1.php) O poruchu chování se jedná proto, že jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit z důvodu např. jiné „hodnotové orientace, rozdílných osobních motivů, neschopností ovládat své chování, atd“. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_1.php) „V etopedii jsou poruchy chování nejčastějším projevem narušeného vztahu k výchově a vyskytují se především u mravně narušených osob, někdy i u dalších kategorií postižených jedinců“. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_1.php)

Za poruchové chování můžeme označit takové chování dětí a dospívajících, které má tyto znaky (podle DSM – IV, 1994) :

„Chování nerespektuje sociální normy platné v dané společnosti: O poruchu jednání se nejedná, pokud jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem. Takový předpoklad nesplňují mentálně retardovaní, anebo lidé, kteří přicházejí z jiného sociokulturního prostředí, kde platí jiné normy. O poruše chování lze mluvit jenom tehdy, pokud jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit. Důvodem může být jiná hodnotová hierarchie, rozdílné osobní motivy nebo neschopnost ovládat svoje chování (např. z důvodů organického poškození mozku nebo následkem požití alkoholu či drog.)“ (Vágnerová, 1999, s. 274)

Jedinci s nepřiměřeným a poruchovým chováním se projevují neschopností udržet přijatelné sociální vztahy, protože nemají dostatek empatie a jsou egoističtí a nadměrně zaměřeni na sebe a na uspokojování svých potřeb. Nechápu, že mají své chování přizpůsobit normě, standardnímu sociálnímu očekávání, aby byl zachován nezbytný pořádek. Oni sami velmi často nezažili vztah s pozitivními zkušenostmi, proto nejsou dostatečně empatičtí a nerespektují sociální normy a neberou ohled na ostatní lidské bytosti, zvířata, životní prostředí, atd. Nic, ani přátelství, natož práva jiných lidí, pro ně nemá větší význam než aktuální osobní zážitek. Často reagují velmi agresivně. (Vágnerová, 1999, s. 274)

Klíčová slova týkající se tohoto problému jsou tyto: porucha chování, diagnostika, symptomy poruch chování, faktor času, faktor závažnosti, příčiny poruch chování, psychologicky podmíněné poruchy, náhradní spojení, volání o pomoc, emoční deprivace, disharmonický vývoj osobnosti, psychické poruchy, rodinně podmíněné poruchy, klasifikace poruch chování, poruchy se špatnou prognózou, poruchy s lepší prognózou, nesocializovaná porucha chování, porucha chování ve vztahu k rodině, socializovaná porucha chování, deskripce, lži, krádeže, opuštění domova, záškoláctví, vandalismus, žhářství, antisociální chování, asociální chování, delikvence, kriminalita, atd.

„Podle MKN – 10 (1992) jsou poruchy chování u dětí definovány jako opakující se a trvalý (nejméně 6 měsíců) vzorec chování, podle kterého dítě porušuje normy a sociální očekávání přiměřená věku dítěte. Za poruchu chování tedy nepovažujeme přestupky, které se vyskytují jednorázově, nebo se dvakrát, třikrát opakují. V tomto případě můžeme soudit, že jde o projev jedince vyplývající z jeho nezralosti. Přesto musíme i těmto projevům věnovat pozornost, aby se zabránilo rozvoji vážnější poruchy“.

(<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>)

„Abychom mohli konstatovat poruchu chování, v průběhu jednoho roku musí být přítomny minimálně tři z těchto symptomů a zároveň jeden musí být neustále přítomen v posledním půlroce. Mezi symptomy se řadí: agrese k lidem a zvířatům, častá šikana, vyhrožování a zastrašování druhých, častá iniciace pranic a rvaček, jako zbraně jsou používány předměty, které mohou vážně zranit druhé (např. nože, hole, lahve, atd.), projevování fyzické agrese a hrubost k lidem, projevování fyzické agrese a hrubost proti zvířatům, krádeže prováděné způsobem, při němž dochází ke střetu s poškozenými (např. vydírání, loupežná přepadení, atd.), vynucování sexuální aktivity po druhém. Dále mezi ně patří destrukce majetku a vlastnictví, žhářství, vandalismus a nepoctivost a krádeže, vloupávání se do objektů, aut, časté lhaní s cílem získání prospěchu nebo výhody, či vyhnutí se problémům, závazkům, povinnostem. Dalšími symptomy jsou vážná porušování pravidel, např. opakované absence přes noc doma před třináctým rokem věku, a to přes zákaz rodičů, útoky z domova (nejméně dvakrát), nebo návraty až po dlouhé době, časté záškoláctví, a to před třináctým rokem věku. Poruchy chování významně zhoršují školní a pracovní aktivitu. Nejsou splněna kritéria pro stanovení diagnózy disociální porucha osobnosti u jedince staršího osmnácti let.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Pokud porucha chování začíná v dětském věku, pak alespoň jeden ze symptomů musí být přítomen před desátým rokem věku. Pokud porucha chování začíná v adolescenci, pak žádný ze symptomů nesmí být přítomen před desátým rokem věku.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

O lehké poruše mluvíme v případě, kdy z poruchy chování neplynou žádné, popřípadě malé problémy. O střední poruše lze hovořit v případě střední frekvence poruchového chování. A o těžkou poruchu jde v případě, že se vyskytuje více symptomů, než je potřebné ke stanovení diagnózy, nebo se objevují takové poruchy chování, které mají za následek těžké ublížení na zdraví. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

Faktor věku a závažnosti není možné oddělit, proto je nutné při posuzování závažnosti poruch chování brát v úvahu jak věk jedince, tak míru zralosti jeho osobnosti. Čím je jedinec starší, tím považujeme poruchu jeho chování za závažnější. V předškolním věku nejsou ještě morální normy u jedince ustálené a zafixované, proto nemůžeme jeho problémové chování považovat za skutečnou poruchu. Například mohou děti někdy lhát, ale to může být pouze projevem jejich bohaté fantazie, také krádeže ještě nemají svůj pravý význam. Dítě si prostě vezme to, co se mu líbí. Poruchy chování mají v tomto věku spíše podobu negativismu,

opozičního chování a agresivity. Ale jde o to, aby se toto chování nezafixovalo a nerozšiřovalo se o další nežádoucí symptomy. Ve školním věku se nejčastěji z poruch chování objevují krádeže, lhaní, agresivita, záškoláctví a útoky z domova. V tomto věku už ale jedinec zpravidla zná etické normy a je si vědom závažnosti jejich porušování. Více se tomuto budu věnovat v dalších kapitolách této diplomové práce. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

Faktor času je také velmi důležitý, poruchy chování v dětském věku a dospívání mohou být přechodné, ale mohou také představovat zvýšené riziko budoucího problematického chování. Delikventní chování málokdy začíná až v dospělosti. (Vágnerová, 1999, s. 275)

2.1.1 Poruchy chování žáků v dětském věku, příčiny a podmínky, vnitřní a vnější vlivy na poruchy žáků

„Dispozice k poruchovému chování je multifaktoriální. Projevuje se zde jak biologické předpoklady, tak vliv mnoha sociálních faktorů, tj. nežádoucích zkušeností. Jde o interakci rizikových vlivů.“ (Vágnerová, 1999, s. 275)

„Příčiny poruch chování jsou dvojího charakteru, a sice mluvíme o vnějších (exogenních) a vnitřních (endogenních) příčinách (vlivech). Vnější vlivy jsou vlivy prostředí a výchovy. Vnitřní vlivy jsou specifické psychiatrické příčiny a dědičnost. U problémových žáků může být zastoupena i kombinace obou skupin příčin. Charakter původu poruch může být somatopatogenní, psychopatogenní, sociopatogenní a pedagogopatogenní. Klasifikace poruch chování znamená strukturované utřídění tohoto fenoménu do kategorií a podkategorií. V literatuře najdeme různé klasifikace poruch chování.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

Faktory, které zvyšují riziko rozvoje poruch chování jsou osobnostní faktory a vliv sociálního prostředí. Mezi osobnostní faktory patří genetická dispozice, oslabení nebo porucha CNS, ale ne úroveň inteligence. Genetická dispozice k agresivnímu způsobu reagování a poruchovému chování se v dětství může projevovat především na úrovni temperamentu, rizikovým faktorem je dráždivost, impulzivita, snížený sklon k úzkostnému prožívání a menší citlivost ke zpětné vazbě. Obvykle bývá stejně disponován alespoň jeden

z rodičů, v tomto případě je riziko, že dítě se bude řídit nežádoucím modelem chování. V dospělosti se z těchto dětí stanou většinou lidé s poruchou osobnosti, protože odmítají sociální normy a řídí se svými pravidly chování. Oslabení nebo porucha CNS, převážně z prenatálního nebo perinatálního poškození, je faktorem zvyšujícím riziko nežádoucího způsobu reagování, toto riziko vzniká u dětí se syndromem hyperaktivity, po úrazech hlavy, u dětí s epilepsií atd. V tomto případě můžeme říci, že agresivní chování je důsledkem neschopnosti sebeovládání než neschopností rozeznat nevhodnost svého jednání či odmítání běžných norem chování, tudíž je jedním z příznaků onemocnění. U takto postižených dětí můžeme snadno vyprovokovat nevhodné reakce. Úroveň inteligence není faktorem, který by významněji ovlivňoval poruchové chování. Objevují se totiž i asociální jedinci s nadprůměrnou inteligencí. (Vágnerová, 1999, s. 275-7)

Dítě se v průběhu vývoje učí poznávat a rozlišovat žádoucí a nežádoucí chování, ale hlavně se učí podle norem správného chování jednat. Nejprve chování dítěte korigují rodiče, později je dítě schopné regulovat své chování samo, i když na něj nikdo nedohlíží. Pak se u dítěte dostaví pocit viny, když ví, že udělalo něco špatného. Dítě musí být dost rozumově vyspělé, aby pochopilo význam a podstatu norem chování. (Vágnerová, 1999, s. 275-7)

U dítěte také musí být vyvinuta určitá úroveň autoregulace. Dítě se musí naučit odložit nebo se úplně vzdát aktuálního uspokojení, když je to v dané situaci nevhodné. (Vágnerová, 1999, s. 278)

Když dítě přechází z předškolní úrovně prelogického myšlení do stádia konkrétních logických operací, tak může dojít k nepřesnostem v hodnocení reality, jedná se o nepřesné odlišení skutečnosti a fantazijní produkce, kterou dítě považuje za reálnou. Takže můžeme říci, že zatím se spíše jedná o nezralost kognice nebo autoregulace než o plánované a vědomé překročení sociálních norem. (Vágnerová, 1999, s. 278)

Ve středním školním věku začíná být důležitější význam skupiny vrstevníků jako normativní skupiny. Dítě potřebuje získat dobrou pozici ve třídě, která teď má značnou autoritu. Každá skupina žáků má svoje vlastní specifické normy platné pro všechny bez rozdílu, a pokud dítě těmto normám nevyhovuje, bývá odmítáno. Takové dítě se stává terčem odmítavého postoje skupiny, která už dovede jednat jako celek. A to je důvod, proč se objevuje šikana či další skupinové prohřešky proti sociálním normám. V tomto období jde ještě o tzv. první preemancipační pokusy, protože děti stále ještě považují normy rodinou a školou za významné. (Vágnerová, 1999, s. 278)

„V období dospívání je důležitým vývojovým znakem změna myšlení daná rozvojem formálních logických operací. Dospívající začíná uvažovat o dosud neexistujících možnostech, neakceptuje všechno, co mu dospělí předkládají. Nový přístup vede ke zvýšené kritičnosti k dosud respektovaným normám. Odráží se v pubertálním negativismu, který vyjadřuje potřebu dítěte uplatnit svůj vlastní názor.“ (Vágnerová, 1999, s. 278)

Dospívajícímu se mění vztah k autoritě, neuznává formální autoritu a hodnotí člověka na základě jeho schopností a vlastností. To znamená, že slábnou vliv rodiny a na jedince a vznik nežádoucího chování má prvořadý vliv vrstevnická skupina, která má jiné, často obecně nepřijatelné normy. Pro dospívajícího nemusí skutečnou autoritu mít nikdo společensky přijatelný. (Vágnerová, 1999, s. 278)

Děti si pak mohou prokazovat svoji nezávislost na společnosti nejen odvržením jejích norem, ale i symbolickým nebo fyzickým útokem proti jejím hodnotám – např. nošením nápadného oblečení, vandalismem, atd. „V této době se děti odpoutávají z těch rodin, které neposkytovali citované zázemí, o něž rodiče neměli zájem a starali se o ně nanejvýš materiálně. Tyto děti už nemají žádný důvod rodiče dále respektovat a jsou fyzicky silné natolik, aby si nedaly líbit ani fyzické tresty. Dospívající se mohou začít chovat zcela bez zábran. Rodiče pro ně nepředstavují autoritu, a ani škola nemá žádný mocenský prostředek, aby mohla jejich chování ovlivnit. Mnohdy začíná jít o přestupky, které mají charakter kriminálního chování (např. o krádeže, vloupání, přepadání apod.)“ (Vágnerová, 1999, s. 278-9)

O. Matoušek mluví také o recipročně manipulativních vztazích v rodinách mladých delikventů, protože dítě vyvolá svým chováním nespokojené chování rodičů, postupně se rozbíjí emoční vztahy i pozitivní rodinná atmosféra. Pro některé problémové děti zůstává rodina jediným, i když nepodařeným zázemím, na rodinu se až nápadně koncentrují a idealizují si ji. (Matoušek, 1993)

Rozvíjení vlastní identity může být velmi náročné. Přejídná fáze emancipace nevede hned k dosažení individuální samostatné identity. Dospívající se neidentifikuje s rodinou, ale s vrstevnickou partou a tam získává sociální identitu, která je dána jeho příslušností ke skupině. Teď jsou nejdůležitější pravidla, kterými se řídí parta a ne normy, kterými se řídí dospělí. Tak se vytváří další kategorie poruchové chování, protože dospívající například kradou, jelikož krádež je podmínkou do přijetí do party nebo se můžou chovat násilně. A tady se už nejedná jen o porušení zákazu, ale často o komplexní proměnu směrem k nežádoucímu

poruchovému chování. Dospívající mnohdy potřebují pro své zájmy hodně peněz, a když je nedostanou od rodičů nebo někde nevydělají, tak jsou leckdy ochotni překročit normy nejen sociální, ale i právní. (Vágnerová, 1999, s. 279)

2.1.1.1 Psychologicky podmíněné poruchy chování

Psychologicky podmíněnými poruchami chování jsou náhradní uspokojení, volání o pomoc, emoční deprivace, disharmonický vývoj osobnosti a psychické poruchy.

„U náhradního uspokojení má každý jedinec celou škálu potřeb, které se snaží určitým způsobem uspokojit. Kromě biologických potřeb jsou významné například potřeba lásky, sounáležitosti, uznání, pozornosti, uplatnění, pozitivního hodnocení apod. V případě ztráty nebo citové deprivace nebo v případě nemožnosti vyjádřit určitou potřebu ve svém prostředí, jedinec hledá způsob náhradního uspokojení, které se projevuje jako porucha chování.“
(<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„V případě volání o pomoc jsou poruchy chování zpravidla náhlé a vyskytují se situaci pro jedince distresové, zátěžové (například v situaci vystupňovaného konfliktu). Jedinec bývá často úzkostný nebo depresivní. Poruchové chování není zaměřeno na uspokojení potřeb. Jedinec se chová nesmyslně, jakoby v panice. Důvod chování nezná a neumí ho vysvětlit.“
(<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Při emoční deprivaci jsou poruchy chování důsledkem dlouhodobé citové deprivace jedince v rodině nebo ústavním prostředí, mnohdy jsou poruchy spojeny s LMD či poruchami učení. Jedinci se cítí společností odmítání, vylučování. Obvykle se rovněž vyskytuje značná impulzivita a potíže v navazování hlubších citových vztahů. Co se rodinného prostředí týče, převládá nedůslednost a nedostatek disciplíny.“
(<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Disharmonickým vývojem osobnosti jsou poruchy chování důsledkem neschopnosti jedince navázat vřelé vztahy k druhým lidem, neschopnosti prožívat lásku i pocit viny, chybí rovněž vnitřní zábrany a kontroly. Chování bývá značně impulzivní, s výraznými agresivními tendencemi. Slouží k okamžitému osobnímu uspokojení, prospěchu. Negativní činy jsou mnohdy předem plánovány. Pro druhé se mohou stát autoritou, často bývají vůdci part.

Navenek jsou schopni vystupovat zdvořile, jako lidé citliví, rozumní a milí, předvádět lítost a slibovat nápravu. Sliby však nejsou schopni dodržet. Prognóza není příliš příznivá. Vývoj zpravidla v důsledku trvale narušené struktury osobnosti směřuje k asociální osobnosti dospělých.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Psychické poruchy chování jsou projevem jiné závažné psychické poruchy, například schizofrenie, deprese apod.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.1.1.2 Rodinně podmíněné poruchy chování

Rodiče jako model dítěte se sami chovají společensky nežádoucím způsobem a toto chování prezentují jako uspokojivé. Nemají často osvojeny morální normy, sociální normy běžně porušují a stejné chování schvalují u dítěte, mnohdy ho k tomu přímo vybízejí. Dítě kupříkladu není trestáno za porušení normy, ale za to, že se nechalo chytit. Stimulace k nežádoucímu chování může probíhat i skrytě tím, že rodiče opakovaně zdůrazňují zákazy (např. nesmíš lhát, krást, podvádět, pít, apod.). Dávají vlastně najevo, že toto nežádoucí chování od jedince očekávají. Přisuzují tak dítěti roli „zlobivého dítěte“. Nezřídká dítě tuto roli přijme a identifikuje se s ní. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

Dítě je v rodině obětí beránkem. Poruchami chování jedince lze vysvětlit všechny aktuální problémy, nenarušují sebeobranu ostatních členů rodiny, a tak pomáhají udržovat rovnováhu rodinného prostředí. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.1.2 Determinace chování jedince – vnitřní a vnější faktory

Na chování dítěte působí vnitřní a vnější faktory. Mezi vnitřní (endogenní) faktory patří dědičnost – vrození předpoklady, zdravý vývoj mozku, zdravý vývoj smyslových analyzátorů, zdravý vývoj endokrinních žláz a celkový fyzický a duševní vývoj, zdravotní stav a odolnost jedince. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

Vnějšími (exogenními) faktory jsou celkový vliv prostředí sociálního i přírodního, celkový vliv výchovy rodinné i školní, množství a přiměřenost podmětů, a sociální interakce a sociální komunikace. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

2.1.3 Biologické determinanty – vnitřní a vnější faktory

Mezi biologické determinanty patří tyto vnější a vnitřní faktory. Vnějším faktorem je celkový vliv přírodního prostředí, živé i neživé přírody. Vnitřními faktory jsou – dědičnost, zdravý vývoj mozku, zdravý vývoj mozkových analyzátorů, zdravý vývoj endokrinních žláz a celkový fyzický a duševní vývoj, zdravotní stav a odolnost jedince. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

2.1.4 Sociální determinanty chování jedince

Sociální determinanty chování jedince jsou tyto – vliv sociálního prostředí, rodina, skupina vrstevníků, subkultury a sociální skupiny, výchova, životní styl a životní prostředí. Život v nevhodném nebo nepodnětném sociálním prostředí je rizikový ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování. Rodina může mít odlišný normativní a hodnotový systém nebo dítě může být od dětství citově deprivované, a potom může dojít ke změně lidské osobnosti. Rodiče mohou být anomální osobnosti. Skupina vrstevníků nemusí mít tak negativní vliv, pokud je rodinná výchova dobrá, protože význam rodiny je pro rozvoj dítěte větší. Určité subkultury a sociální skupiny poruchové chování tolerují, někdy je považují za vhodné a nutné. Výchova je také důležitá, záleží hlavně na výchově rodičů, kteří nám pomáhají nastavit si normy chování. Životní styl může také stimulovat nežádoucí chování. Dokonce i životní prostředí může podnítit nežádoucí chování. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

2.1.5 Problémy v chování a poruchy chování

„Negativní reakce na signály vnějšího prostředí a emocí jsou vnímány jako nežádoucí problémové chování. Za určitých podmínek je označeno jako porucha chování. Žáci s problémy v chování i žáci s poruchami v chování jsou motivováni k chování se záměrem v nežádoucím chování žáka. Rozdíl je v tom, že žák s problémy v chování o svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit. Normy nenarušuje úmyslně, jejich porušování je výsledkem konfliktu mezi vnějšími požadavky a vnitřními potřebami žáka. Nálepkou problémového žáka trpí a vyvolává v něm negativní emocionální zážitek. Jeho problémy bývají krátkodobé, popřípadě se objevují v určitých periodách a mívají vývojové souvislosti, protože většinou bývají důsledkem nezvládnutých konfliktů se sociálním okolím. Tito žáci bývají reedukativní, k nápravě vedou cílená pedagogická opatření. Speciálně pedagogické metody kompenzují nežádoucí chování žáka způsoby jinými, které by mu současně umožňovali přiměřené naplňování jeho potřeb.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

Za to žák s poruchami chování „není s danými normami v konfliktu, nepřijímá je, popřípadě je ignoruje a zpravidla nepocítuje vinu ke vztahu k důsledkům vlastního jednání. Takový žák porušuje normy dlouhodobě. Vývojová specifika morálního vývoje způsoby jeho nežádoucího chování prohlubují. Reedukace u těchto žáků je složitější, náprava vyžaduje speciální péči a směřuje k převádění způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného k chování, které je přijatelné.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

Problémoví (dificilní) žáci jsou jedinci „působící starosti, těžkosti, například ve výchově, v učení apod. Jsou nesnadno ovladatelní, neukáznění, nepřizpůsobiví vůči rodině, škole, ale i vrstevníkům, atd. Dificilní děti a mládež můžeme napravit v podstatě jak psychologickými prostředky, tak speciálně pedagogickým nebo léčebně pedagogickým vedením rodičů, učitelů nebo vychovatelů, atd.“ (Vojtová, 2004, s. 73, 79) Dificility (diskózy) jsou výchovné nebo výukové problémy a zkoumá je patopsychologie. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php)

2.2 Charakteristika a klasifikace poruch chování v dětském věku

„Poruchy chování v dětském věku lze formálně rozdělit na neagresivní porušování sociálních norem (lži, útěky a toulání) a agresivní poruchy chování (šikana, vandalismus, přepadávání apod.). Agresivní chování porušuje a omezuje práva ostatních, a proto je lze považovat za závažnější. Mezi oběma typy není přesná hranice, mohou se různým způsobem kombinovat. O poruchách chování mluvíme obvykle až ve středním školním věku, i když se u disponovaných dětí nebo za nepříznivých okolností objevuje nežádoucí chování již v ranějším období. Takový projev může signalizovat budoucí závažnější poruchu, ale může mít i přechodné trvání.“ (Vágnerová, 1999, s. 280)

2.2.1 Charakteristika poruch chování v dětském věku

Důvody rizikového chování v dětském věku a adolescenci jsou mnohé. „Rizikové chování vychází ze zvláštností toho období - touha experimentovat, dokázat si vlastní samostatnost a nebojácnost, sílu, protest proti autoritě, proti normám a hodnotám, potřeba uznání vrstevníků, nízký toleranční práh pro frustraci, neschopnost vernalizace problémů. Rizikové chování vychází z problému současné společnosti – nestabilní rodiny, chybění dosažitelných institucí, které by pomáhaly plnit funkci rodiny, stoupající nároky, školní selhávání, nejistota z budoucnosti, hledání silných emotivních zážitků při konzumním životním postoji, rozlišování dobra a zla je smazáváno sexem, abusem drog a alkoholu, nebezpečná důvěra při toleranci všech pluralistických myšlenek.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

„V průběhu svého vývoje se dítě učí diferenciovat žádoucí a nežádoucí chování i jeho vhodnost ve vztahu k určité situaci. Socializace je specifickou variantou učení: nejde totiž jen o to, aby dítě příslušné normy chování znalo, ale aby v souladu s nimi jednalo. Signálem dosažení tohoto stadia socializace je schopnost reagovat pocitem viny, když dítě udělá něco, o čem ví, že je to špatné a nežádoucí.“ (Vágnerová, 2001, s. 61)

„Učitel očekává, že děti raného školního věku znají a uznávají základní normy jako pravidla lidského jednání. Jde o jednu z podmínek školní zralosti a připravenosti. Pokud by

některé dítě nebylo schopné tato pravidla respektovat, nelze doporučit ani jeho nástup do školy.“ (Vágnerová, 2001, s. 61)

„Pro každé období školního věku jsou typické určité problémy v chování, které signalizují dosažení nějaké vývojové fáze. V pozdějším věku by znamenaly něco úplně jiného, protože pak by vycházely z jiných předpokladů.“ (Vágnerová, 2001, s. 61) Protože v praktické části jsem se zaměřila na poruchy chování žáků na druhém stupni, tak teď budu charakterizovat poruchy ve středním věku a v období puberty.

2.2.2 Klasifikace poruch chování v dětském věku

Klasifikace poruch chování se liší v souvislosti s pohledem na tuto problematiku. Medicínská klasifikace je zaměřena především na poruchu a na její odlišení od poruchy jiné, dimenzionální klasifikace sleduje shluky projevů chování a posuzuje ji v rámci posuzovacích škál. V české speciální pedagogice se užívá třídění poruch chování podle míry narušení sociálních norem, v mezinárodním kontextu se pro diferenciaci poruch chování používají i klasifikace zohledňující jiná kritéria. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

„Veškeré klasifikace poruch chování je nutno podřídit pochopení dané společnosti. Poruchy chování je možno klasifikovat podle řady faktorů.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

Poruchy chování podle stupně společenské nebezpečnosti, tzv. sociální klasifikace, se dělí na poruchy asociální, disociální a antisociální. „Disociální poruchy chování jsou relativně málo závažné, odstranitelné a zvládnutelné za použití běžných pedagogických opatření. Nepředstavují zásadní riziko ani pro jejich nositele, ani pro společnost, jsou například vývojovou odchylkou nebo jsou vázány bezprostředně na stav po úrazu či na stav sociální nouze, který bývá postupně racionálně i emocionálně zvládnut a v důsledku toho odezní. Patří mezi ně zlovyky, neposlušnost a neukázněnost, vzdorovitost a negativismus a lhaní. Asociální poruchy chování představují značné riziko a nebezpečí pro normalitu vývoje toho, kdo se určitého druhu chování dopouští. Sekundárně jsou pak zásadním problémem i pro společnost jako celek, neboť se projevují především v sociálních vztazích. Patří mezi ně záškoláctví, útěkovost a toulavost, autoagrese a sebevraždy. Antisociální poruchy chování jsou takové, jejichž povaha je primárně nebo sekundárně výrazně zaměřena na princip

poškodit, omezit práva druhých. Jsou vnímány jako zásadní projev sociální patologie. Patří mezi ně delikvence mladistvých, agrese a vandalismus, krádeže a loupeže, organizovaný zločin, sexuální aberace a toxikomanie.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

Dalším příkladem klasifikace poruch chování je tento – poruchy chování se sociálním základem, poruchy chování disociálního rázu (zlozvyky, vzdorovitost, lež, krádeže, záškoláctví a útěky), poruchy chování asociálního rázu (negativismus, závislosti, sebepoškozování, sebevražda a sexuální deviace), poruchy antisociálního rázu (delikvence) a poruchy na základě psychických onemocnění a poruch (neuróza a neurotické projevy chování). (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

Klasifikace poruch chování z medicínského hlediska (podle WHO) – podle mezinárodní klasifikace nemocí 10. Revize (1993) – F90 – F98: (F90), poruchy chování (F91), porucha chování ve vztahu k rodině, nesocializovaná porucha chování, socializovaná porucha chování, mezi ně patří: porucha opozičního vzdoru, smíšené poruchy chování. „Medicínská klasifikace poruch chování je hodně užívaná a učitel se s ní proto bude při práci se žáky s poruchami chování setkávat.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

Dimenzionální klasifikace poruch chování se užívá v psychologii a ve speciální pedagogice v anglosaských zemích. „Pracuje s dimenzí projevů chování. Sleduje, jaký stupeň poruchy odpovídá daným projevům chování, jaká je hloubka poruchy, jak je chování jedince výrazné a odlišné od běžného chování. Mezi poruchy chování řadí otevřenou agresi, ničení věcí, negativismus, nezodpovědnost, vzdorovité chování, odmítání autority.“ Mezi osobnostní (psychické) problémy potom patří úzkostné chování, uzavřenost, izolace, stydlivost, senzibilita a tendence uzavírání se sociálnímu prostředí, nevyzrálost, roztržitost, problémy s pozorností, pasivita, denní snění, lenost - pomalost a další projevy, které jsou v rozporu s vývojovou normou, a také socializovaná agrese - skupinová agrese, loupeže, záškoláctví a identifikace s delikventní skupinou. (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

„Školské dělení poruch chování může být prováděno podle několika kritérií, např. vzhledem ke školnímu věku, podle symptomů agresivity, podle charakteru chování a s respektováním školního prostředí a psychiatrického hlediska. Klasifikace poruch chování podle symptomů (příznaků) agresivity: neagresivní porušování sociálních norem (lži, útěky, toulání) a agresivní poruchy chování (šikana, vandalismus, přepadávání). Symptomatická klasifikace poruch chování podle charakteru chování – poruchy chování vyplývající z konfliktu (záškoláctví, lhaní, krádeže), poruchy chování spojené s násilím (agrese, šikana,

loupeže) a poruchy chování se závislostí (toxikomanie, gamblerství, prostituce). Klasifikace poruch chování s respektováním školního prostředí a psychiatrického hlediska – poruchy chování s externími vlivy (agrese, hyperaktivita, poruchy pozornosti, impulzivita), poruchy chování s interními vlivy (strach, komplex méněcennosti, úzkostnost, ztráta zájmu, poruchy spánku), nezralé sociální vztahy (snížená schopnosti koncentrace, infantilismus, snadná unavitelnost, snížená výkonnost) a socializovaná delikvence (násilné jednání, vznětlivost, nezodpovědnost, poruchy vztahů a vazeb).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php)

2.2.3 Poruchy se špatnou prognózou

„Jedná se o poruchy, které jsou zpravidla trvalé a neměnné. Kontinuita odráží proces od poruch chování v předškolním věku, přes disharmonický vývoj osobnosti s nesocializovanou poruchou chování v adolescenci, po disociální psychopatie v dospělosti.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Charakter poruch se špatnou prognózou: manifestují se v útlém dětství, chování se nemění se změnou prostředí, frekvence výskytu je častá a stabilně se opakuje, vyskytují se špatné vztahy k vrstevníkům, objevují se poruchy pozornosti, impulzivita, hyperaktivita, rodina je dysfunkční s patologickou interakcí a komunikací.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Poruchy se špatnou prognózou je možno dělit na: dezinhibovanou příchyllostí v dětství, nesocializovanou poruchou chování a poruchou opozičního vzdoru.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.3.1 Dezinhibovaná příchyllost v dětství

„Tato porucha vzniká v průběhu prvních pěti let života jedince. Charakteristické je, že rodina či společenství, ve kterém dítě žije, je tolerantní k jeho projevům. Tyto poruchy jsou vždy spjaty s problémy v rodině, respektive ve společenství, kde dítě žije. Objevuje se např. stres během fetálního období, perinatální komplikace, disociální vztahy v rodině, absence otce, nepříznivé ekonomické rodinné poměry, děti jsou nechtěné, neplánované, nemanželské,

matka se často opakovaně pokoušela o interupci. Podstatné je nevytvoření láskyplného vztahu mezi rodičem (vychovatel) a dítětem, což vede k separaci. Dítě je zprvu přítulné ke každému, bez výběru zaměřené náklonnosti. Nenaučí se vytvořit jeden stabilní, bezpečný vztah. Kolem čtvrtého roku je vyžaduje pozornost, projevuje se tzv. „nenasytitelnost lásky“. Symptomy této poruchy jsou nevytvoření selektivního citového vztahu, vztahová rozptýlenost bez zaměřené náklonnosti, chudé sociální interakce, nedostatečné situačně specifické projevy, neschopnost důvěrného vztahu (k rodičům – vychovatelům, k vrstevníkům).“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.3.2 Nesocializovaná porucha chování

„Jde o trvalé asociální chování. Všechny druhy antisociálního chování jsou kumulovány. Symptomy této poruchy jsou agresivita k druhým, rvačky, vážná ublížení na zdraví, preference užívání zbraní (např. nože, tyče, řetězy apod.) před přímým bojem, násilnictví, hrubost, krutost k lidem i zvířatům, vydírání, potulování v noci, útoky z domova, záškoláctví, žhářství, vandalismus, podvody, padělání, krádeže, při konfrontaci s obětí agresivní vynucování, trvale narušené vztahy k vrstevníkům, vždy chybí důvěrnost vztahu, izolace, nedostatek přátel, neoblíbenost, nedostatek empatie ke všemu živému, předčasná sexuální zralost, absence pocitu viny.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.3.3 Porucha opozičního vzdoru

„Toto označení poruchy se užívá u poruch chování jedinců mladšího školního věku, do deseti let věku. Jedná se o trvalé porušování sociálního chování, které odpovídá dosaženému věku. Často se objevuje nestimulující sociální prostředí, dysfunkční rodina, problémy a selhávání ve škole. Tato porucha převažuje u chlapců a bývá spojena s hyperkinetickou poruchou. S věkem většina přechází do nesocializované poruchy chování, část do socializované poruchy chování, malé procento nemá v adolescenci s chováním problémy. Symptomy poruchy – vzdor, neposlušnost, neovladatelnost, nepřátelství, provokace, hrubost, trápení druhých, obviňování druhých, nekooperativnost, odpor k autoritám, odmítání požadavků a nařízení dospělých, zlost, podrážděnost, nízká frustrační

tolerance, hádky, přecitlivělost na kritiku, podezřívavost, mstivost, někdy obscénní mluva.“
(<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.4 Poruchy s lepší prognózou

Mluvíme o poruchách, které jsou reakcí na určité prostředí či vznikají při skupinových aktivitách. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.4.1 Porucha chování ve vztahu k rodině

V kontextu interpersonálních vztahů v rodině se opakují stejné vzorce chování. Sociální vztahy mimo rodinu jsou normální. Mezi symptomy poruch patří agresivní či disociální chování v prostředí domova, krádeže v prostředí domova, destrukce věcí nebo cenností patřících určité osobě doma, žhářství v bytech, chatách a prostorech, které patří rodině. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.4.2 Socializovaná porucha chování

Je charakteristická zapojením jedince do skupiny osob stejného věku. Skupina je vázána určitou strukturou, rituály, přátelství. Mnohdy vykazuje delikventní aktivitu. Doma mohou být celkem dobré vztahy. Agrese nebývá častá, emoční poruchy nebývají přítomny. Mezi symptomy řadíme – zapojení do skupiny, špatné vztahy k autoritám (ne ke všem, k některým dospělým mohou být dobré vztahy), negativní vztah ke škole, záškoláctví, přečiny s partou (např. týrání v partě, šikana apod.), krádeže s partou. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.2.5 Pedagogové a problematika poruch chování

Pedagogové využívají speciální metodiky řešení problémového a poruchového chování žáků. „Velice důležitým krokem v řešení celé problematiky je správné určení skupiny žáků: žáci s problémy v chování a žáci s poruchami v chování. Rozdíl mezi těmito skupinami žáků je ve třech základních aspektech, které jsou i důležitými diagnostickými vodítky. Je nutné jasně určit, zda se jedná o problémové chování nebo poruchové chování. Rozlišení problémového chování, jeho správné zařazení je významné především z následujících důvodů. Předchází zbytečnému „nálepkování“ žáků, jejichž problémy nejsou tak závažné, aby je škola nemohla řešit sama, vede školu k včasnému kontaktu s odborníky z vnějšku, kteří mohou předejít celkovému zhoršení situace žáka a negativnímu ovlivnění vzdělávacího prostředí pro jeho spolužáky. Předchází zbytečnému vylučování žáků z jejich přirozeného sociálního prostředí, ze školní třídy, s níž se cítí přirozeně identifikováni. Především poslední z důvodů je považován za závažný ve vztahu k životním perspektivám dítěte (žáka). Vylučování a zkušenost s tím, že je dítě vykázáno z důvodu vlastního selhání má dopad do celého života. Vytváří rizika pro oslabení jeho konceptu sebepojetí v dospělosti.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_3_2.php)

„Přístupy k jedincům s poruchami chování jsou velmi komplikované a nejednoznačné. Lze je třídit do třech základních skupin v závislosti na vztahu k osobnosti posuzovatele, k sociokulturním standardům, k životní situaci jedince. Subjektivní vnímání poruchy chování ovlivňuje interakci jedince samotného, jeho vztahy k druhým i k sobě samému. Vzniklé napětí, stres a negativní zážitky zároveň ovlivňují přístupy ostatních i jeho samotného k posuzování nežádoucích projevů chování.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_3_2.php)

„Proto je pro pedagogy tak důležité odlišit skutečné poruchy chování od chování problémového, aby sami svými přístupy rozvoj problémů v chování žáka nepodněcovali a aby zvýšili své kompetence při využívání speciálně pedagogického procesu k eliminaci nežádoucích způsobů chování.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_3_2.php) O rozlišení problémového a poruchového chování jsem již hovořila v kapitole *Problémy v chování a poruchy chování*.

Odborník nebo pedagog, který „diagnostikuje, vychovává, popřípadě reedukuje a resocializuje, by měl mít na paměti následující zásady práce. Měl by přizpůsobit své jednání věku jedince a udělat si dobrý obraz o jeho osobnosti (empatie je jednou ze základních

vlastností vychovatele). Měl by se snažit o těsnější kontakt při prvních rozhovorech, diagnostickém procesu – tzn. nesedět za úředním stolem, začínat lehčí konverzací o životě, koníčcích a hodnotách. Měl by přimět vychovávaného k verbalizaci svých problémů i přes negativismus a introverzi, naučit se poslouchat, nechat mluvit, být trpělivý a chápavý, nesnažit se bagatelizovat problémy ostatních, protože každý vnímáme realitu jiným způsobem, jednat čestně a otevřeně, nic neskrývat a překrucovat, snažit se jednat srozumitelně, stručně a logicky, nesnažit se pouze bezdůvodně omezovat a segregovat a mít na paměti věkovou vyzrálou jedince. Žák musí mít dojem, že o něj máme upřímný zájem a starost, musí vycítit, že mu chceme pomoci. Je nutné překonat určitou profesní ješitnost a spolupracovat s dalšími odborníky. Pedagog nesmí odradit hrubší jednání. Člověk je v živočišné společnosti tvor, který potřebuje nejdéle výchovu a pomoc ostatních. Je nutné mít na vědomí to, že jinak jednat nedovede. Pedagog by měl chápat způsob myšlení žáka, podmínky a faktory, které vedou k chování a jednání jemu vlastnímu.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_3_2.php)

„Má-li se dítě a dospívající člověk rozvíjet harmonicky, pak je nutno rozvíjet jej ve všech základních a nejdůležitějších směrech – v rozměru fyzickém, psychickém a duchovním. Nejvíce zanedbávanou oblastí je právě rozměr duchovní, který zahrnuje zejména duchovní kulturu. Ta souvisí s hledáním a nabídkou hodnot, norem, rozvojem svědomí, náboženskou vírou, filozofií a tomu odpovídajícímu mravnímu a morálnímu aspektu života.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/9_3_2.php)

2.3 Neagresivní poruchy chování

Jak už bylo řečeno, mezi neagresivní poruchy chování patří lži, útky a toulání. Protože tématem této diplomové práce je problematika poruch chování žáků ZŠ ve školním prostředí tak budeme hovořit ještě o záškoláctví.

2.3.1 Lhaní

„Lhaní je způsobem úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedovede vyřešit jinak.“ (Vágnerová, 1999, s. 280)

Když dítě dobře ví, že nemluví pravdu, jedná se o pravou lež. Je to obranný mechanismus s jasným cílem, a sice vyhnout se potížím nebo získat nějakou, obvykle nezaslouženou, výhodu. Ve školním věku je dítě schopno rozlišit, co je pravda a lež. Ví, že lhát se nemá. (Vágnerová, 1999, s. 280)

Někdy dítě nedokáže ovládat potřebu lhát, přestože z toho nic nemá a motivuje ho pouze je atraktivita jeho výmyslů, potom mluvíme o bájevé lhavosti. (Vágnerová, 1999, s. 280)

„Při hodnocení dětských lží je významná frekvence, tj. jak často dítě lže, dále výběr osob, kterým dítě lže, specifčnost situací, v nichž obvykle lže (pokud taková výběrovost existuje), a zejména účel, který dítě ke lhaní vedl.“ (Vágnerová, 1999, s. 280)

Zvláštní kategorii tvoří lži, které jsou zaměřené na poškození jiné osoby nebo na dosažení osobního prospěchu v neprospěch ostatních dětí. Tyto lži bývají spojeny s dalšími negativními projevy osobnosti, jako jsou např. egoismus, necitlivost, apod. V krajním případě je možné se setkat i s agresivitou, obzvláště při prosazování vlastních zájmů a cílů. (Vágnerová, 1999, s. 280)

„Někdy je sklon ke lhavosti trvalým osobnostním rysem. Podle L.N. Robina (1966-In Widom a Newman, 1985) je patologická lhavost znakem poruchy osobnosti – jde o tendenci, která se objevuje již v dětství, ale není přechodným projevem. Pro anomální, psychopatickou

osobnost je sklon k řešení problémů lhaním a podváděním typickým.“ (Vágnerová, 1999, s. 280)

Někdy můžeme hovořit o tzv. bílých (milosrdných lžích), jedinec si je vědom, že mluví nepravdu, ale nemá z toho vlastní prospěch, jde spíše o způsob ochrany druhého. (Vágnerová, 1999, s. 280)

2.3.2 Útěky a toulání

Útěky můžeme zařadit mezi varianty únikového jednání. Dítě útekem řeší svůj problém, domácí prostředí se mu jeví jako ohrožující nebo nepřijatelné. Pokud dítě utíká z domácího prostředí, je to signál, že rodina nefunguje jako zdroj jistoty a bezpečí. „Dítě není schopné zvládnout situaci vhodnějším adaptačně zralejším způsobem. Buď proto, že k tomu nemá potřebné kompetence, anebo proto, že je problém příliš velký, než aby jej mohlo zvládnout dítě. Nefunkční rodina představuje riziko pro rozvoj dalších variant poruchové chování i pro rozvoj jeho osobnosti. Pro to je zapotřebí situaci bezodkladně řešit.“ (Vágnerová, 1999, s. 281)

„Příčin opuštění domova může být několik. Může to být reakce na zátěžovou situaci na podkladě impulzivním (jedinec není schopen říci důvod, proč domov opustil), v důsledku postižení CNS nebo psychotického onemocnění.“ (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>) „Sklon k toulavosti je podle L.N. Robina (1966-In Widom a Newman, 1985) jedním ze znaků poruchy disociální osobnosti. U toulavých jedinců byla ve 35-45 % zjištěna tato diagnóza.“ (Vágnerová, 1999, s. 282)

„Existují různé formy útěků, které mají nejen odlišný projev, ale i odlišnou motivaci. Reaktivní, impulzivní útěky jsou zkratovou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Jejich smyslem může být potřeba úniku, např. před trestem, který dítě prožívá jako nesnesitelný, od člověka, s nímž dítě nechce žít apod. Z. Matějček, (Praxe dětského psychologického poradenství, Praha, SPN, 1991, str. 309) upozorňuje na fakt, že jde většinou o „*útek před zahanbujícími, ponižujícími pocity, které by dítě nutně zažilo v konfrontaci s rodiči. Je to obrana před degradací vlastního já.*“ Útek je signálem zoufalství nebo varováním. Dítě se však zpravidla chce domů vrátit. Takto motivovaný útek může být ojedinělý a po vyřešení problému se již neopakuje. Chronické útěky bývají plánované a

připravované, vyplývají obyčejně z dlouhodobých problémů. Někdy mívají přesný cíl, např. osobu, k níž dítě utíká. Dítě se obyčejně nechce vrátit. S podobnými útekami se setkáváme u dětí z narušených a nefunkčních rodin, kde dítě nemá žádné zázemí, není citově akceptováno, a někdy je i využíváno a týráno. Vzácněji mohou takové útekami souviset s patologickým vývojem osobnosti dítěte, které je běžným způsobem nezvládnutelné (např. duševní onemocnění). Jiným případem jsou útekami dětí z dětského domova, a zejména z diagnostického či výchovného ústavu. Jsou reakcí na pocit omezení svobody či odtržení od prostředí, jež pro dítě představuje zázemí. Toulání je charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova, které většinou navazuje na útekami. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které je natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá. Dítě, resp. Dospívající, se může toulat sám, nebo v partě. Toulání bývá spojeno s dalšími odchylkami v chování, sloužícími např. jako prostředek zajištění živobytí. Toulaví jedinci často kradou nebo prostituují nebo bývají zneužíváni. Je zvýšená pravděpodobnost, že začnou užívat drogy nebo alkohol.“ (Vágnerová, 1999, s. 281)

„K potulování dochází nejčastěji tehdy, má-li pro jedince domácí prostředí převážně negativní náboj. Svůj čas pak tráví potulováním se po městě, kinech, hernách, obchodech apod. Zpravidla se dítě večer vrací domů, ale není to pravidlem.“
(<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.3.3 Záškoláctví

2.3.3.1 Charakteristika a definice problému záškoláctví

„Problém záškoláctví patří v současnosti mezi jeden z nevážnějších problémů ve školství. Proto se vyvíjejí a byly vyvinuty mnohé metody a postupy, jak tomuto problému předcházet. Naproti tomu máme k dispozici mnoho informací a údajů, které poukazují na skutečnost, že tyto dosavadní formy prevence nejsou účinné a dostačující. Je třeba také podotknout, že nemalé procento žáků ZŠ není ve škole úspěšné a z různých příčin základní vzdělání nedokončí. Jedním z důvodů jsou i časté absence a záškoláctví.“
(<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Záškoláctví, útek, toulky jsou jevy, které patří do kategorie poruch chování. Tyto jevy si jsou navzájem podobné, prolínají se a někdy je obtížné stanovit mezi nimi přesnou hranici. Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se vlastně o formu útěku ze školy. V období prepuberty a puberty se počet zameškaných neomluvených hodin zvyšuje.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

Záškoláctví je nejklaštější asociální poruchou u dětí, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem. Dopouštějí se ho jedinci, kteří neplní nebo nejsou schopni plnit školní povinnosti a dostávají se do stresujících situací (i ze strachu z potrestání rodiči). Patří sem i skupina dětí, které škola prostě nebaví. Rozlišujeme záškoláctví, které má charakter impulzivní a záškoláctví účelové, plánované. (Vágnerová, 1988, s. 46)

Jaká je definice pojmu záškoláctví neboli absentérství? Pojem absentérství pochází z latinského slova absentia, což znamená nepřítomný a znamená častou bezdůvodnou neomluvenou nepřítomnost žáka nebo studenta ve vyučování a v dalších činnostech, které jsou školou nebo jinou vzdělávací institucí předepsány jako povinné. (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_1.php)

Proč chodí žáci za školu? Důvodů je samozřejmě více, patří mezi ně např. strach ze školy, školní neúspěšnosti, toulání, útek, atd. „Strach ze školy je převážně emocionální stav žáka během aktuální nebo pouze očekávané školní situace, kterou daný žák považuje za obtížnou, ohrožující nebo nebezpečnou. Je charakterizován vnitřním zážitkem rozrušení a provázen řadou vegetativních reakcí. Na jeho vzniku se podílejí také posuzovací procesy, kdy žák analyzuje situaci a dospívá k názoru, že je pro něj ohrožující, dospívá k závěru, že v tomto stavu nemůže reagovat dobře, účinně. Příčinou strachu ze školy může být učitel, učivo, zkoušení, spolužáci, apod.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_1.php)

„Školní neúspěšnost je v pojetí tradiční pedagogiky a také laické veřejnosti podprůměrné až nevyhovující hodnocení vzdělávacích výsledků žáků, tzv. „špatné známky“. Z pedagogicko-psychologického a sociopedagogického hlediska je vysvětlována školní neúspěšnost šířeji než v uvedeném tradičním pojetí, a to jako selhávání dítěte či adolescenta v podmínkách školního edukačního prostředí nejen špatným prospěchem, ale také vytvářením negativních psychických postojů a emočních stavů ve vztahu k vlastnímu učení, ke vzdělávání vůbec, k učitelům, atd. Charakteristickým symptomem školní neúspěšnosti bývá strach ze školy.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_1.php)

2.3.3.2 Typy záškoláctví

Marie Vágnerová (1988) dělí záškoláctví na impulzivní a účelové. Při impulzivním záškoláctví dítě předem neplánuje, že nepůjde do školy, ale reaguje náhle nepromyšleně nebo odejde v průběhu vyučování. Někdy i impulzivně vzniklé záškoláctví trvá několik dnů, než rodiče zjistí, že dítě nechodí do školy. Dítě pokračuje v chození za školu ze strachu z následků, protože neví, co by mělo dělat. (Vágnerová, 1988, s. 46)

Když se jedná o účelové, plánované záškoláctví, tak si dítě předem plánuje odchod ze školy, vzdaluje se pod nejrůznějšími záminkami v době, kdy očekává zkoušení nebo kdy má mít neoblíbený předmět nebo neoblíbeného učitele. (Vágnerová, 1988, s. 46)

Marie Vágnerová uvádí, že záškoláctví je projevem odporu dítěte ke škole. Mluvíme o chování únikového typu s cílem vyhnout se nepříjemnostem, které dítě ve škole prožívá. (Vágnerová, 1988, s. 46)

2.3.3.3 Příčiny záškoláctví

Zkoumáme-li příčiny záškoláctví v dnešní době, můžou spočívat v negativním vztahu ke škole, ve vlivu rodinného prostředí, trávení volného času, vyhnutí se nepříjemným situacím, povinnostem, problémům, strachu ze zkoušky, učitele, spolužáků, ale může také jít o navedení, napodobování, protest, o problémy se začleněním se do kolektivu anebo neschopnost odpoutání se od milované osoby (například matky), či o averzi k vyučovacím předmětům (často spojenou s nadměrnou pozorností věnovanou neúspěchu). V učebnici dětské psychiatrie se uvádí, že záškoláctví je nejvýraznější formou odporu dítěte ke škole. Bývá spojováno s útekem dítěte z domova nebo s tulkami. (Čepička, 1981, s. 53) Nejčastěji je záškoláctví řazeno do asociálních poruch chování. (P. Klíma, J. Klíma, 1978, s. 32)

„Škola je pro dítě pracovním prostředím, ve kterém tráví podstatnou část dne, kde získává potřebné vědomosti, dovednosti a návyky. Je všeobecně známé, že tyto vědomosti, dovednosti a návyky se lépe osvojují, má-li žák k těmto učebním činnostem vytvořen kladný vztah. Tyto děti nemají zpravidla problémy ve škole a řádně prospívají. Jindy mohou být motivem odporu ke škole i mimořádné vědomosti a schopnosti žáka. To je patrné zejména

tehdy, když má tento žák tendenci se povyšovat nad ostatním a je kolektivem třídy odmítán. Tato situace je typická pro žáky vyšších ročníků, kdy se kolektiv žáků postaví proti jedinci, který se velmi dobře učí, ignoruje ho a zesměšňuje. Významnou roli zde sehraává i vyučující, který většinou chybuje tím, že na tyto mimořádně talentované žáky klade stejné požadavky jako na ostatní žáky a tím dále nerozvíjí jejich schopnosti. Někdy je však příčinou i nedostatečná teoretická příprava učitele a chybějící praktické zkušenosti některých vyučujících. Žáci s nadprůměrnými schopnostmi se v takové škole nudí.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Stejně tak postupně získávají nezám o školní práci a odpor ke škole děti s menším nadáním, kterým se školní práce nedaří a denně jsou za své problémy s učením kárány, trestány a v horším případě i zesměšňovány. U těchto dětí se může vyvinout komplex méněcennosti. I když cílem školy je všestranný a harmonický rozvoj osobnosti každého dítěte, je více než pravděpodobné, že vždy budou existovat žáci se slabým prospěchem i žáci neprospívající. Příčinou mohou být i vysoké požadavky na žáky. Ti žáci, pro které jsou požadavky příliš vysoké, se cítí ve škole nedobře, rezignují a ani se nepokusí o dosažení co nejlepších výsledků. Následkem slabého prospěchu je nejen nedostatek vědomostí, ale i změny v osobnosti žáka, vznikají konfliktní situace, které mohou vést k neurózám a poruchám chování. Negativní citové zážitky, které provází neúspěch žáka ve škole se přenáší do sociálního vztahu mezi učitelem a žákem a později i mezi žáky navzájem. Slabý prospěch žáka vede k postupnému zhoršování jeho sociálního postavení ve třídě a kolektivu.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Podobně bývají někdy odmítáni svými spolužáky žáci s různým zdravotním postižením, např. žáci s vadami řeči, kteří rovněž trpí pocity méněcennosti a uzavírají se před kolektivem. Zdravotně postižení žáci, kteří nejsou na ZŠ dobře integrováni, ztrácejí zájem o školní práci a postupně u nich vzniká nechuť ke škole.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

Marie Vágnerová dělí příčiny odporu ke škole do tří skupin. „Špatné přizpůsobení školnímu režimu se projevuje u nezralého dítěte, které není schopné snášet omezení a podřídit svou činnost ostatním, neresppektuje autoritu. Nechuť ke školní práci, která vyplývá z nízké úrovně rozumových schopností nebo jiných specifických poruch, jako je např. dyslexie nebo vada řeči.“ Porucha mezilidských vztahů ve škole, kde jde buď o špatný vztah k učiteli nebo

nepřijetí dětským kolektivem, kterým může dítě zesměšňovat nebo týrat. (Vágnerová, 1988, s. 47)

„Snaha dítěte vyhnout se škole se může projevit různými způsoby úniku. Faktory jsou zde věk, osobnost dítěte, jeho problémy a typ rodinné výchovy. Sociálně akceptovatelnější formou úniku je předstírání nemoci. Záškoláctví se objevuje ve větší míře u starších dětí. Čím dříve se záškoláctví projeví, čím je častější, tím méně příznivá je prognóza nápravy. Děti utíkají tehdy, očekávají – li zkoušení, prověrku a nebo mají-li mít zrovna hodinu s neoblíbeným učitelem.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Další velmi závažnou příčinou negativního vztahu ke škole je školní fobie, která je také jednou z možných příčin záškoláctví. O fobii mluvíme jako o psychické poruše, kdy se jedná o nepřiměřený strach a úzkost z různých předmětů, osob nebo situací.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Záporný vztah ke škole se vytváří také nespravedlivým hodnocením učitele. Tento strach z učitele je, zvláště pro neurotické děti, tak silný, že jde v jejich případě většinou o záškoláctví účelové, předem připravované. Děti se většinou vzdalují v době, kdy očekávají prověrku nebo zkoušení. Většinou se dítě netoulá, při vyučování chybí jen některé hodiny, zdržuje se na záchodě nebo v šatně nebo se vymlouvá na návštěvu lékaře.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Negativní vztah ke škole bohužel zhoršuje i domácí drogová scéna. I přes značné vynaložené úsilí v oblasti potírání drog na školách, se často drogy na školách objevují, prodávají a aplikují. Důsledky lze pak pozorovat ve snížené školní výkonnosti, v minimálním volném úsilí a v nezájmu o školní práci. Potřeba získat drogu vede k tomu, že dítě chodí za školu a v této době se snaží opatřit si peníze na jejich nákup. Právě kriminalita dětí a mladistvých má své kořeny i v záškoláctví.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Na počtu žáků s negativistickým vztahem ke škole se stále podílí skupina šikanovaných. Častější a brutálnější šikana je již i doménou ZŠ. Šikanované děti se pak bojí nejen vlastního pobytu ve škole, ale i cesty do školy a domů. Stále častěji se dopouštějí záškoláctví a současně se zhoršením prospěchu se u nich zjevují výrazné poruchy chování.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Rodina je jedním z nejdůležitějších faktorů ve vývoji dítěte. Je souhrnem vědomých i nevědomých podnětů působících již od narození na utváření osobnosti dítěte a má prioritní postavení pro rozvoj jedince. Většina mravních vlastností, názorů a stylu života je ovlivněna vlivem rodinné výchovy. Převážná část psychologických testů a výzkumů ukázala, že jádro záškoláctví, krádeží a vandalismu je třeba hledat v rodině. Přitom na dítě negativně doléhá jak přehnaná péče a příliš vysoké nároky, tak i nezáměr rodičů o dítě, školu a školní prospěch. Na způsob výchovy v rodině působí celá řada faktorů, např. sociální postavení rodičů, jejich věk, vzdělání a kulturnost, dále pak početnost rodiny, mravní kvality rodičů, ale i způsob jejich soužití a hlavně kvalita rodinné výchovy. Špatně působí střídání různých způsobů výchovy a nejednotnost výchovného působení, kdy jednou jsou rodiče nepřiměřeně přísní, jindy nadměrně shovívaví, někdy lhostejní. Negativně také působí nezaměstnanost rodičů či směnnost jejich práce. Jednostranné zaměření rodičů neprofesní a ekonomické aktivity způsobuje, že nemají na výchovu svých dětí čas, jsou přetížení, nervózní, pod vlivem neustálého chvatu. Doma chybí potřebný klid a pohoda. Dětem není věnována dostatečná péče, zůstávají bez kontroly a zájmu rodičů o to, jak tráví volný čas. Rodiče nesledují, s kým se děti kamarádí, zda jsou či nejsou členy nějaké party.“
(<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Záškoláctví začíná zpravidla jako impulzivní akt, žákovou prioritou je nebýt ten den ve škole, ale může se prodloužit na řadu dní i týdnů. Je mnohdy pozoruhodné, jak dlouho uniká pozornosti rodičů i školy. Právě tato doba, po kterou záškoláctví trvá, nakonec na rodiče působí tíživěji než samo rozhodnutí dítěte.“ Jaká je vlastní motivace záškoláctví? Motivy mohou být buď původní a nebo druhotné, ty původní už ztratily smysl. „Původními motivy jsou strach ze zkoušení, snaha vyhnout se posměchu či ponížení, odpor k učiteli, pomsta za nespravedlnost a snaha vytáhnout se před ostatními hrát si na správného a ostříleného „borce“. Druhotnými motivy jsou strach z prozrazení, strach z návratu a neschopnost něco podniknout. To vše je pak vlastní příčinou onoho prodlužování nepřítomnosti dítěte ve škole.“
(http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

„Mezi příčiny záškoláctví patří tedy školní maladaptace (porucha přizpůsobení, nepřizpůsobivost) tzn. že žák je v prostředí školy neurotizován spolužáky nebo požadavky učitele či vlastním prostředím třídy, nesprávné výchovné působení pedagogů, narušené vztahy mezi žáky a sociálně patologické jevy v třídních kolektivech, nedostatečná školní připravenost dítěte, neadekvátní mentální úroveň (výše inteligence dítěte neodpovídá typu školy), neodhalené poruchy dálkových analyzátorů (vady zraku a vady sluchu), dyslexie a

dysgrafie, následky drobných poškození vyšší nerovnováhy soustavy, školní fobie (chorobný strach ze školy) a nesprávné výchovné působení rodičů (dítě vůbec nevedou ke školní docházce nebo působí autoritářsky, tzn. nadměrně dítě trestají při sebemenším školním neúspěchu).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

Příčiny školního strachu se liší z pohledu žáků a vyučujících. Základní příčiny školního strachu z pohledu žáků „jsou strach ze špatné známky (tedy ze špatného hodnocení), strach z vyučovacího předmětu (týká se obtížnosti obsahu, jeho nepřiměřenosti aj.), strach z osoby učitele (je přísný, nespravedlivý, často trestá apod.), strach z reakce rodičů na neúspěchy ve škole, strach z posměchu spolužáků za dobré, případně špatné výsledky ve škole, strach z neoblíbenosti v kolektivu třídy a strach ze ztráty kamaráda v důsledku prospěchu ve vyučování.“ Základní příčiny školního strachu z pohledu vyučujících „jsou rodiče (rodinné prostředí), nepřipravenost žáka, známky, hodnocení, kolektiv třídy, osoba učitele a tresty.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

2.3.3.4 Osobnost pedagoga a jeho vliv na záškoláctví

„Pedagog by neměl chápat záškoláctví pouze jako jednání žáka, které mu ztěžuje pedagogickou práci, ale jako určitou reakci dítěte, které není schopno adekvátně řešit své problémy. Záškoláctví je samo o sobě asociálním chováním a je vždy citlivým odrazem aktuálního psychického stavu dítěte. Je-li příčinou záškoláctví konflikt jedince s okolím (s rodiči, učiteli, spolužáky) nebo pocit bezpráví, má učitel možnost sehrát pozitivní roli a tyto příčiny zmírňovat, popř. odstraňovat. Pro tyto účely by měl být na každé škole výchovný poradce nebo psycholog. Avšak bohužel, pro nedostatek financí, každá škola nemůže mít svého psychologa, a tak bývá jeden společný pro několik škol. Toto řešení však není dostatečným a pozbývá také na efektivitě.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

„K hodnocení záškoláctví by se mělo přistupovat citlivě, což následně ovlivní i způsob potrestání žáka. Jestliže je vnitřní nesouhlas nebo vědomí negativního jednání přítomno v hodnotovém rejstříku žáka, otvírá se učiteli široká možnost výchovného působení. Žák by měl nejen rozumově, ale i citově přijmout argumenty pedagoga a neměl by své chování řídit pouze hlediskem okamžité výhodnosti a snahou o bezkonfliktní vztah. U žáků, u kterých se

problémy ve škole objevují opakovaně, slouží učitelé k výchovnému působení i psychologická vyšetření a tzv. speciální pedagogická vyšetření.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

„Velmi obtížně lze určit, jaký podíl viny má na záškoláctví pedagog a škola. Často se situace vedoucí k záškoláctví nedají včas rozpoznat a ovlivnit. Chce-li jít žák za školu, příležitost se vždy najde. Výskyt častého záškoláctví může být dokladem nesprávného pedagogického působení, nezájmu školy o navázání spolupráce s rodinou, ale i bojkotem těchto snah ze strany rodiny.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

„Při každém hodnocení záškoláctví by měla být pozornost zaměřena nejen na postih žáka, ale další výchovné působení by mělo mít preventivní charakter. Zde záleží na kvalitě pedagogického personálu, aby působil na celý komplex vlastností jedince, nikoli pouze na ty, které vedly ke vzniku záškoláctví.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

2.3.3.5 Návrhy na opatření ke snížení výskytu záškoláctví

2.3.3.5.1 Opatření na pomoc škole

„Je důležité posílit roli výchovného poradenství na školách v oblasti prevence poruch chování, včetně záškoláctví a vést průběžnou evidenci o stavu, vývoji a opatření ke snížení jeho výskytu. Činnost výchovného poradce orientovat více na spolupráci s rodinou. Intenzivněji řešit již první náznaky záškoláctví a to zejména osobním kontaktem třídního učitele s rodiči. Vytvořit ve škole podmínky pro činnost školního psychologa, eventuálně využívat služeb psychologů a terapeutů speciálně pedagogických center a středisek výchovné péče pro děti a mládež. V rozpočtech škol pravidelně vyčleňovat státní prostředky na rozvoj mimoškolní činnosti jako důležitého činitele prevence záškoláctví. Iniciovat účast žáků na mimoškolních aktivitách ve střediscích volného času, domech dětí a mládeže, stanicích zájmových činností, v tělovýchovných a sportovních organizacích. Podporovat spolupráci s občanskými sdruženími a soukromými iniciativami při zajišťování aktivit ve volném čase. Využívat zájmových činností žáků pro jejich profesní orientaci. Na průběžných pedagogických radách věnovat zvýšenou pozornost neomluvených absencím žáků. S přihlédnutím ke konkrétní situaci řešit záškoláctví jako přestupek. Řešit problémy dítěte individuálním plánem učiva a hodnocením výkonu žáka podle jeho individuálních zvláštností.

Cíleně věnovat pozornost žákům těch ročníků, kde dochází k největšímu výskytu záškoláctví s nejvyšším počtem zameškaných hodin. Sociálně výchovnými a legislativními opatřeními pomáhat škole při práci se záškoláky a jejich rodiči, tzn. např. legislativně upravit povinnosti rodičů dát dítě vyšetřit v pedagogicko-psychologické poradně a dětské psychiatrické ambulanci při zjištění poruch chování např. záškoláctví. Neomluvené hodiny evidovat v osobní dokumentaci dítěte, třídní knize, třídním výkazu a ve výroční zprávě školy. Přehled neomluvených hodin poskytovat školskému úřadu. O neomluvených absencích písemně informovat rodiče. O výskytu záškoláctví informovat oddělení péče o rodinu a dítě sociální prevence. Vyhodnotit výskyt záškoláctví v rámci celého okresu a ve spolupráci s vedením škol, kde je největší výskyt tohoto fenoménu. Společně pak hledat nejvhodnější varianty řešení. Výsledky analýz a návrh opatření předávat i orgánům v oblasti sociální péče a policii ČR. Využívat informaci o stavu záškoláctví z hlediska věku dětí a navštěvovaných škol jako indikátoru stavu a předpokládaného růstu či úbytku negativních společenských jevů a dětí a mládeže. Zahnout řešení problematiky záškoláctví do Minimálního preventivního programu na školách.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

2.3.3.5.2 Opatření ke zlepšení výchovných funkcí rodiny

Musíme „usilovat o efektivnější meziresortní spolupráci ve všech oblastech péče o děti a o pružnější postupy při řešení výchovných problémů a rozhodování o nápravných opatřeních ve prospěch dítěte. Prostřednictvím populárně vzdělávacích pořadů v rozhlase, televizi, článků, propagačních letáků ve škole a u dětských lékařů seznamovat rodiče se zásadami správné výchovné péče a vést je k odpovědnosti za zdravý za zdravý vývoj dítěte. Poskytovat rodičům informace o obsahu a poslání Úmluvy o právech dítěte a o základech vztahujících se k výchově a vzdělání. Zajišťovat jazykovou srozumitelnost. Rodičům poskytovat nejen potřebnou pomoc, ale v případě zanedbávání výchovné péče důsledně požadovat na sociální péči, aby vůči nim uplatnila sociálně výchovná opatření. Zvyšovat kvalitu činnosti přestupkových komisí při občanskoprávních odborech okresních a obvodních úřadů. Iniciovat vznik školských přestupkových komisí zaměřených výhradně na výchovné problémy a využívat jejich podnětů pro uplatnění paragrafu 217 při neplnění výchovných povinností v rodině a podpoře záškoláctví. V těsné součinnosti školy, oddělení péče o rodinu a dítě, oddělení sociální prevence a dětského lékaře zintenzivnit pozitivní tlak na rodiče, kteří

děti do školy pravidelně neposílají, záškoláctví kryjí, popř. děti zneužívají pro ekonomické aktivity nebo pro činnosti ohrožující jejich mravní vývoj. Za pomoci pediatra sledovat, zda při absenci, která je zdůvodněna nemocí dítěte, je dodržován léčebný postup.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

2.3.3.5.3 Opatření v oblasti sociální péče

„V souladu s programy sociální prevence (Program sociální prevence a Program prevence kriminality) vyvíjet tlak na zvýšení počtu a práci různých sociálních pracovníků a kurátorů pro mládež a vytvářet tlak podmínky pro individuální a dlouhodobou práci s problémovými rodinami a dětmi dopouštějícími se záškoláctví.“ (<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>)

2.3.3.6 Speciální metodika řešení problému záškoláctví

Jaká existují východiska k problematice záškoláctví? „Záškoláctví nelze v žádném případě brát na lehkou váhu, neboť se nezřídka právě na tento negativní jev váží další přestupky a prohřešky, lhaním a potulkami začínaje, gamblerstvím, drogami a krádežemi konče. Ve škole jako jeden z hlavních úkolů třídních učitelů musí být pečlivé a pravidelné vyhodnocování docházky svých žáků do školy. V případě záškoláctví pak před pedagogy vyvstávají nesnadné otázky, jako například co je skryté za nechutí jít do školy? Můžeme její příčinu odstranit? Jakou atmosféru je kolem takového žáka třeba vytvořit, aby se jeho chování neopakovalo? Na konkrétní případ záškoláctví je třeba vždy pohlížet ze širších aspektů a analyzovat příčiny z různých pohledů. Právě záškoláctví se většinou týká starších dětí, protože chození za školu je v některých jejich skupinách považováno za běžnou normu. V každém případě je vždy nutné jakékoliv projevy záškoláctví řešit a výchovně hodnotit.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

„Při analýze záškoláctví je třeba vždy určit o jakou variantu se jedná. Jedná li se o záškoláctví jako reaktivní akt, z aktuálního strachu nebo zkratkového jednání, či o záškoláctví jako výbuch, z dlouhodobého strachu (naplánované jednání) či o záškoláctví jako dobrou

zábavu, pobyt za školou v partě vrstevníků, někdy zkomplikovaném podvodu s omluvenkami, návštěvy heren, potulky po hospodách, v parcích apod. Od záškoláctví pak nemusí být daleko k závislosti (na věcech, droze, činnosti apod.). Míra úzkostnosti u tohoto typu dětí bývá zpravidla nižší, často mívají pocit, že to nějak dopadne. Podle zjištěné varianty záškoláctví je třeba zvolit adekvátní postup řešení. Útěkové chování může mimo jiné signalizovat i výskyt šikany a narušené vztahy v třídním kolektivu. Je třeba si také všimnout třídního kolektivu jako skupiny.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

2.3.3.7 Záškoláctví a školní řád

„Školní řád je první právní předpis, který ve svém životě musíme dodržovat. Je to první soubor psaných pravidel, první „zákon“, se kterým se jako děti setkáme. Jeho působení na nás je mnohostranné a významně přesahuje období školní docházky. Kromě jiného formuje náš celoživotní vztah k zákonům, zda je považujeme za smysluplné a zda a do jaké míry je vůbec musíme dodržovat. Školní řád není formalita, ale jeden z velmi významných nástrojů skutečně demokratické výchovy ve škole. Školní řád musí být propracován tak, aby poskytoval dostatečnou legislativní pomoc při řešení záškoláctví jak z hlediska prevence tak i represe.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

2.4 Agresivní poruchy chování

„Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s násilným omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako prostředek k uspokojení potřeby (např. k získání něčeho žádoucího nebo k sebeprosazení). Může být nevhodným prostředkem k dosažení obecně přijatelného cíle. Jindy je cíl agresivního jednání problematický (např. potřeba ovládat všechny děti ve třídě). Vzácněji jde o potřebu agresivního jednání, kdy je samo násilí cílem. Pak dítě uspokojuje např. týrání spolužáka.“ (Vágnerová, 1999, s. 283)

2.4.1 Agresivní chování, jeho příčiny a varianty

2.4.1.1 Definice pojmu agresivní chování

„Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování. Agrese označuje aktuální projev takového chování. Agresivní chování je obvykle prostředkem, jak dosáhnout uspokojení, kterému stojí v cestě překážky. Je jedním z obranných mechanismů, který řeší problém útokem na přepážku, resp. na zdroj ohrožení (případně na takový cíl, který se tak jeví). Agresivní jednání bývá stimulováno prožitkem hněvu, vzteku, který je spojen s uvědoměním zátěže. H. Arendtová (1996) připomíná, že hněv vzniká nejspíše v situaci, o níž se lze domnívat, že by nemusela být neměnná. Pokud si člověk myslí, že se už nedá nic dělat, bude častěji volit jiný obranný mechanismus. Například se v takové situaci raději vzdá, bude reagovat emočním prožitkem smutku, deprese či beznaděje. Může se tak chovat i proto, že není naučen bojovat a rezignace je jeho preferovanou obrannou strategií. Agresivní jednání může být prostředkem k uspokojování osobně významných potřeb, ale stejně dobře se může sama stát cílem. Stává se zdrojem jistoty vlastních kompetencí, které lze kdykoli použít. Může být uspokojující i proto, že potvrzuje vlastní moc.“ (Vágnerová, 1999, s. 266)

Pojem agrese pochází z latinského slova *agressio*, tzn. výpad, útok. „Agrese je normální druh chování, jehož smyslem je ve volné přírodě přežití (normální, fyziologický

druh chování).“ Útok je útočné jednání vůči druhé osobě, tendence zničit nebo poškodit nějaký objekt a je to nenormální, patologický druh chování. Agresivita pochází z latinského slova *agressivus*, tzn. útočný. „Útočnost je vlastnost nebo postoj nebo vnitřní pohotovost k agresii, tendence jedince k útočnému či nepřátelskému chování vůči okolí, ale i vůči sobě samému.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php) Agresivita představuje celou škálu projevů od symbolických až po fyzické napadení, které může mít různé formy, přičemž smyslem agresivního chování je zpravidla dosažení něčeho formou specifického násilí. Toto násilí může mít různou podobu, je buď zjevné nebo skryté, nebo přímé nebo nepřímé apod. Agresivita je více méně trvalá vlastnost, kterou každý máme v nějaké míře a která je v pořadí za oním agresivním chováním. Agresivita je pozorovatelný projev chování. Násilí neboli násilné chování je patologická agrese, jejímž smyslem je něco poškodit, někomu ublížit nebo jej zabít. (Koukolík, Drtilová, 2001, s. 164, 175, 241)

Agrese je určitý fakt, určité chování, určitý projev člověka v dané situaci. Agrese je pociťovaný a subjektivně prožívaný stav, hovoříme tudíž o oblasti prožívání. (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

„Agresivní chování můžeme rozlišit podle objektu, tj. agrese vůči sobě samému anebo agrese vůči okolí (lidé, zvířata, předměty, ideje). Existují čtyři stupně agrese, agrese probíhající pouze v myšlení, bez vnějších projevů, agrese projevovaná pouze verbálně, agrese projevovaná navenek, vůči předmětům, agrese projevovaná ve formě fyzického napadení druhého člověka, nebo namířená proti sobě samému, tj. sebeublížení. Inventář agresivního chování je takovýto, skrytá agrese (bez vnějších projevů, obtížně identifikovatelná, ve fantazii, v plánech), otevřená agrese (identifikovatelná s vnějšími projevy, bez fyzického kontaktu, verbální a neverbální), otevřená agrese (identifikovatelná s vnějšími projevy, s fyzickým kontaktem, vůči sobě samému, nebo vůči okolí).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/15_3.php)

2.4.1.2 Příčiny vzniku agresivity

„Člověk má vrozené dispozice k agresivnímu jednání“. (Vágnerová, 1999, s. 266)
Vlohy k agresii nejsou u všech stejné, liší se stejně tak jako předpoklady k jiným vlastnostem a schopnostem, tyto dispozice závisí na historii a sociokulturní tradici populace, v níž byli

v minulosti zvýhodňovány jedinci s určitými dispozicemi, úspěšní jedinci snadněji přežili a měli více potomstva. Tyto dispozice jsou rozdílné i v rámci jedné populační skupiny. Extrémní varianty těchto předpokladů jsou vzácnější, většina lidí má průměrnou dávku předpokladů k agresivnímu chování. Nesmíme dispozici k agresivnímu chování hodnotit pouze negativně, protože existuje i pozitivní, socializovaná varianta respektující dané sociální normy a ta se nazývá asertivita. „Asertivita je schopnost prosazení a realizace potřebných, nebo dokonce velice žádoucích cílů. Hranice mezi agresivitou a asertivitou kulturně podmíněná“. (Vágnerová, 1999, s. 267)

„Sklon k agresivnímu chování se rozvíjí učením, není tedy závislý jen na dědičnosti, ale i na vlivech prostředí“. Lidská agresivita se může učením zvyšovat. „Děje se tak již v rodině, jednak pozitivním posilováním agresivních projevů dítěte (dítě si potvrzuje užitečnost agresivního chování – něco jím získalo a nikdo je za ně nepotrestal), a učením nápodobou (dítě dělá to, co vidí u ostatních lidí, zejména těch, kteří jsou pro ně významní).“ Způsob chování rodičů, jejich hodnotový systém, styl výchovy je pro dítě modelem chování, které může v dospělosti přejímat. (Vágnerová, 1999, s. 267)

Příčiny poruchy chování v dětství a dospělosti jsou jak genetické, tak vlivy prostředí, obě skupiny příčin se často kombinují (endogenní a exogenní faktory). (Vágnerová, 1999, s. 267)

2.4.1.3 Sociální význam agresivního chování

Na rozvoji agresivity se podílí i společenské klima, důležitý je sociokulturní vzorec, který je normou a modelem pro všechny členy společnosti, je pro danou společnost reprezentativní. Podílí se na něm jak předchozí historie skupiny, tak aktuální vlivy a také vliv kulturního klimatu, které násilí určitým způsobem představuje. „Společenské klima na symbolické úrovni násilí banalizovat, a tak je nepřímou podporovat (děje se tak např. v masmédiích). Tímto způsobem je ovlivňována hranice předpokládané normy a citlivosti společnosti k agresivním projevům. Symbolicky prezentované násilí může sloužit k odreagování napětí a agresivity, ale může ji zároveň stimulovat a aktivizovat z latentního stavu. Která z variant nakonec převládne, je už otázkou komplexního působení mnoha dalších

faktorů.“ Dítě někdy nedokáže odlišit symbolickou rovinu od reality, a proto se může snadno ztotožnit s agresorem a také zkusit něco podobného. (Vágnerová, 1999, s. 267)

„Tolerance společnosti k agresivitě a násilí se v průběhu času mění“. Vliv médií, kde je stále více násilí, považujeme za negativní vliv. „Riziko mediálních příběhů je i v tom, že se často chová násilně kladný hrdina. S ním se snadno ztotožní zejména nezralí a nevyrovnaní jedinci, kteří se pak budou chovat stejně násilně a ještě si budou myslet, jak dobře jednájí. Riziko, že si společnost na násilí zvykne a agresivita se stane součástí obecné normy, je větší. Agresivní projev se může stát normou kdekoliv (např. v rodině, v adolescentní partě apod.), i když v těchto případech není jeho vliv generalizovaný tak, jako když je prezentován masovými médii.“ (Vágnerová, 1999, s. 267-8)

Často je násilí projevem celé skupiny, někdy i davu, a proto skupina poskytuje jedinci pocit sebevědomí a sebejistoty a navíc není nucen k individuální zodpovědnosti, a tak se mění jeho uvažování a citové prožívání. Každý rodič zná dětskou výmluvu „oni to dělali taky“, dítě má pocit, že jeho vina je menší, pokud stejný čin udělala větší skupina dětí. Podle dítěte pro „oni“ platí odlišné měřítko než pro „my“. A tudíž nemůže být potrestáno za něco, co dělali i ostatní. „Hodnoty skupiny převládnu nad obecnými hodnotami a jsou postupně prosazovány všemi prostředky, důležitý je pouze cíl, a to prezentovaný pozitivně.“ Vágnerová, 1999, s. 268)

2.4.1.4 Varianty agresivního chování

„Agresivní chování může být reakcí na neuspokojení různých potřeb. Tendence reagovat agresivně se zvyšuje, pokud člověk v některé oblasti silně strádá nebo má pocit, že nepříznivá situace trvá už příliš dlouho. Agresivní jednání může fungovat přinejmenším jako prostředek k odreagování. Když už člověk nebyl ve svém usilování úspěšný. Jestliže je člověk v situaci nějaké zátěže, která je doprovázena pocitem menšího uspokojení, zvyšuje se riziko, že se bude chovat agresivně. Pohotovost k agresivnímu chování stoupá při přesycení či nedostatku, ztrátě či ohrožení.“ (Vágnerová, 1999, s. 269)

Agresivitu může zvýšit i omezení tzv. osobního teritoria, které je vymezeno buď prostorově nebo časově. Tehdy a tam nechce být člověk rušen a chce si dělat co chce, má

pocit, že ho celý svět ohrožuje, tudíž se může zvýšit tendence k agresivním projevům. Tito lidé jsou pak agresivní často a ke všem. (Vágnerová, 1999, s. 270)

„Celkem běžnou a relativně tolerovanou je agrese užitá v obraně.“ V obraně důležitých hodnot můžeme užít násilí, protože se jedná o situaci, kdy by nám hrozilo strádání, máme strach ze ztráty, a nebo také můžeme být rozhořčení nad nehorázností útočníka. „Člověk se cítí ohrožen, a proto se brání. Cítí se být v právu a tak se nemění jeho vztah k sociálním normám. Vědomí oprávněnosti dává lidem pocit morální převahy nad útočníkem, proto jdou zábrany stranou. Určité riziko představuje skutečnost, že nemusí jít o reálné ohrožení.“ (Vágnerová, 1999, s. 271)

„Podobným typem násilí je pomsta. Zde však nejde o obranu, která by byla zaměřena na odvrácení nebezpečí. Zde se už něco zlého stalo a žádný další akt tuto skutečnost nezmění. Může ale změnit pocity poškozeného, jeho sebeúctu, protože vyrovnává vzniklou újmu symbolicky. Postižený jedinec nebo skupina nedovedou zvládnout pocity nespravedlnosti jinak, nemají k tomu dostatečné kompetence.“ (Vágnerová, 1999, s. 270)

„Agrese může fungovat jako kompenzace, tj. jako zdroj náhradního uspokojení, např. v oblasti potřeby seberealizace, citové akceptace apod. Takto by bylo možné vysvětlit podivné chování, které násilníkovi zdánlivě nic nepřináší (např. vandalismus, nemovitě násilí na zcela cizích lidech, atd.). Člověk potřebuje něco dokázat, chce, aby po něm něco zbylo jako důkaz jeho existence. Jestliže nelze dosáhnout uspokojení této potřeby obecně přijatelným způsobem, dochází ke zvratu a jedinec reaguje negativně. Mstí se světu za to, že mu nedal lepší možnost uplatnění. Zbavuje se tím pocitu bezmocnosti a posiluje sebeúctu. Násilí a ničení je jedním ze způsobů fiktivního ovládnutí světa, který má za cíl potvrdit hodnotu vlastní osobnosti, když už toho nejde dosáhnout jinak.“ (Vágnerová, 1999, s. 271)

Někteří jedinci překračující uznávané normy, neodmítají pouze obecně uznávané hodnoty, ale odmítají celý svět a život. (Vágnerová, 1999, s. 267)

2.4.1.5 Postoje k vlastnímu agresivnímu chování a jeho interpretace

Každý člověk je ve většině případů schopen své chování ovládnout a tudíž může potlačit vlastní sklon k agresivitě. Avšak musí přijmout určité normy a podle nich se také řídit. Existuje spousta vnějších vlivů, např. somatická choroba, organické postižení mozku,

atd., které mohou schopnost sebeovládání oslabit. Když v oblasti autoregulace dojde k selhání, tak člověk jedná agresivně, neovládne se a poruší přijatelné sociální normy. Mluvíme většinou o situacích, kdy se člověk hájí a ospravedlňuje, že se takto chovat nechtěl, protože si potřebuje uchovat svoje pozitivní sebehodnocení a chce se vyhnout pocitu viny. Jenomže správně by toto chování mělo být vždy odsouzeno a člověk by se za ně měl stydět a cítit se vinen. „Způsobů omluvy vlastního nežádoucího chování je mnoho. Nejčastěji jde o racionalizaci, kdy člověk interpretuje vlastní čin tak, aby jej mohl morálně ospravedlnit“. (Vágnerová, 1999, s. 272)

2.4.1.6 Východiska k problematice agrese, agresivity a násilí – násilného chování

„Značným problémem v řešení celé problematiky je stanovení kritérií pro to, co je agresivní forma chování a co nikoliv. V tomto smyslu lze říci, že není zřejmá shoda ani mezi autory různých teorií. Autoři chápou pojem agrese a násilného chování různým způsobem, obsahy pojmů se často překrývají. Proto je třeba volit i odpovídající přístup k této problematice řešení. Je nutné jasně určit, zda se jedná o agresivní chování či ne.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_1.php)

„Dalším důležitým východiskem je skutečnost, že každý lidský jedinec je vždy neopakovatelný a je tedy jasné, že se všichni lidé navzájem od sebe již od narození odlišují (mimo jiné i v projevech chování). Je nutné si uvědomit, že neexistuje univerzální postup řešení agresivního chování a že na každého člověka platí jiný individuální přístup nebo metodika. Rovněž je potřeba pohlížet na agresivitu jako výslednici souhry vrozených a získaných činitelů, sociálních a kulturních vlivů, včetně výchovy. Je nutné chápat celou problematiku multifaktoriálně.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_1.php)

„Dále je třeba na daný problém pohlížet i z vývojového (ontogenetického) hlediska. Projevy hněvu a agrese se objevují již v kojeneckém a batolecím věku. Mezi třetím a šestým rokem věku se začínají projevovat některé rozdíly mezi útočností chlapců a dívek. Míra agresivity roste v průběhu dospívání a rané dospělosti. Agresivita je v průběhu života často stabilní, tzn. že jedinec agresivní v dětství se bude s vyšší pravděpodobností agresivně chovat i v dalším životě. Na druhé straně se část násilně se chovajících dětí a dospívajících v dospělosti násilně chovat přestává a čist dospělí, násilně se chovající mužské populace se

násilně začne chovat až v dospělosti. Je nutné přistupovat k celé problematice i z hlediska věku jedince. Zjišťovat a zajímat se i o problémy s chováním v minulosti jedince.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_1.php)

„Problém je důležité chápat i z hlediska pohlaví jedinců. První některé rozdíly mezi útočností chlapců a dívek se projevují mezi třetím a šestým rokem věku. S růstem četnosti schůzek v průběhu dospívání roste četnost napadení dívek chlapci v průběhu schůzek, včetně znásilnění. U chlapců roste agresivita počínaje raným dětstvím, poté s rostoucím věkem klesá četnost rvaček, ale roste četnost těžkého násilného chování s užitím zbraně. Chlapecká agresivita se vyvíjí otevřeně, skrytě a v podobě srážek s rodiči. Při řešení problematiky je nutné jinak přistupovat k dívkám a jinak k chlapcům.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_1.php)

„U mužského pohlaví lze diferenciatně diagnostikovat násilné chování třemi způsoby. Otevřenou cestou, skrytou cestou a srážky s autoritami. Otevřená cesta má tři fáze. První fáze je obtěžování spolužáků ve škole až šikana, druhá fáze pokračuje rvačkami, včetně jejich organizacemi v gangu, třetí fáze zahrnuje ozbrojené útoky, znásilnění, vraždu. Skrytá cesta obsahuje skryté podněcování a stupňování násilí. Srážka s autoritami představuje srážky s rodiči, učiteli a dalšími představiteli autority, nebo vyhýbavým chováním ve vztahu k autoritě.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_1.php)

„Nápadná agresivita a násilné chování mohou doprovázet zejména (antisociální) poruchu chování v dětství a dospívání, jejímž předchůdcem může (ale nemusí) být opoziční porucha. Oba tyto stavy souvisí s často se vyskytující poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD). Při řešení problematiky je třeba myslet na širší souvislosti násilného chování a možné kombinace s dalšími poruchami. Antisociální poruchy chování jsou poruchy doprovázené nápadnou agresivitou. Jejich povaha je primárně nebo sekundárně zaměřena na princip poškodit nebo omezit práva druhých. „Jsou vnímány jako zásadní projev sociální patologie a patří mezi ně např. krádeže, loupeže, vraždy, šikanování aj.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_1.php)

2.4.2 Šikana a šikanování

2.4.2.1 Definice a charakteristika pojmu šikana

„Pojem šikana pochází z francouzského slova chicane, tzn. šikanování, malicherný spor. Podle Jiřího Rejzka to znamená opakované ubližování.“ (Rejzek, 2001, s. 628) Podle Miloše Sováka to znamená „zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, např. vůči podřízeným nebo vůči občanům ze strany úředníků.“ (Sovák aj., 2000, s. 20-1) Anebo můžeme hovořit o šikaně jako o „svévolném psychickém, emočním nebo fyzickém ohrožování jednoho žáka druhým, které se odehrává ve škole nebo na cestě ze školy domu.“ (Koukolík, Drtilová, 2001, s. 164, 175, 241)

„Šikana, šikanování je opakované ubližování, trýzněná osoba trpí často celé měsíce, nebo dokonce celá léta. Když však jde o zvlášť kruté ublížení, označíme za šikanu i jednotlivou událost, která se zatím neopakovala. Zásadně mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro svoji fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti nebo proto, že agresori útočí ve skupině – jde tedy o asymetrickou agresi (šikana je zvláštní případ agrese).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašit žáka, případně skupinu žáků, je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti nebo nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Pro praktické rozlišení vnějších projevů šikanování je užitečná trojdimenzionální „mapa“, podle které lze agresi členit na přímou a nepřímou, fyzickou a verbální, aktivní a pasivní. Kombinací těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.2 Typy, fáze a stadia šikany

2.4.2.2.1 Druhy šikany

Mezi osm druhů šikanování patří: za první – „fyzické aktivní přímé (útočníci oběť věší, škrtní, kopou, fackují), za druhé - fyzické aktivní nepřímé („kápo“ pošle nohsledy, aby oběť zbili, oběti jsou ničeny věci), za třetí - fyzické pasivní přímé (agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice, fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů), za čtvrté - fyzické napadení nepřímé (agresor odmítne oběť na požádání pustit ze třídy na záchod, odmítnutí splnění požadavků), za páté - verbální aktivní přímé (nadávání, urážení, zesměšňování), za šesté - verbální aktivní nepřímé (rozšiřování pomluv, patří se, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.), za sedmé - verbální pasivní přímé (neodpovídá na pozdrav, otázky, apod.), za osmé - verbální pasivní nepřímé (spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.2.2 Šikana v rodinách

„Šikanování a týrání spolu velmi úzce souvisejí – v rodinách se většinou užívá spíše pojem týrání. Odborníci i občanská sdružení se velmi intenzivně v poslední době zabývají syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN). Týrání se týká jak vztahů mezi rodiči a dětmi, tak i vztahů mezi sourozenci, týrat může i partner svého partnera (syndrom PAS – syndrom zavrženého rodiče a domácí násilí – syndrom týrané a zneužívané ženy). Zdravé a citlivé rodinné prostředí schopné nejen ochránit samo sebe před patologickým vývojem, ale je schopné chránit své členy a případně jim i pomoci v situaci, kdy jsou vystaveni šikaně ve vnějším prostředí rodiny.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.2.3 Šikana ve školách

„Pro označení šikany mezi žáky na školách bývá užíván pojem bullying (tento pojem zahrnuje nadávky, výprask, posměch, pomluvy, hrozby, okrádání i obtěžování, včetně sexuálního, vyobcování z kolektivu). V podmínkách škol je však více než v jiných prostředích nutná nejen systematická a citlivě koncipovaná prevence, či v konkrétních identifikovaných případech i léčba, ale v tomto prostředí daleko více než jinde vystupuje do popředí nutnost spolupráce více partnerů – rodičů, pedagogů, vychovatelů, místní komunity a odborníků zabývajících se poradenstvím a terapií jednotlivců i skupin.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.2.4 Šikana jako proces

Z hlediska vztahů lze popsat genezi šikany od prvotních příznaků až po vyvrcholení patologických procesů takto: první fází je ostrakizace (pošťuchování, pošklebování, vyčlenění z kolektivu), druhou je zvýšení intenzity manipulace, výskyt fyzické agrese (agresor bere tyto činnosti jako ventil, zábavu nebo uspokojování svých potřeb), třetí – kumulace agresorů – vytvoření centra (jádra) a vlastního specifického systému organizace, čtvrtou fází – hostitelská skupina akceptuje parazitní systém (většina přijímá normy agresorů, oběť svou roli bere jako nutnou) a v poslední páté fázi parazitní systém prorůstá z hostitelské skupiny do celé organizace (totalita nebo-li dokonalá šikana). (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

První a druhá fáze jsou svou povahou spíše difúzní – zde může skupina sama zastavit vlastními silami rozvoj onemocnění. Třetí a další fáze představují období, ve kterém se tvoří systém (vzniká novotvar v těle organizace) – skupina i organizace potřebuje odbornou pomoc – diagnostiku a léčbu. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Viktimizace (z angl. victim=oběť) znamená, že jedinec nebo skupina z někoho „vytvořil“ oběť. Je to proces přeměny potenciální oběti v oběť faktickou. Viktimnost představuje souhrn předpokladů, které zvyšují pravděpodobnost, že se osoba stane obětí trestného činu. Viktimologie je vědecký obor, který zkoumá vztah obětí a pachatelů (šikana je jedním z jeho předmětů výzkumu).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Viktimizace se člení na primární a sekundární. Primární (prvotní) viktimizace je způsobená vlastním trestným činem. Příčinou je chování pachatele a jeho konkrétní čin. Sekundární (druhotná) viktimizace je způsobená činností po zjištění trestného činu. Příčinou je chování orgánů činných v trestním řízení, policejních orgánů, ale i dalších orgánů státní správy, pedagogů, rodičů aj. Každé zneužitě dítě je v první řadě obětí kriminálního jednání, a proto si zasluhují zvláštní a citlivý přístup. Sekundární viktimizaci může způsobit netaktní, necitlivý a lhostejný přístup k dětské oběti (neochota pozorně naslouchat, rozptylovat možné obavy, pomoci při reprodukci zažitého, nevhodné mentorování s poukazováním na jakési zavinění oběti, na její podíl na spáchání skutku, na ostudu, která tím vznikla oběti, rodině, na důsledky trestního stíhání pachatele (člena rodiny), opakované a dlouhotrvající výslechy, zjevná nedůvěra k výpovědi dítěte či obava dítěte, že mu stejně nikdo nebude věřit, konfrontace oběti s obviněným. Nejhorší, co může dítě jako oběť po trestném činu potkat, je navození pocitu opuštěnosti, izolace, samoty a pocitu ztráty lásky ze strany svých nejbližších.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.3 *Východiska k problematice šikany a šikanování*

„Je nutné se pokusit odlišit šikanu jako jev, událost a šikanu jako proces. Šikanu je třeba vnímat jako komplexní proces – jako onemocnění vztahů mezi lidmi, jako rakovinové bujení ve skupině, situaci, kdy selhává imunitní systém organismu skupiny a infekce propukne plnou silou. Vyřešení jednoho případu šikany (jedné události) není odstraněn celý proces šikanování.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Je třeba mít stále na paměti, že vždy existuje možnost vzniku šikany. Všechny vztahy mezi lidmi jsou potenciálně šikanogenní, tedy jinak – vždy existuje možnost vzniku šikany. V každém zařízení (organizaci) existuje potenciálně možnost šikany a šikanování. Být pozorný i vůči nepatrným náznakům násilí mezi dětmi a nebrat je na lehkou váhu.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Musíme si uvědomit, že pod rouškou zdánlivého klidu a dobrých vztahů (rodina, škola, pracoviště apod.) se vedou mikroskopické, chronické války a provádějí se zločiny, zákeřnosti tím, že probíhají léta, plíživě, skrytě, nenápadně, aniž zjevně materiálně či fyzicky poškozují. Paradoxně se tak někdy děje pod kamufláží sympatie, intenzivního „pečujícího“

zájmu o druhou osobu. Vyrovnané, klidné a bezproblémové mezilidské vztahy je třeba vždy vnímat relativně a velice citlivě. Musíme si všítat dění ve skupině. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.4 Vymezení aktérů šikany – oběť šikany (šikanovaný) a agresor (aktér šikany, šikanující)

„Oběť šikany (ten, kdo je šikanovaný) je dítě, které je delší dobu objektem agrese jiných, je terčem fyzických útoků, posmívání a zesměšňování (za oběť neoznačujeme dítě, jež se do takového nežádoucího postavení dostalo jen náhodně a dočasně), obětí šikany bývá zpravidla dítě, které se naučilo být dostatečně asertivní na to, aby se dokázalo samo ochránit, obecně lze konstatovat, že i oběť šikany se dá vytipovat, ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec nebo kde je hyperprotektivní výchova, v rámci které se dítěti „umetá cestička“, a kdy většinou matka svou péčí svazuje. Obětí se ale může stát za určitých okolností každý, třeba i tím, že se nějak odlišuje.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Obětí šikany jsou tyto dva typy dětí. Dítě, které je pasivní, úzkostné a nejisté. Není na něm nic, co by zjevně provokovalo útoky, agresí není schopno se bránit – typ pasivní. Dítě, které provokuje, dráždí jiné děti a posmívá se jim – typ provokativní. Když se na něj zaútočí, brání se. Podle charakteristiky dětí obětí, bývají tyto oběti většinou úzkostné, citlivé a tiché, ve škole mívají jen málo dobrých kamarádů, někdy se nepřátelí s nikým, zdá se, že určitým způsobem signalizují svému okolí nejistotu a neschopnost bránit se proti útokům a urážkám. Na ostatní obvykle působí dojmem citově labilních a fyzicky slabých jedinců, často si na něco stěžují a snaží se získat pozornost dospělých i dětí. Někdy jsou oběťmi dětí nadměrně ochraňované rodiči a učiteli. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Agresor – aktér šikany (ten, kdo šikanuje, šikanující) je takové dítě, které poměrně často někoho týrá nebo obtěžuje, a to buď fyzicky, nebo slovně, agresory bývají nejčastěji chlapci, ovšem výjimkou nejsou ani dívky. Útočníkem (agresorem) je jedinec, pro něhož je charakteristické, že je extrémně egoistický, není schopen vidět utrpení druhého, má pocit, že je všechno zábava. Strach v očích oběti, kterou má ve své moci, je pro něho vzrušující, je to slast, kterou potřebuje opakovat a postupně i zvyšovat (je to podobné jako s drogovou závislostí).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Jsou tři základní typy agresorů. Typ primitivní, brutální, na první pohled „grázlík“, který druhé zastrašuje, i jeho rodiče jsou spíše lidé s násilnými sklony. Typ velmi slušný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu, na první pohled nic nenavědčuje tomu, že by nebyl v pořádku. Oběť trápí většinou někde stranou (třeba na WC), aby ho druzí neviděli. Rodiče často pracují na vnějšku nebo v armádě. Typ žáka oblíbený, vlivný, s dobrým prospěchem, s výborným sociálním chováním, umí si získat učitele, je zábavný, rád pořádá „představení“ s obětí a občas k tomu má i „své“ lidi. V rodině není na první pohled znát patologie, rodiče ho mají rádi, „pouze“ jsou hodně zaměřeni materiálně a konzumně, v rodině chybí duchovní a morální rozměr.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Šikanující si neuvědomuje, že způsobuje druhému utrpení. Pokud si to uvědomuje, zdůvodňuje své jednání tradicí, normou ve skupině, svými minulými zážitky, rituály – zasvěcením, osvědčením k činnostem, přijetím do vyššího společenství. Agresor často jedná na základě vztahu „ztráta – zisk“ (šikana jako nástroj nastolení rovnováhy, ztratil jsem x mám právo získat). Často bývají u agresora přítomné tyto příznaky: pocit moci nad druhým jedincem, potřeba ovládat, bezohledně se prosazovat, sklony k ponižování, trápení, sociální a emocionální necitlivost a nezralost, osobnostní nezralost a specifická osobnostní struktura z hlediska vývoje osobnosti – lze předpokládat narcistické tendence – zamilovanost do sebe, nekritický sebeobdiv, rovněž pocity méněcennosti apod. V anamnéze nejčastěji vnitřní konflikt, případně vlastní traumatizující zkušenost s násilím mezi lidmi, ale také krutost, radost z ubližování druhým, morální slepota. Rovněž se uplatňuje nuda a zvědavost, vzrušení (včetně sexuálního) a touha po silných zážitcích. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Na celou problematiku musíme pohlížet multifaktoriálně a vyvarovat se bagatelizování šikany.

2.4.2.5 První pomoc pedagogů ve světě šikany

Překážky a chyby vyšetřování, kterou můžou pedagogové zaznamenat. Od oběti těžko získají podrobnější a často i objektivní informace, agresoři často lžou, používají falešných svědků a nutí oběti ke lhaní či odvolání výpovědi. Ostatní členové nemocné skupiny mají strach vypovídat, berou to jako „bonzování“. Může se stát, že někteří rodiče agresorů chrání

své děti za každou cenu a někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování. Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Pedagog musí být připraven na to, že při vyšetřování se tak trochu stane laickým kriminalistou a psychoterapeutem. Postupuje podle vyšetřovací strategie a taktiky, poskytuje ochranu a emoční podporu oběti, která se často nachází v krajní nouzi. Pedagog se citově angažuje. „Školní řád musí být propracován tak, aby poskytoval dostatečnou legislativní pomoc při řešení šikanování. Minimální preventivní program školy musí být funkčně zpracovaný tak, aby zajišťoval dostatečnou prevenci v dané oblasti.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Pádne důvody k vyšetřování jsou přímo a nepřímo alarmující signály. Přímo alarmující signály se nemohou ponechávat pouze náhodě jako doposud. Je zapotřebí je záměrně a systematicky vyhledávat, nejlépe prostřednictvím anonymních dotazníků. Dále je dobré vyvěsit informační letáky pro oběti, kde se mohou dozvědět, co mají dělat a kde mají hledat pomoc. Nepřímo alarmující signály jsou stejně důležité, ale jsou málo zjevné.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Odhadnutí závažnosti onemocnění – počáteční onemocnění – první, druhý a třetí stupeň vývojové destrukce (normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou), situaci můžeme zvládnout sami ve škole. Pokročilé onemocnění – čtvrtý a pátý stupeň vývojové destrukce (normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině byly přijaty většinou, či dokonce všemi nebo téměř všemi členy skupiny), je nutné zajistit ochranu obětem, nedělat zásadní kroky vyšetřování a využít možnosti spolupráce s některým z odborných pracovišť.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Strategie vyšetřování lze členit na vnější a lokální typ a vnitřní a globální typ strategie. Dále dělíme typy strategií podle vzhladu k úrovni cílů (strategie zmapování symptomů, vnějšího obrazu – jevové stránky, strategie postižení vnitřního vývoje – konstelace postojů k šikanování) a podle rozsahu vyšetřování (strategie globální – speciální sociometrické šetření celé skupiny, vyšetřování všech žáků, a strategie lokální – dílčí specifické šetření a vyšetřování vybraných žáků).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Schéma strategie vyšetřování – strategií první pomoci je strategie lokální a vnější (časově je nejméně náročná a je použitelná v rámci tradiční pedagogické činnosti). Vlastní strategie zahrnuje pět kroků: rozhovor s informátory a oběťmi; nalezení vhodných svědků; individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace obětí a agresorů!); zajištění ochrany obětem; rozhovor s agresory; případně konfrontace mezi nimi. Praktický postup – musíme nalézt odpovědi na následující otázky: kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?; kdo je obětí i agresorem, popřípadě kolik je těchto „obojetných“ žáků?; kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů?; kdo z nich je iniciátor a kdo je aktivní účastník šikanování?; co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?; jak dlouho šikanování trvalo? Výpovědi k jednotlivým otázkám je nutné důkladně zapsat a uspořádat do kvalitního důkazního materiálu. Musíme mít jistotu, jak šikanování konkrétně probíhalo. Nejdůležitější je vypracování přehledu hlavních typů agresorů (iniciátorů, aktivních účastníků a agresorů, kteří jsou současně obětí), u jmen si poznamenejme přesné údaje kdy, kde, jak a komu co udělali.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Volba taktiky u pokročilé šikany – vyšetřování vyžaduje vysoce odborné a psychologicky „tvrdé“ postupy, protože organizovaný odpor proti rozkrytí bývá mimořádně silný. Zde je vhodné úzce spolupracovat s odborníkem, popř. celý proces vyšetřování přenechat odbornému pracovišti. Volba taktiky u počáteční šikany – vyšetřování není závislé na speciálních metodách a není nutná psychologická „tvrdość“. Metody taktiky mají charakter překvapení a skrytosti. Snahou je, abychom vyšetřovaného zaskočili a on nebyl připraven. Nalezení vhodných svědků – žáci, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní, nebo ji alespoň neodmítají a žáci nezávislí na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Musíme provádět oddělené vyšetřování svědků a agresorů: zahřívací předkolo (navodit moment překvapení, šokovat, vyšetřovaného zaskočít), používáme metodu monologu (svědek nebo obviněný agresor musí pokud možno souvisle vypovídat, co se ve třídě dělo), dialogu (kladení otázek vyšetřovanému žákovi a jeho odpovědi na ně) a konfrontace (mezi svědky nebo i mezi agresory). Po dokončení vyšetřování šikany musíme přistoupit k nápravě. Ani úspěšné vyšetřování nemá samo o sobě zásadní vliv na změnu situace. První pomoc mohou zajistit dvě zásadně odlišné metody: metoda vnějšího nátlaku a metoda usmíření. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

„Metoda vnějšího nátlaku neboli metoda restrikce je v pedagogické praxi hojně užívána. Pro potřebu pomoci při šikanování je metoda mírně upravená – zahrnuje následující tři součásti: individuální nebo komisionální pohovor s agresory a jejich rodiči – posloupnost vedení jednání. Seznámení rodičů s problémem, postupné vyjádření všech pedagogů, vyjádření žáka, vyjádření rodičů, rozhodování komise za zavřenými dveřmi – seznámení rodičů a žáka se závěrem komise Výchovná komise, respektive škola má k dispozici pro potrestání agresorů běžná, ale i mimořádná opatření (např. výchovná opatření, snížení známky z chování, předvedení do jiné třídy, vyloučení ze školy při opakování násilí po rozhodnutí výchovné komise, krátkodobý dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu nebo ve středisku výchovné péče, umístění do diagnostického ústavu na předběžné opatření a následné nařízení ústavní výchovy. Oznámení o potrestání agresorů před celou třídou – ochrana oběti – různé způsoby, setkávání pedagoga s loajálními informátory, stanovení ochránců oběti ze třídy nebo z vyšších ročníků, intenzivní sledování situace včetně docházky oběti, zprostředkování péče v odborném zařízení a udržování kontaktu s jeho pracovníkem, vytvoření „horké linky“ s rodiči.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Metoda usmíření se „od předešlé metody se nápadně liší místo donucení k vnější poslušnosti se tu sleduje vnitřní proměna vztahů mezi oběťmi a agresory. Je zde akcentováno řešení problému, tedy rozmrznutí agresivního postoje, domluva a usmíření mezi aktéry šikanování. Trestání se zde nekoná. Místo toho nastupuje řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře.“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

Důležitá je první pomoc rodičů, protože „šikanované děti se nacházejí v krajní nouzi. Zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Problémem však je, že si velmi často samy o ni nedokážou říct. Je důležité, aby rodiče nepřehlédli podezřelé projevy.“ Rodič by měl poskytnout dítěti maximální oporu. „Oba rodiče ať navštíví ředitele školy a třídního učitele. Podle situace ve škole, ale i dalších okolností můžete uvažovat o dalších opatřeních (navázat kontakt s odborníkem, využít linky důvěry, oznámit situaci na policii, kontaktovat se s orgány školy – školní radou).“ (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.2.6 Opatření proti šikaně

Mezi opatření proti šikaně patří společné vzdělávání a supervize všech pedagogů, užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů, výchovný poradce, metodik školní prevence, metodik programu podporující zdraví, řešitel projektu), zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu, společný postup při řešení šikanování, prevence v třídních hodinách, prevence při výuce, prevence ve školním životě mimo vyučování, ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný školní řád, účinné dozory učitelů), spolupráce s rodiči, školní poradenské služby, spolupráce se specializovanými zařízeními, vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany), evaluace. (http://www.sos-ub.cz/prevence/1_3_2.php)

2.4.3 Vandalismus

V užším slova smyslu lze za vandalismus označit nesmyslné ničení kulturních hodnot. V širším slova smyslu lze za vandalismus označit ničení a poškozování hodnotných předmětů patřících soukromým osobám nebo společnosti. Existují dva typy vandalismu, a sice jednání, které má jasný cíl, je připravováno a je dopředu známa hodnota předmětu, který bude ničen (například ze msty). Druhým typem je jednání, které není předem připravováno, hodnota předmětu nemusí být známa. Pokud známa je, není tomu přičítán význam (například nevhodná forma hry, demonstrace síly, zahrnutí nudy, ventilace napětí apod.). (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.4.4 Žhářství

Mluvíme-li o žhářství, potom se zpravidla jedná o touhu udělat velký požár, vidět hasiče při práci, zažít dobrodružství, upozornit na sebe, prosadit se a získat obdiv (například za obětavost a odvahu při hašení požáru), pomstít se, prožít sexuální vzrušení apod. Jedná se

ale o požár založený záměrně, nikoli o požár vzniklý nehodou. Žhářství, kde jde o motivaci patickou, se nazývá pyromanie. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

2.4.5 Krádeže

Co se týká krádeží, tak existují dva druhy krádeže, a sice pravé krádeže, kde jde o zcizení věci plánované, promyšlené tak, aby riziko dopadení bylo co nejmenší. Krádež jedinci přináší určitý zisk, někdy může být i prostředkem msty, vyjádřením touhy po dobrodružství, apod. Druhým typem krádeže je kleptomanie, to je ale nemoc, jedinec nedokáže své chování ovládnout. Jde o jednání na impulzivním podkladě. Jedinec nekrade pro zisk, ale pro pocit při krádeži, krádež není dopředu plánována ani promyšlena. (<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>)

„Krádeže jsou charakterizovány záměrností jednání a předpokladem takového stupně rozumové vyspělosti dítěte, kdy je schopno pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem. Menší význam mají neplánované, příležitostné krádeže. Závažnějším signálem poruchy socializace jsou plánované a předem promyšlené krádeže. Cíl krádeže a motivace, která k takovému jednání vedla, může být velmi variabilní a signalizovat, jaké problémy dítě má.“ Dítě může krást z několika důvodů. Dítě krade pro druhé (chce dosáhnout vyšší prestiže mezi vrstevníky), dítě krade pro sebe, dítě krade pro partu (snaha udržet si pozici v partě). (Vágnerová, 1997, s. 74-5)

2.5 Prevence šikany a dalších poruch chování

Informace uvedené v celé této kapitole jsou načerpány z metodického pokynu - *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* Č.j. 24 246/2008-6 , uveřejněném ve Věstníku MŠMT sešit 1 leden 2009, proto nebudu u následujících odstavců uvádět zdroj.

Primární prevence šikany spočívá zejména v informovanosti žáků, ale i samotných učitelů (kteří jim pak tyto informace vhodnou formou předávají), výchovných poradců,

vychovatelů, ředitelů a školních inspektorů (vzdělání zajišťují Pedagogická centra), že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou a měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Do prevence sociálně patologických jevů ve škole se zapojuje zejména školní metodik prevence, který zodpovídá za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice a řeší případy šikany. Spolupracuje a zapojuje do řešení problematiky šikany pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče a další odborná pracoviště poradenských a preventivních služeb v regionu (různá občanská sdružení), poskytujících odbornou konzultaci a psychologickou péči, dále spolupracují s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu.

V rámci sekundární prevence, kdy k problému již došlo, se doporučují rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP (krizová centra apod.). Dále může škola doporučit rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, popřípadě doporučit realizování dobrovolného diagnostického pobytu žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu. Při závažnějších případech šikany škola může podat návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychologickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště. Dítě by také mělo vědět, že se kdykoli může samo anonymně svěřit zavoláním na Linku bezpečí.

Terciální prevence spočívá v oddělení agresora od oběti šikany, ve změně klimatu na škole, které by se mělo stát více otevřenější problémům, ale také k nim méně lhostejné, se snahou je vyřešit. Klima má být důvěryhodné, se stanovením jasných pravidel, norem, ale i sankcí. Terciální prevence ve smyslu zabránění dalšímu asociálnímu nebo antisociálnímu chování původce šikany, spočívá v jeho spolupráci s SVP, nebo dalšími výše uvedenými institucemi, zabývající se problematikou prevence sociálně patologických jevů.

Kriminalita je úhrn činů uvedených v trestním zákoně obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu. V obecném slova smyslu je to zločinnost, tedy společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti. Je překročení právní.

Kriminalita mládeže je součástí celkové kriminality a zahrnuje jednání osob do věku 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem, což je charakteristické pro trestný čin. Osoby ve věku 15-18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením. Osoby mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, spáchá-li však dítě mezi 12. až 15. rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova, který uloží příslušný soud. Širším pojmem než kriminalita, je delikvence, neboť označuje činnosti porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé, kteří se tak stávají delikventy.

Podle stupně závažnosti činu, kterým osoba porušuje normy, hodnotíme takové chování jako asociální, asociální a antisociální. Závažnost chování obvykle stoupá s věkem a má tendenci se prohlubovat, takže mírnější porušení norem, které je sice nepřiměřeným chováním, ale nenabývá sociální dimenze (tedy asociální chování), anebo je v rozporu se společenskou morálkou (asociální chování), se vyskytuje zpravidla u dětí mladších. Zahrnuje mezi ně kázeňské přestupky ve škole, neposlušnost, vzdorovitost, negativismus, lži, v případě asociálního chování alkoholismus, záškoláctví, toxikomanii, útoky, toulky, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování, gamblerství, popř. prostituci, kdy jedinec poškozuje spíše sebe než okolí. V případě antisociálního chování (závažné protisociální jednání zahrnující veškerou trestnou činnost-krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy), jež navazuje na asociální formu chování, je obtížná nápravná péče v důsledku fixace poruch a velká pravděpodobnost recidiv, ačkoliv se v rámci terciální prevence snažíme těmto recidivám předejít a pomoci těmto jedincům v resocializaci.

V rámci primární prevence, což je soubor postupů zaměřených na předcházení vzniku poruch chování, se její těžiště přenáší zejména do výchovy v rodině a škole samé (sledují se styly výchovy, klima, charakter vztahů atp.), ale i mimo ni, kdy sledujeme kvalitní náplň volného času dětí a jejich vztahy s vrstevníky. Do primární prevence jsou tak zapojeni rodiče, učitelé, výchovní poradci, speciální pedagogové, psychologové a popř. lékaři, ale i lidé, kteří se věnují dětem ve volném čase. Upřednostňují se formy ambulantní poradenské nebo psychoterapeutické péče v Pedagogicko-psychologické poradně, Střediscích výchovné péče, aktivity občanských sdružení, programy Domovů pro děti a mládež, programy kulturních domů a sportovních klubů, nízkoprahová zařízení, tedy obecně programy na zvyšování informovanosti.

Sekundární prevence se zaměřuje na prohloubení již vzniklých poruch chování nebo na zamezení již vzniklého problému a recidivy sociálně patologického chování. Do této oblasti vstupují téměř stejné instituce a sdružení jako v případě primární prevence a zejména instituce ústavní péče, jež spadají pod resort MŠMT, kterými jsou dětské domovy, diagnostické ústavy a speciální výchovná zařízení (dětský výchovný ústav, výchovný ústav pro mládež a jejich ochranné a výchovně léčebné režimy), v nichž probíhá ochranná a ústavní výchova (což je v některých případech chápáno jako forma trestu a vstupují tedy i do oblasti terciální prevence).

Terciální prevence se zabývá následnou péčí, která přichází po odpykání trestu, nebo i během něho a je zaměřena na zabránění recidivy, tedy opakovaného antisociálního chování. Zabezpečuje se zejména činností občanských sdružení (projekt Lata apod.), jejich formy streetworku, SVP a další resocializační programy institucí pro výkon trestu jako jsou věznice, DDÚ, DDM (diagnostické ústavy pro děti a mládež), DVÚ (dětský výchovný ústa), VÚM (výchovný ústav pro mládež). Jako ochranné faktory sociálně patologických jevů lze označit vysokou inteligenci jedince, schopnost vyrovnání se s negativními zkušenostmi, sebeúcta a sebedůvěra, pozitivní perspektivy a možnost pro budoucnost, zapojení se do pozitivní skupiny vrstevníků, oceňování vzdělání a zdraví, účast v církvi a dobrovolných aktivitách, jeho/její empatie, altruismus, duchovní orientace, schopnost sebekontroly, dobré vztahy v rodině, otevřená komunikace, neautoritativní podpora dospívajícího, duchovní orientace, nepřítomnost rozporu mezi hodnotami vrstevníků a rodiny, spolupracující, otevřené klima ve škole, pozitivní vzory, malá permissivita k negativním sociálním jevům, stálá pozitivní poselství v médiích, příležitost pro kreativitu mládeže, přísné zákony o zbraních a drogách, dobrý socioekonomický status rodiny s vyšším dohledem rodičů. Na podporu těchto faktorů by se měla zejména zaměřit prevence.

Prevence musí být přítomná ve všech sférách života dítěte. Nejdůležitější je výchova v rodině, která má dát dítěti ten první, nejdůležitější model chování podle etických a právních norem dané společnosti. V takové rodině má dítě dobré zázemí a může se správně vyvíjet. Je potřeba vychovávat dítě ke skromnosti, musí si od dětství uvědomovat, že nemůže dostat vše, co si přeje. Nikdo v životě nedostane úplně vše, co si přeje. Prevence musí začít již v předškolním věku od třetího do šestého roku věku. Děti se musí naučit, že zdraví (jak fyzické, tak psychické) je nejdůležitějším darem každého člověka a je ho potřeba chránit. A nikdo nemá právo nám ho nějak poškodit ani nám vzít nebo zničit osobní majetek. Děti musí být vedeny k zdravému životnímu stylu. Ve škole i doma je potřeba předcházet rizikovým

jevům jako jsou např. rasismus, šikana, záškoláctví, kriminalita, delikvence, užívání návykových látek, xenofobie, závislost na politickém a náboženském extremismu, netolismus (virtuální drogy), patologické hráčství (gambling). Hlavně takové chování nesmí být podporováno, nejdůležitější je rozpoznání příznaků, že se děje něco špatného. Zajištění včasné intervence je velmi důležité, ale toto jsem již popisovala výše v této kapitole.

Je velmi smutné, že nejen školy se musí touto problematikou zabývat, ale současná situace stále poukazuje na přítomnost poruch chování v naší společnosti. Nezbyvá tudíž než doufat, že za pomoci prevence a převýchovy budou statistiky týkající se této problematiky stále nižší.

2.6 Možnosti převýchovy

Možnosti týkající se převýchovy jsou velmi obtížné a složité. Jak už bylo řečeno, škola i rodina má určité prostředky, jak problematiku různých forem poruch chování řešit, ale otázka převýchovy žáků je složitější. Důležitá je komunikace mezi dospělým (učitelem či rodičem) a dítětem (žákem), ale ta je často dosti komplikovaná, protože dítě nemusí dospělého uznávat jako autoritu, a tudíž se mu nesvěří, ani neřekne pravdu týkající se jeho problému. A hlavně, dítě musí chtít svůj problém řešit. Těžko převychovávat někoho, kdo převychovat nechce a nespolupracuje. Důležitá je také spolupráce rodičů se školou a ostatními institucemi, jenomže pokud ji odmítají a nedávají dítěti správný morální příklad, tak mají učitelé svázané ruce a nemohou nic dělat.

V některých případech je možné dítě převychovat jen v rámci spolupráce rodiny se školou, jindy za pomoci PPP. Avšak toto nefunguje, pokud se jedná o dítě se závažnější poruchou, potom je potřeba obrátit se na pomoc střediska výchovné péče pro děti a mládež. Někdy je dokonce potřeba dítě umístit do příslušného diagnostického ústavu. Ale otázkou je, zda jsou všechny děti s poruchami chování převychovatelné. Někdy jsou poruchy opravdu pouze přechodnou fází, např. v období puberty, kdy děti vzdorují veškerým autoritám. Jindy poruchy chování přetrvávají až do dospělosti.

Zamýšlím-li se nad novými možnostmi převýchovy, tak mě nic závratného nenapadá. Ale myslím si, že oddělení sociální péče ve městech a obcích by se mohla na žádost školy více zabývat situacemi v rodinách, kde se zdá, že vše není úplně, jak má být. Škola nemá moc

možností na převýchovu dítěte, pokud s tím rodiče nesouhlasí. Akorát by zásah oddělení sociální péče musel být pečlivě propracovaný, aby nedošlo k nějakému pochybení. Sociální pracovníci by měli rodiny s dětmi s poruchami chování dlouhodobě navštěvovat, komunikovat s nimi, nabídnout jim možná řešení – spolupráce s PPP nebo umístění dítěte do diagnostického ústavu, atd.

3 Praktická část

3.1 Expozice problematiky

V praktické části diplomové práce jsem si dala za cíl vysledovat nejčastější formy poruch chování žáků 2. stupně ZŠ ve školním prostředí, jejich příčiny a důsledky metodou vlastního, nestandardizovaného, dotazníku a rozhovoru na ZŠ. Tato část diplomové práce je založena na výzkumu v terénu. Respondenty byli žáci a učitelé 2. stupně základních škol v Jistebnici a ve Vyšším Brodě. Tato praktická část je opřena o dva úhly pohledu na problematiku poruch chování žáků, které se vzájemně doplňují a vykreslují situaci žáků s poruchami chování ve školním prostředí. Respondenti- žáci odpovídali na otázky nestandardizovaného dotazníku. Respondenti- učitelé odpovídali na otázky v dotazníku, a potom v rozhovoru doplňovali a upřesňovali údaje, které vyplnili do dotazníku a ještě dokladovali různé problémy situacemi vzniklými přímo ve škole, při výuce, o přestávkách, atd.

Zjištěné poznatky a potvrzené či vyvrácené hypotézy jsem zpracovala v následujících kapitolách praktické části této diplomové práce.

3.2 Výzkumný cíl a pracovní hypotézy

Výzkumným cílem této práce je odhalit nejčastější formy poruch chování žáků na 2. stupni základních škol ve školním prostředí ze vzorku 238 dotazovaných dětí za pomoci nestandardizovaného - mnou vykonstruovaného – dotazníku. Údaje, které jsem zjistila z dotazníků žáků, jsem potom doplnila o informace a příklady, které jsem získala z dotazníků a příkladů od dvaceti dotazovaných učitelů 2. stupně základních škol.

Stanovení sledovaných hypotéz:

H1: Předpokládám, že se 90% dotazovaných žáků setkalo s některými projevy poruch chování.

H2: Předpokládám, že důsledky šikany ve školním prostředí pocítují dívky méně než chlapci.

H3: Předpokládám, že se liší způsoby šikany u chlapců a dívek.

H4: Předpokládám, že projevy poruch chování se projeví více u chlapců než dívek.

H5: Předpokládám, že většina dotazovaných učitelů je obeznámena s možnostmi řešení poruch chování žáků a možnostmi prevence.

3.3 Charakteristika vyšetřovaného souboru

Problematiku poruch chování žáků ZŠ ve školním prostředí jsem zjišťovala metodou nestandardizovaného dotazníku pro žáky a pro učitele a rozhovoru na dvou základních školách. Vzorek 238 žáků, z toho 121 dívek a 117 chlapců, tvořili žáci 2. stupně základních škol Jistebnice, Kostelní 93 a Vyšší Brod, Náměstí 58. Záměrně jsem si vybrala 2. stupeň, protože na 1. stupni nejsou problémy s poruchovým chováním tak časté a myslím si, že vyplnit dotazník by bylo pro žáky 1. stupně ZŠ složité, zvláště pak pro první a druhé třídy. Dále jsem nechala 20 učitelů z těchto dvou škol vyplnit nestandardizovaný dotazník určený pro učitele, a potom jsem s třídními učiteli a školními metodiky prevence sociálně patologických jevů vedla rozhovor, kde mi své odpovědi upřesňovali a dodávali mi příklady z jejich praxe.

Testování probíhalo v únoru a březnu 2009 dotazníkovou metodou a metodou rozhovoru. Věk testovaných žáků se pohyboval od 11 do 15 let. Návratnost dotazníků byla 100%, protože je učitelé pro žáky měli na delší dobu a chybějící žáci je vyplnili, když přišli zpět do školy. Žáci dotazníky vyplňovali na hodinách občanské výchovy, takže testování probíhalo v kolektivu, ale každý respondent vyplňoval svůj dotazník samostatně. Dotazník byl anonymní, aby se žáci nebáli odpovídat pravdu. Vyplnění dotazníku, jak žáky, tak učiteli nám přináší poznatky o problematice poruch chování žáků ZŠ, zvláště o nejčastějších formách

poruch chování žáků ve školním prostředí. Navíc učitelé své informace ještě doplnili příklady ze své praxe, což pohled na problematiku poruch chování žáků ve školním prostředí ještě upřesňuje.

Dotazníky vyplněné žáky jsem rozdělila na dvě skupiny, a sice na skupinu vyplněnou dívkami a chlapci. Tyto dvě skupiny jsem srovnávala, a proto údaje získané z dotazníku žáků jsou porovnané v poměru počtu četnosti a procentuálního zastoupení odpovědí chlapců a dívek.

Další informace, které zpracovávám, jsou ty, jež jsem získala metodou dotazníkovou a rozhovoru od učitelů. Tyto poznatky doplňují údaje již získané od dotazovaných žáků. Někdy informace dodané žáky potvrzují, jindy je vyvrací, ale v každém případě nám přináší i nové poznatky, jelikož dotazník pro učitele byl vytvořený jinak než ten pro žáky.

3.4 Charakteristika výzkumných metod

3.4.1 Dotazník

„Dotazník je jedním z nejběžnějších nástrojů pro sběr dat pro různé typy průzkumů. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů. Oproti jiným typům průzkumů (jako například osobní nebo telefonický rozhovor, pozorování, skupinový rozhovor, atd.) je možné prostřednictvím dotazníku získat informace s mnohem menší námahou a levněji. Dále se výsledná data dají mnohem jednodušeji zpracovávat. Přes tyto výhody může být sestavení a správné vyhodnocení dotazníku dost obtížné, obzvláště pokud jej nezpracovává odborník. Otázky mohou být špatně formulovány, navržené odpovědi nemusí poskytovat potřebný prostor pro validní odpovědi, forma nebo obsah dotazníku může odradit od dokončení jeho vyplňování a nakonec ani výsledky nemusí být dostatečně relevantní pro naplnění cíle dotazování.“ (<http://www.dotazniky.cz/index.php>)

Mezi nevýhody dotazníku patří, že pro respondenty je snadnější vyplnit nepravdivé informace a redukuje komunikaci, protože je to komunikace nonverbální. Dotazník by měl na první pohled upoutat pozornost, nesmí respondenta hned na začátku odradit. Je potřeba se zaměřit především na srozumitelnost, přehlednost a snadnou orientaci, jednoduchost

vyplňování, jazykovou korektnost, typografickou úpravu a grafickou úpravu. (<http://www.dotazniky.cz/index.php>)

„Na počátku tvorby dotazníku je důležité si stanovit cíl průzkumu, na který se zaměříme. Pokud není přesně definován, může se stát, že průzkum nesplní očekávání. Cíl musí být především zjistitelný a srozumitelný. Více než 20 otázek zpravidla dotazovanou osobu odradí. Na začátku dotazníku by měly být zařazeny zajímavé otázky, které upoutají pozornost respondenta. Uprostřed by se měly nacházet stěžejní otázky, jejichž vyplnění vyžaduje soustředění, a na konci otázky méně závažné. Na začátku dotazníku by měl být stručný úvod, který by měl dotazovanou osobu: slušně oslovit a požádat o vyplnění dotazníku, představit náplň dotazníku, naznačit význam odpovědí a smysl celého dotazníku, sdělit stručné pokyny k vyplňování, zmínit přibližnou délku vyplňování a poděkovat za čas, který bude respondent dotazníku věnovat.“ (<http://www.dotaznik-online.cz>)

„Dotazník by měl po dokončení projít alespoň dvěma testy. Samotný tvůrce by si jej měl poctivě celý vyplnit. Malá skupinka *testovacích respondentů* může poskytnout důležitou zpětnou vazbu v době, kdy je možné dotazník ještě upravit. Je vhodné si také prohlédnout výsledky testovacího průzkumu, zda-li splnily očekávání a poskytly potřebné informace.“ (<http://www.dotaznik-online.cz>)

„Otázky v dotazníku dělíme na tři základní typy: otevřené (umožňují volnou tvorbu odpovědi), uzavřené (výběr z několika variant), polouzavřené nebo polootevřené (jedná se o kombinace obou předchozích). Polouzavřené otázky kombinují výhody (ale také nevýhody) otevřených a uzavřených otázek. Polouzavřená otázka vznikne přidáním varianty "jiné" do uzavřené otázky, která je vlastně otevřenou otázkou a umožňuje respondentovi volně vyjádřit svůj názor. Uzavřené otázky je možné dělit na dichotomické (ano, ne) a trichotomické (ano, ne, nevím).“ (<http://www.dotaznik-online.cz>)

„U výběrových otázek je možnost výběru jedné z nabízených alternativ. Výčtové otázky nabízí možnost výběru několika nabízených alternativ zároveň. Škálové otázky jsou nejvhodnějším nástrojem pro měření názorů a postojů. Odpovědi lze jednoduše kvantifikovat a následně statisticky analyzovat. Respondent vyjadřuje svůj postoj k objektu na hodnotící škále výběrem ze stupnice. Na škále pořadí seřazuje respondent jednotlivé předměty podle svých preferencí.“ (<http://www.dotaznik-online.cz>)

„Osoby je potřeba dostatečně motivovat k vyplnění dotazníku, přesvědčit je, aby byly ochotny věnovat dotazníku část svého drahocenného času. Toho je možné dosáhnout různými způsoby: např. penězi, dárkem, poskytnutím výhod, zdůrazněním důležitosti názoru respondenta, apelováním na hodnoty dotazovaného, závazkem nebo protislužbou, zdůrazněním výhod, atd. Velmi důležité je také vysvětlit význam dotazníku, důvod jeho vzniku a smysl jeho vyplnění - k čemu bude prospěšné. Bez alespoň základního pochopení významu nemusí respondent vyplňování dotazníku nikdy dokončit, protože mu přijde nesmyslný.“ (<http://www.dotaznik-online.cz>)

„Dotazník je způsob zjišťování informací a testování pomocí formuláře. A patří mezi metody empirického zkoumání.“ (<http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/metody-empirickeho-zkoumani>)

„Při metodě dotazníkové se shromažďování dat zakládá na dotazování osob. Je určena pro hromadné získávání údajů a patří mezi nejfrekventovanější metody pedagogických výzkumů.“ (<http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/metody-empirickeho-zkoumani>)

„Osoba, která vyplňuje dotazník, se označuje jako respondent, úkolové jednotky se nazývají položky nebo otázky (pojem položka je širší, může zahrnovat i požadavek nebo výzvu: zaškrtni, označ). Sestavování dotazníku je velmi důležité, musíme se rozhodnout, zda použijeme dotazník strukturovaný, nestrukturovaný nebo kombinovaný. Délka dotazníku závisí na složitosti problému, který chceme zkoumat, ale také na věku a schopnostech respondentů, na jejich časových možnostech (a také na schopnostech tazatele). Zásadní problém při koncipování dotazníku spočívá v tom, jak se nejlépe zeptat, abychom se dověděli skutečně to, co potřebujeme zjistit.“ (<http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/metody-empirickeho-zkoumani>)

„Zpracování výsledků výzkumu - odpovědi je třeba nejprve kategorizovat a teprve potom se mohou kvantifikovat. Z hlediska objektivace dat získaných dotazníkem je důležité spojovat jeho užití s dalšími metodami, které doplní, prohloubí a zpřesní výsledky (rozhovor, interview, pedagogické pozorování a další). Získané výsledky lze prezentovat formou tabulek, grafů a dále zpracovávat statistickými i dalšími metodami.“ (<http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/metody-empirickeho-zkoumani>)

„Mezi metody dotazování řadíme rozhovor a dotazníkové šetření. Obě skupiny metod mají řadu příbuzných rysů z hlediska přípravy výzkumného nástroje i nároků na jeho použití.

Nejvíce společných vlastností nalézáme mezi standardizovaným rozhovorem s dotazníkovým archem a dotazníkovým šetřením, při němž je dotazník osobně předáván a sbírán. Definitivní rozhodnutí o použití jedné z těchto metod provádíme často až na základě předvýzkumu.“ (<http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/metody-empirickeho-zkoumani>)

Pro zjištění nejčastějších forem poruch chování žáků 2. stupně ZŠ ve školním prostředí jsem vytvořila vlastní – nestandardizovaný dotazník pro žáky a druhý pro učitele. Oba dva dotazníky jsem testovala na sobě. Pro žáky jsem vytvořila dotazník s šestnácti výběrovými (možnost výběru pouze jedné z nabízených alternativ) a výčtovými otázkami (možnost výběru několika alternativ zároveň). Žáci měli u některých otázek možnost zaškrtnout jen jednu variantu odpovědi, zde se jednalo o otázky trichotomické, zato u jiných mohli zaškrtnout i více variant. Rovněž bylo někdy potřeba odpověď doplnit. Šestnáct otázek jsem vytvořila záměrně, aby se žákům nezdálo, že jim vyplňování zabere moc času. Tento dotazník byl anonymní, žáci doplňovali pouze pohlaví, třídu a věk, ale přesto často využívali variantu odpovědi: „nechci odpovédět“ (v tabulkách se zpracováním výsledků dotazníku jsou tyto varianty vyznačeny zeleně).

Dotazník pro učitele obsahuje devět otázek. Zde jsem využila otevřeného typu otázek, aby učitelé měli dostatek prostoru vyjádřit své názory a zkušenosti s danou problematikou. Kvůli objektivizaci získaných informací, jsem u učitelů zvolila kromě metody dotazníkové i metodu rozhovoru, která doplňuje, prohlubuje a upřesňuje výsledky.

3.4.2 Rozhovor

„Metoda rozhovoru (interview) je založena na přímém dotazování, tedy na verbální komunikaci výzkumného pracovníka s respondentem nebo s více respondenty. Způsoby užití této metody rozlišujeme podle několika kritérií. Podle počtu osob, které se rozhovoru účastní, rozlišujeme rozhovory individuální (výzkumný pracovník pracuje jenom s jednou osobou) a rozhovory skupinové (např. besedy s rodiči o jejich zkušenostech z integrace zdravotně postižených žáků), kdy se účastníci vzájemně inspirují, doplňují, vyjadřují analogické zkušenosti nebo rozdílné názory, z nichž se často dozvíme více, než při rozhovorech individuálních.“ (<http://politika-socialna.blogspot.com/2008/10/metoda-rozhovoru-typy-rozhovor.html>)

„Získané poznatky je však těžší zpracovat, protože někdy mluví více lidí najednou, skáčou si do řeči apod. Podle struktury otázek se rozlišuje rozhovor: standardizovaný rozhovor (strukturovaný) - probíhá podle otázek, jejichž znění a pořadí jsou přesně určeny a alternativy odpovědí jsou předem připraveny (je to vlastně dotazník zadávaný ústní formou). Jeho výsledky jsou snáze zpracovatelné, ale míra poznatků je poměrně nízká. Polostandardizovaný rozhovor rovněž nabízí respondentovi alternativní odpovědi, ale výzkumník klade doplňující a upřesňující otázky. Nestandardizovaný rozhovor (nestrukturovaný) - probíhá pružněji. I zde si výzkumný pracovník musí připravit základní okruhy otázek, které bude klást, ale jejich obsah, pořadí a formulace závisí na tazateli, který se přitom nemusí přidržovat žádného schématu.“ (<http://politika-socialna.blogspot.com/2008/10/metoda-rozhovoru-typy-rozhovor.html>)

„ Požadavky vztahující se k efektivitě této metody jsou shodné s metodou dotazníku. Základním požadavkem je formulovat otázky tak, aby ovlivňovaly hypotézu výzkumu - nejde o pouhé sbírání faktů nebo názorů lidí na určité jevy.“ (<http://politika-socialna.blogspot.com/2008/10/metoda-rozhovoru-typy-rozhovor.html>)

„ Metodu rozhovoru stejně jako dotazníkové šetření řadíme mezi metody dotazování. Obě skupiny metod mají řadu příbuzných rysů z hlediska přípravy výzkumného nástroje i nároků na jeho použití. Definitivní rozhodnutí o použití jedné z těchto metod provádíme často až na základě předvýzkumu. Typy rozhovorů jsou: standardizovaný s dotazníkovým archem, částečně standardizovaný se soupisem zjišťovaných faktů. Rozhor neboli interview je nejpřirozenější psychologickou metodou, patří k nejnáročnějším.“ (<http://politika-socialna.blogspot.com/2008/10/metoda-rozhovoru-typy-rozhovor.html>)

„Na počátku rozhovoru je důležité vytvořit ovzduší důvěry a uvolnění. Na vzbuzení důvěry je důležité vědět, nač, kdy a jak se ptát. Mezi typy rozhovorů patří: individuální x skupinový rozhovor, volný x řízený (nestandardizovaný x standardizovaný) rozhovor, anamnestický, diagnostický, psychoterapeutický a pedagogický rozhovor. Úvod rozhovoru by měl zahrnovat představení, musíme mluvit srozumitelně. V rozhovoru přecházíme od obecnějších otázek k podstatě problému nebo naopak. Vyvarujeme se netrpělivých otázek, ptáme se věcně, prostě, konkrétně. Musíme počítat s možností omylu, když zkrácené líčení problému považujeme za skutečnost, proto si výsledky ověřujeme dalšími metodami. Rozhovor by měl probíhat ve vhodně zvoleném prostředí, ve vhodně vybranou dobu, bez vyrušování a beze spěchu. V případě plánu rozhovoru je nutné uvážit varianty možných odpovědí na naše otázky a podle toho uzpůsobit sled otázek. Otázky je nutno formulovat

stručně, jasně, přehledně, srozumitelným jazykem. Je třeba dbát na jasnou a zřetelnou výslovnost, na klidný a přátelský tón, být trpělivý a taktní. Chyby v realizaci v rozhovoru jsou tyto: netrpělivost - chce se v krátkém čase dozvědět příliš mnoho, nadměrný strach z pomlky - pro oba je ticho nepříjemným napětím, nejasná formulace otázek.“ (<http://politika-socialna.blogspot.com/2008/10/metoda-rozhovoru-typy-rozhovor.html>)

Částečně standardizovaný, polostandardizovaný a nestandardizovaný rozhovor mezi mnou a učiteli probíhal v uvolněné atmosféře mezi čtyřma očima na jejich pracovišti (v kabinetu, sborovně, třídě, atd.), jednalo se o individuální typ rozhovoru. Učitelé doplňovali údaje, které již zapsali do dotazníku. Ty pak dále prohlubovali a rozšiřovali je příklady ze své praxe. Některé z těchto příkladů jsem vložila do přílohy části. Získané informace mi pomohly vyvrátit či potvrdit již vytvořené předpokládané hypotézy.

3.5 Způsob zpracování získaných údajů

Výzkum problematiky poruch chování žáků 2. stupně ZŠ ve školním prostředí probíhal metodou nestandardizovaného dotazníku u žáků a metodou nestandardizovaného dotazníku a metodou rozhovoru u učitelů. Zpracování údajů z dotazníků žáků, ty jsem si rozdělila na dvě skupiny, a sice na skupinu dívek a chlapců, jsem nejdříve provedla manuálně. Nejprve jsem sečetla všechny odpovědi chlapců 6. tříd, 7. tříd, 8. tříd a 9. tříd dvou ZŠ, kde se výzkum konal. A poté jsem sečetla odpovědi dívek 6. tříd, 7. tříd, 8. tříd a 9. tříd. Potom jsem sečetla odpovědi všech chlapců a dívek. Tyto dvě skupiny jsem porovnávala. Nakonec jsem data zpracovaná manuálně aplikovala formou tabulek do počítačového systému microsoft excel, kterým bylo vypočítáno u některých otázek procentuální zastoupení sledovaných kategorií, u jiných otázek pouze četnost zastoupení sledovaných kategorií a následně přenesení všech informací do příslušných grafů. Údaje získané od žáků jsem doplnila o informace a příklady, které mi dali učitelé. Zjištěné výsledky a poznatky jsou interpretovány níže v praktické části této diplomové práce.

3.6 Interpretace výsledků

Interpretace výsledků vychází přímo z údajů získaných z dotazníků žáků, učitelů a z rozhovorů s učiteli. Zjištěné výsledky z dotazníků žáků dávám do souvislosti se získanými informacemi a příklady od učitelů a individuálními zkušenostmi z mé praxe, jednoho roku učení na ZŠ v Jistebnici. Cílem interpretace výsledků je potvrzení nebo vyvrácení předpokládaných hypotéz.

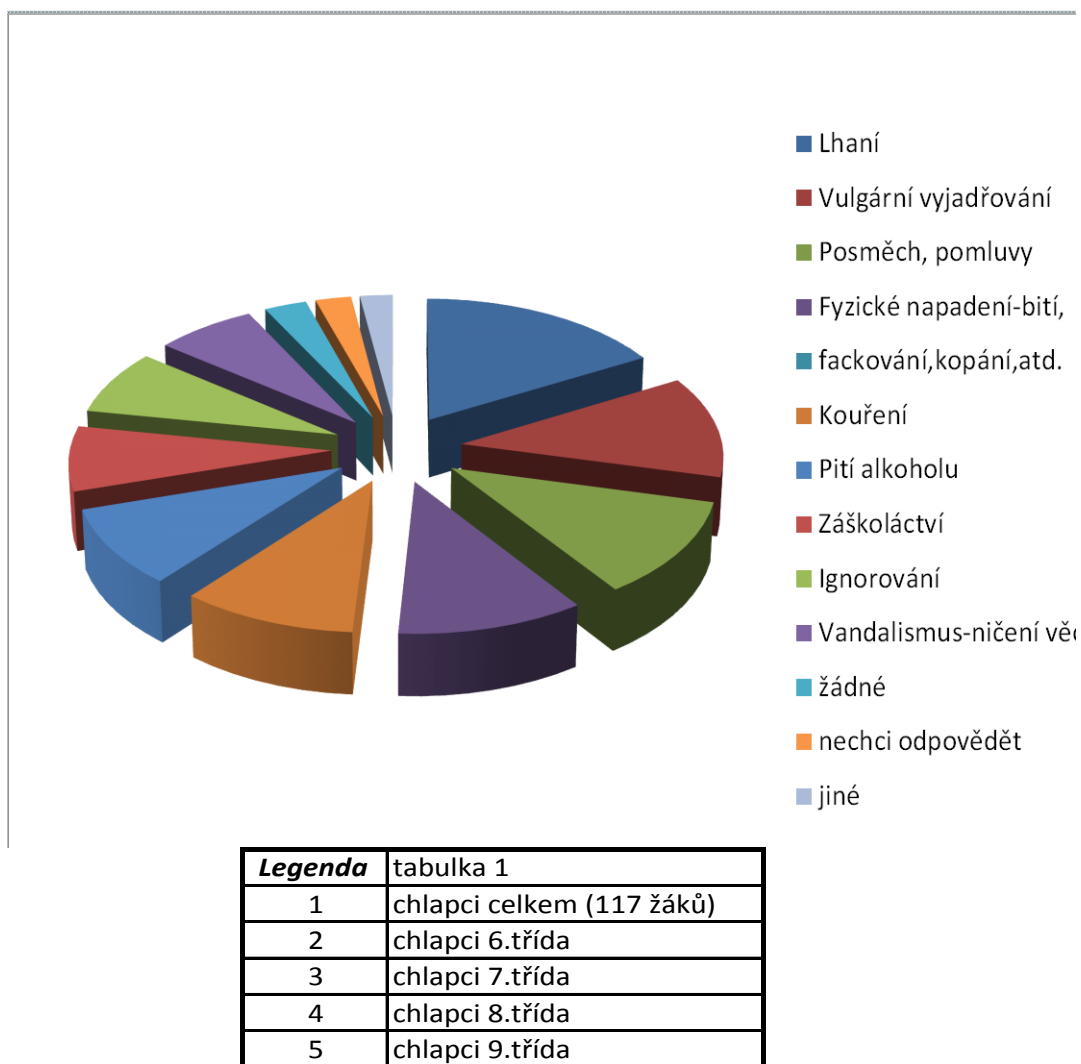
3.6.1 Nejčastější formy a projevy poruch chování

V první hypotéze (H1) předpokládám, že se 90% dotazovaných žáků setkalo s některými projevy poruch chování. Žákům byla v dotazníku položena tato otázka: „*S jakými poruchami chování jsi se setkal/a?*“ V této otázce jim bylo nabídnuto několik variant odpovědí s různými formami poruch chování a oni měli možnost zaškrtnout, se kterými z nich se setkali. Jelikož mohli žáci zaškrtnout více možností, tak z tohoto důvodu seřadím odpovědi podle četnosti. V této otázce, stejně jako u ostatních, byla žákům nabídnuta varianta odpovědi- *nechci odpovédět*, takže ne všichni na danou otázku odpověděli. Tato varianta je v tabulce značena zelenou barvou. Protože nemůžu odhadnout, jestli se tito žáci s některými projevy poruch chování setkali nebo ne, či se báli odpovědět nebo jen prostě nechtěli odpovědět, tak je započítávám mezi žáky, kteří napsali, že se s projevy poruch chování nesetkali.

Tab. 1: Nejčastější formy poruch chování žáků ZŠ podle odpovědí chlapců

Formy poruch chování	1	2	3	4	5
Lhaní	76	13	30	16	17
Vulgární vyjadřování	55	9	20	9	17
Posměch, pomluvy	52	10	16	14	12
Fyzické napadení-bití, fackování, kopání, atd.	48	9	18	6	15
Kouření	45	4	16	15	10
Pití alkoholu	42	4	12	15	11
Záškoláctví	35	2	13	9	11
Ignorování	35	5	12	5	13
Vandalismus-ničení věcí,	31	4	11	6	10
žádné	13	4	4	3	2
nechci odpovědět	11	2	3	2	4
jiné	10	0	7	3	0

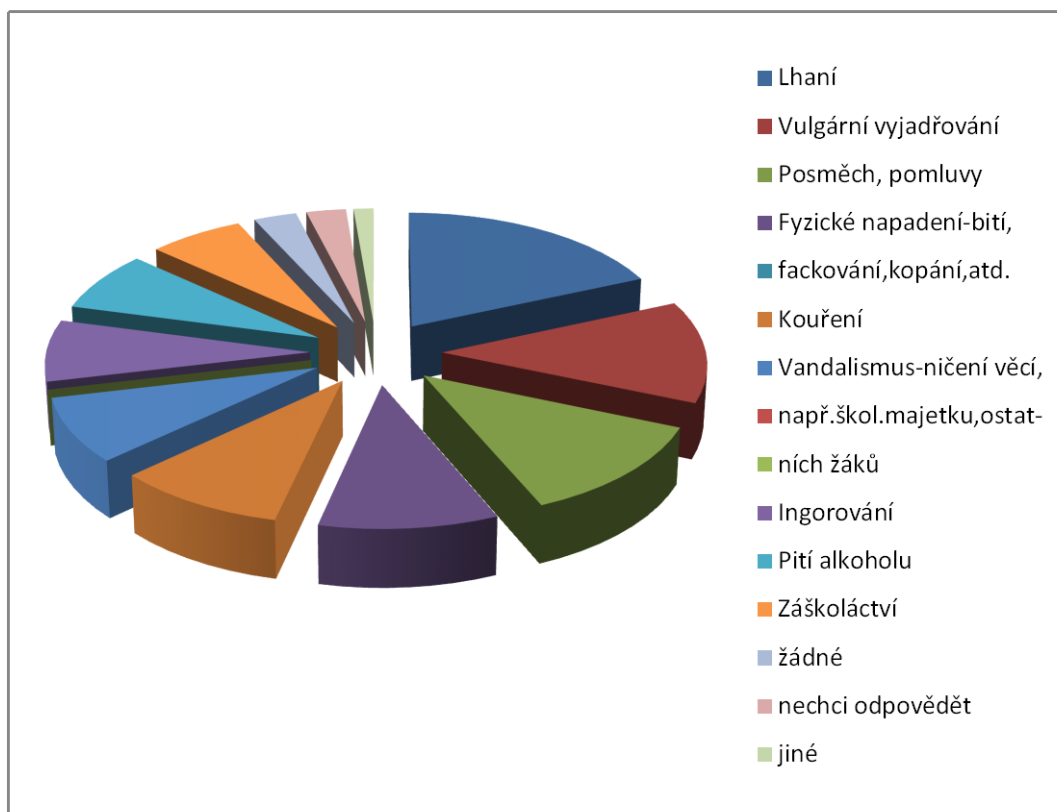
Graf 1: Formy poruch chování chlapců

Tab. 2: Nejčastější formy poruch chování žáků ZŠ podle odpovědí dívek

Formy poruch chování	1	2	3	4	5
Lhaní	83	16	33	18	16
Vulgární vyjadřování	58	13	15	16	14
Posměch, pomluvy	55	12	16	13	14
Fyzické napadení-bití, fackování,kopání,atd.	45	7	11	9	12
Kouření	43	5	12	13	13
Vandalismus-ničení věcí, např.škol.majetku,ostatních žáků	37	11	7	11	8
Ingorování	35	9	9	7	10
Pití alkoholu	34	5	10	10	9
Záškoláctví	29	8	4	7	10
Žádné	13	4	8	0	1
nechci odpovědět	12	4	5	0	3
jiné	6	6	0	0	0

Graf 2: Formy poruch chování dívek

Legenda	tabulka 2
1	dívky celkem (121 žákyň)
2	dívky 6.třída
3	dívky 7.třída
4	dívky 8.třída
5	dívky 9.třída

Jak můžeme vidět v tabulkách č. 1 a č. 2, tak 23 žáků využilo možnosti neodpovídat, přestože otázka v dotazníku byla formulována obecně, budu tedy předpokládat, že se s žádným takovým projevem poruch chování zmíněným v dotazníku nesetkali. A 26 žáků napsalo, že se s žádným projevem poruch chování nesetkalo. Tudíž předpokládaná **hypotéza** byla **vyvrácena**, protože 20,6 % žáků se s žádným projevem poruch chování ve školním prostředí nesetkalo.

Výsledky z tabulek č. 1 a 2 nám ukázali, že podle zbytku dotazovaných žáků, což je necelých 80 %, je nejčastější formou poruch chování lhaní, které uvedlo necelých 67 % dotazovaných žáků. Dalšími nejčastějšími formami a projevy poruch chování jsou vulgární vyjadřování, posměch a pomluvy. Z tabulek lze vyčíst, že odpovědi dívek a chlapců se moc neliší, a navíc první tři nejčastější formy a projevy poruch chování jsou podle dívek i chlapců úplně stejné.

Učitelé v dotaznících také napsali, že vulgární vyjadřování, slovní útoky a šikana patří mezi nejčastější poruchy chování žáků ve školním prostředí. Tyto informace doplnili i o příklady z jejich praxe. Některé z nich, týkající se lhaní, vulgárního vyjadřování a posměchu a pomluv, uvádím v přílohové části této diplomové práce v příloze č. 1.

3.6.2 Důsledky šikany ve školním prostředí

V druhé hypotéze (H2) předpokládám, že důsledky šikany ve školním prostředí pociťují dívky méně než chlapci. Žákům byla v dotazníku položena tato otázka: „Ublížoval ti někdo ze třídy?“. Výsledky odpovědí dotazovaných žáků jsou k vidění v tabulkách č. 3 a 4. Další otázkou bylo: „Ublížoval ti někdo ze školy?“. Výsledky odpovědí respondentů ukazují tabulky č. 6 a 7. Jelikož měli žáci na výběr ze tří možností odpovědí, tak kromě počtu jsem v tabulkách č. 3, 4, 6 a 7 uvedla i procentuální zastoupení odpovědí chlapců a dívek.

Odpovědi chlapců a dívek byly porovnány v tabulce č. 5 a grafu č. 3 a v tabulce č. 8 a grafu č. 4.

Tab. 3: Šikanování chlapci

Ublížíval ti někdo ze třídy?	1	2	3	4	5	6
ANO	33	9	10	4	10	28,20%
NE	66	13	25	17	11	56,40%
NECHCI ODPOVĚDĚT	18	3	5	3	7	15,40%

Legenda	tabulka 3
1	chlapci celkem (117 žáků)
2	chlapci 6. třída
3	chlapci 7. třída
4	chlapci 8. třída
5	chlapci 9. třída
6	% zastoupení odpovědí všech chlapců celkem

Tab. 4: Šikanované dívky

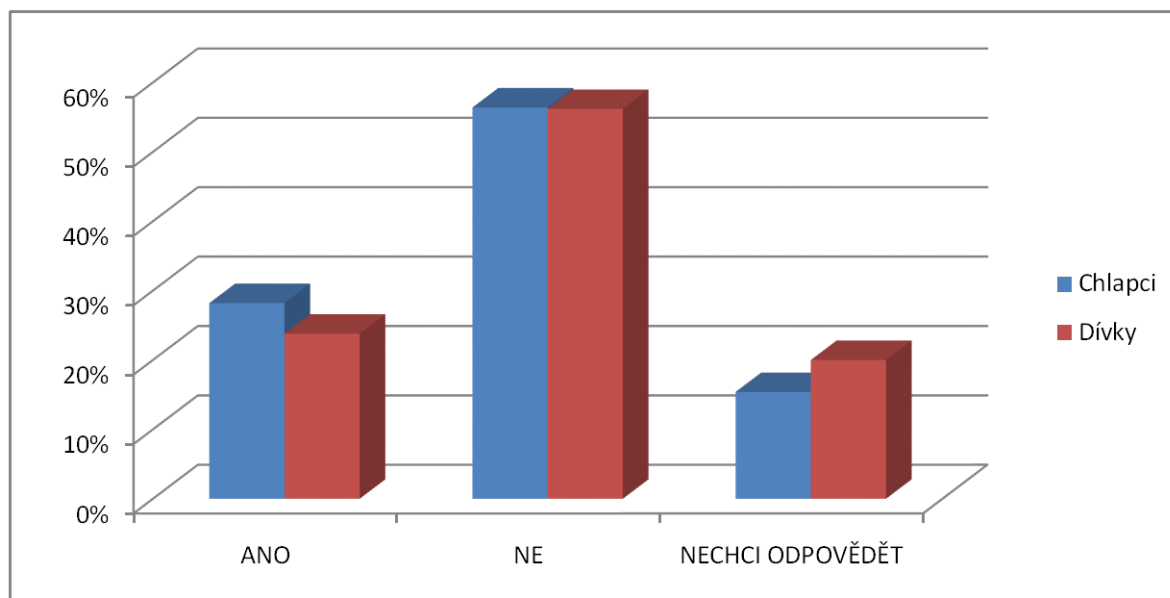
Ublížíval ti někdo ze třídy?	1	2	3	4	5	6
ANO	29	4	7	6	10	23,80%
NE	68	18	23	12	15	56,20%
NECHCI ODPOVĚDĚT	26	6	11	3	6	20%

Legenda	tabulka 4
1	dívky celkem (121 žákyň)
2	dívka 6. třídy
3	dívky 7. třídy
4	dívky 8. třídy
5	dívky 9. třídy
6	% zastoupení odpovědí všech dívek celkem

Tab. 5: Poměr šikanovaných chlapců a dívek

Ublížoval ti někdo ze třídy?	chlapci	dívky
ANO	28,20%	23,80%
NE	56,40%	56,20%
NECHCI ODPOVĚDĚT	15,40%	20%

Graf 3: Poměr šikanovaných chlapců a dívek ze třídy

Tab. 6: Šikanování chlapci

Ublížoval ti někdo ze školy?	1	2	3	4	5	6
ANO	41	10	14	5	12	35%
NE	57	11	22	16	8	48,70%
NECHCI ODPOVĚDĚT	19	4	4	3	8	16,30%

Legenda: viz tabulka č. 3

Tab. 7: Šikanované dívky

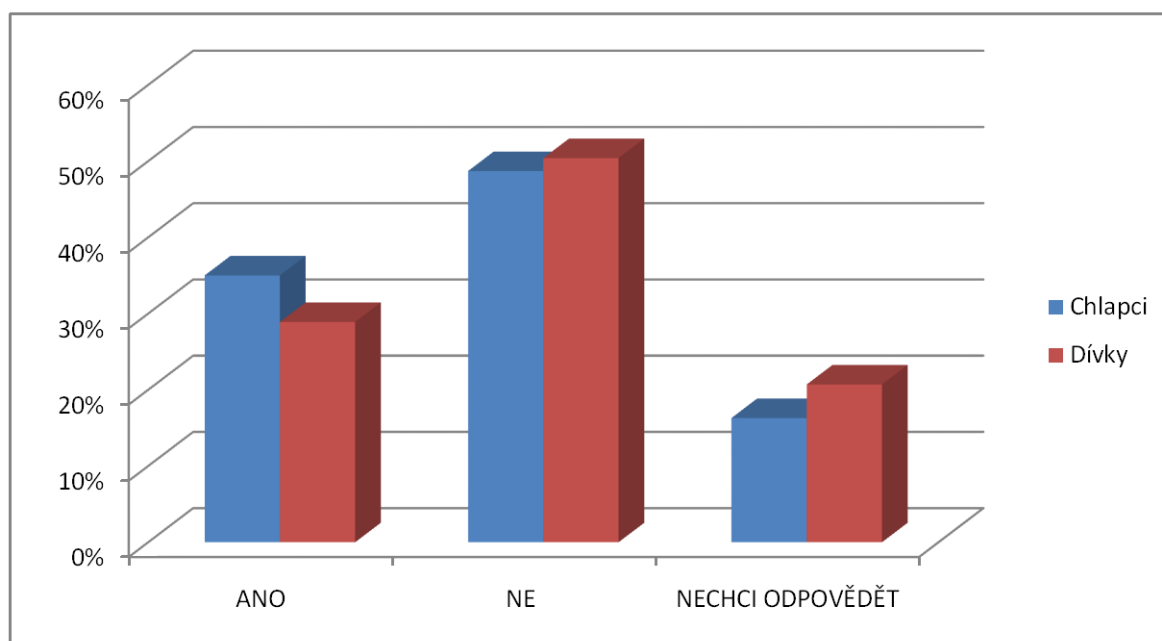
Ublížoval ti někdo ze školy	1	2	3	4	5	6
ANO	35	9	9	8	9	28,90%
NE	61	12	24	9	16	50,40%
NECHCI ODPOVĚDĚT	22	7	8	4	3	20,70%

Legenda: viz tabulka č. 4

Tab. 8: Poměr šikanovaných chlapců a dívek

Ublížoval ti někdo ze školy	chlapci	dívky
ANO	35%	28,90%
NE	48,70%	50,40%
NECHCI ODPOVĚDĚT	16,30%	20,70%

Graf č. 4 - Poměr šikanovaných chlapců a dívek ze školy

Z odpovědí sledovaného vzorku respondentů vidíme, že pokud se týká jak šikany ve třídě, tak šikany ve škole, její důsledky více pocítují chlapci. Předpokládaná hypotéza je potvrzena.

Z tabulek č. 3, 4, 6 a 7 lze vyčíst, že většina žáků nebyla nikým a žádným způsobem šikanována. Tudíž důsledky šikany osobně nikdy nepocítili. V tabulkách 5 a 8 vidíme, že 20-35 % z dotazovaných bylo někdy ve školním prostředí šikanováno. Více žáků bylo však šikanováno nějakým jiným žákem ze školy než spolužákem ze třídy (viz tab. 5 a 8). Přibližně 15 až 20 % žáků využilo varianty „*nechci odpovídat*“. U nich nevím, jestli pocítli nebo nepocítli důsledky šikany. Když jsem dále zpracovávala ostatní výsledky z jejich dotazníků, tak jsem dále zjistila, že žáci využili možnosti „*nechci odpovídat*“, ale v dalších otázkách už odpovídali, jakým způsobem je nějaký spolužák šikanoval. Výsledky tedy nejsou úplně přesné.

Někdy dokonce žáci odpověděli, že je nikdo žádným způsobem nešikanoval, přestože já vím, že to tak není. Jako příklad bych uvedla toto: žáci 8. třídy ZŠ Jistebnice odpovídali, že je nikdo nešikaneje, přestože u této třídy jsou problémy už od prvního ročníku. A od šesté třídy se tam pravidelně šikana řeší. Myslím si, že žáci takto odpovídali ze strachu, aby jejich odpovědi nebyly zneužity, přestože dotazník byl anonymní. Příklad šikany z této třídy uvádím v příloze č. 2.

3.6.3 Způsoby šikany

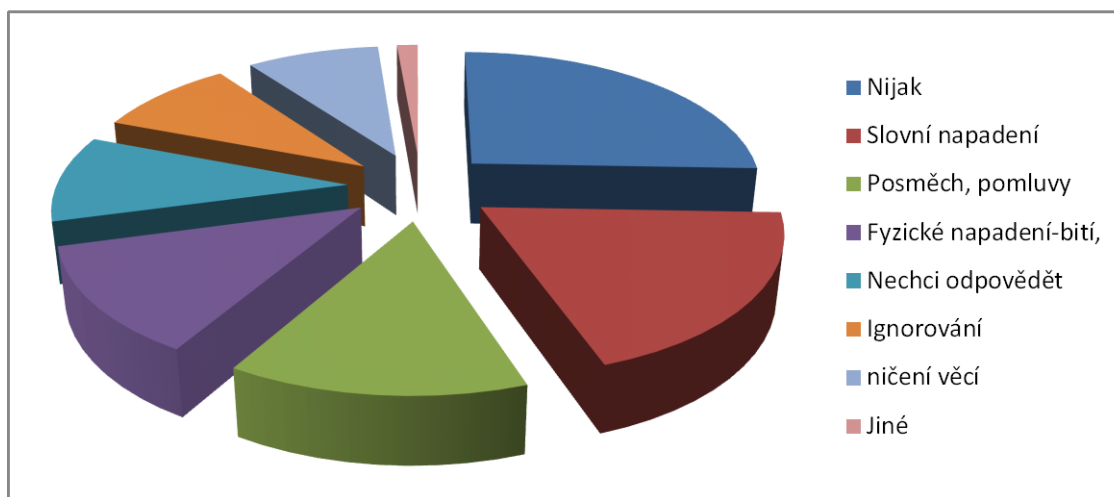
V třetí hypotéze (H3) předpokládám, že se liší způsoby šikany u chlapců a dívek. Tuto hypotézu analyzuji pomocí odpovědí respondentů na další otázky v dotazníku jako jsou: „*Jak ti bylo ubližováno?* (viz tab. č. 9, 10 a graf č. 5 a 6), *Stalo se to vícekrát?* (viz tab. 11, 12, 13 a graf č. 7), *Kdy se to stalo?* (viz tab. č. 14, 15 a graf č. 8, 9), *Ten, kdo ti ublížil, byl?* (viz tab. č. 16, 17 a graf č. 10, 11), *Kde se to stalo?* (viz tab. č. 18, 19 a graf č. 12, 13).“ Dále předpokládám, že dívky budou ohledně svých problémů sdílnější a někomu se s nimi svěří, viz otázka v dotazníku: „*Řekl/a jsi o tom někomu?*“ (viz tab. č. 20, 21 a graf č. 14, 15).

Pokud mluvíme o způsobech šikany, tak musíme pominout u chlapců a u dívek varianty odpovědi „*nijak, nikdy, nikde, nikdo,*“ které nám neukazují způsoby šikany.

Tab. 9: Způsob šikany – odpovědi chlapců

Jak ti bylo ubližováno?	1	2	3	4	5
Nijak	56	11	82	15	8
Slovní napadení	42	8	19	6	9
Posměch, pomluvy	30	8	9	3	10
Fyzické napadení-bití, fackování,kopání,atd.	27	5	9	4	9
Nechci odpovédět	22	4	8	3	7
Ignorování	20	5	4	4	7
ničení věcí	19	5	6	4	4
Jiné	3	0	3	0	0

Graf č.5: Způsob šikany - odpovědi chlapců

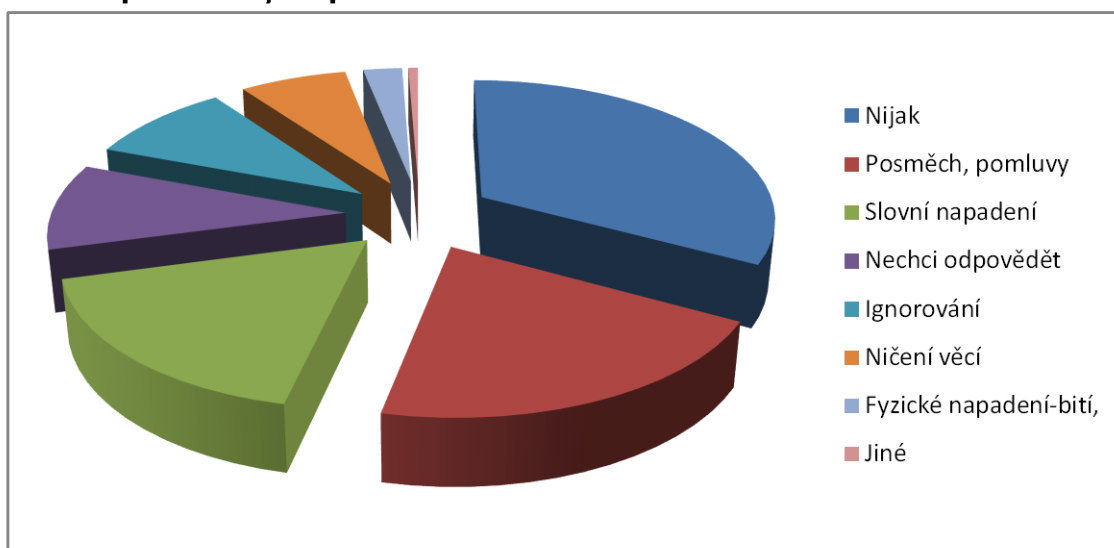

Legenda: viz tabulka č.1

Tab. 10: Způsob šikany – odpovědi dívek

Jak ti bylo ubližováno?	1	2	3	4	5
Nijak	53	12	19	8	14
Posměch, pomluvy	33	6	11	8	8
Slovní napadení	28	6	9	6	7
Nechci odpovědět	16	3	3	2	8
Ignorování	15	6	3	0	6
Ničení věcí	11	2	2	4	3
Fyzické napadení-bití, kopání,fackování, atd.	4	0	0	2	2
Jiné	1	0	1	0	0

Graf č.6: Způsob šikany - odpovědi dívek

Legenda: viz tabulka č. 2

U chlapců převládá jako způsob šikanování „slovní napadení“ (viz tab. č.9 a graf č. 5) a u dívek je nejčastější odpovědí „posměch a pomluvy“ (viz. tab. č. 10 a graf č.6) . V zásadě se ale odpovědi chlapců a dívek tolik neliší, jen v projevu šikany – „fyzickým napadením“, které je u chlapců na třetím místě, avšak u dívek až na místě šestém.

Tab. 11: Četnost šikany – odpovědi chlapců

Stalo se to vícekrát?	1	2	3	4	5	6
ANO	27	7	11	2	7	23%
NE	65	13	22	18	12	55,60%
NECHCI ODPOVĚDĚT	25	5	7	4	9	21,40%

Legenda: viz tabulka č. 3

Tab. 12: Četnost šikany – odpovědi dívek

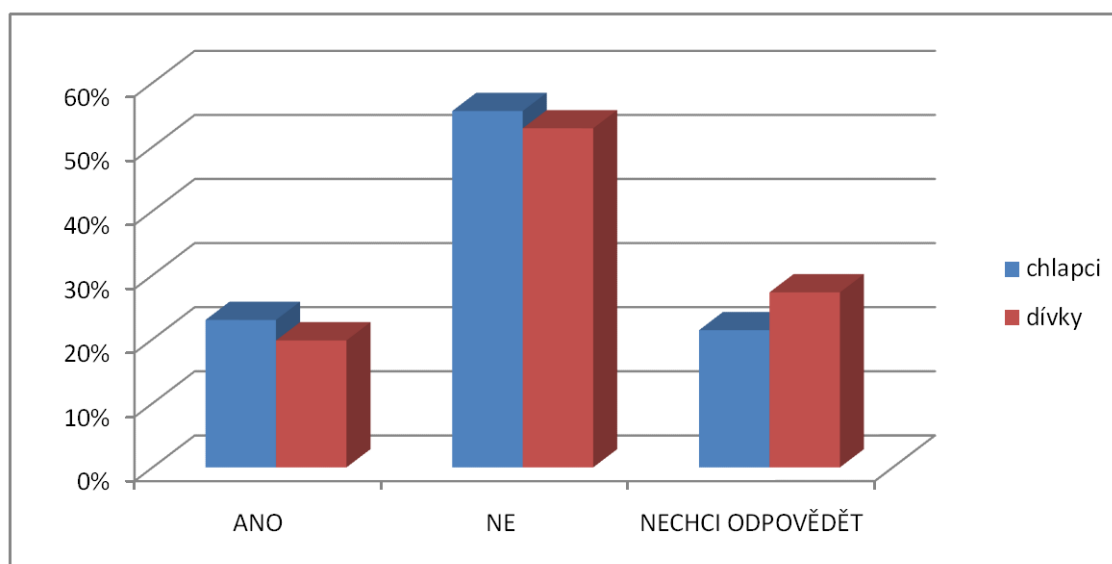
Stalo se to vícekrát?	1	2	3	4	5	6
ANO	24	9	7	3	5	19,80%
NE	64	12	24	11	17	52,90%
NECHCI ODPOVĚDĚT	35	7	1	7	10	27,30%

Legenda: viz tabulka č. 4

Tab. 13: Porovnání četnosti šikany u chlapců a dívek

Stalo se to vícekrát?	chlapci	dívky
ANO	23%	19,80%
NE	55,60%	52,90%
NECHCI ODPOVĚDĚT	21,40%	27,30%

Graf č.7: Porovnání četnosti šikany u chlapců a dívek

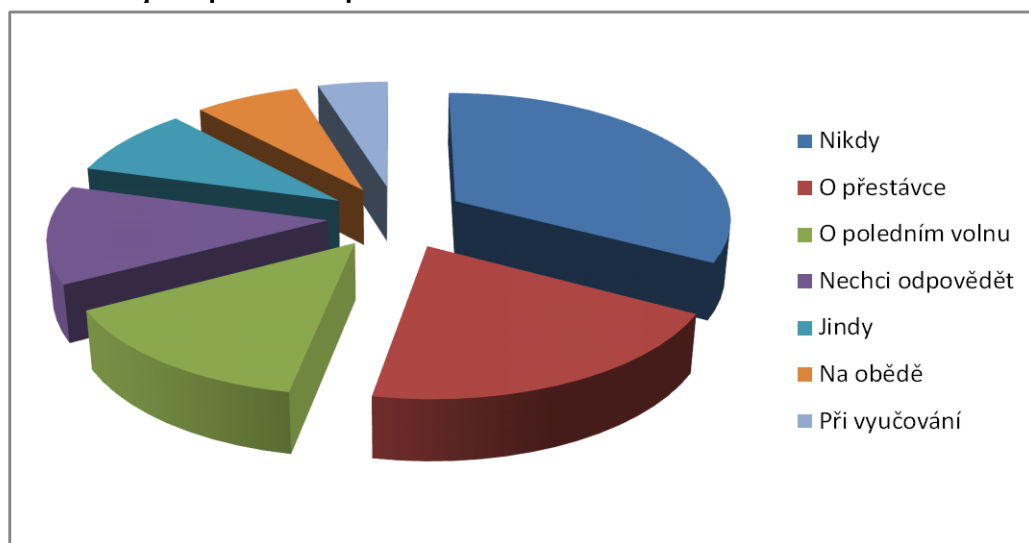
Většina dotazovaných žáků odpověděla, že nebyla šikanována vícekrát, ale když odečteme od počtu odpověděli „ne“, ty žáky, kteří nebyli šikanováni, tak zjistíme, že žáků,

kteří jsou šikanováni jsou většinou šikanováni častěji než jednou (viz tab. č. 11,12). Z odpovědí respondentů - žáků vyčteme, že chlapci jsou šikanováni častěji než dívky (viz tab. č. 13 a graf č. 7). Jestliže žáci zaškrtnli možnost „ano“, měli dále napsat kolikrát byli šikanováni. V odpovědi se tedy objevilo „dvakrát, desetkrát, málokrát, několikrát, nevím, přesně“. Nejčastěji bylo zapsáno „několikrát“.

Tab. 14: Čas šikany – odpovědi chlapců

Kdy se to stalo?	1	2	3	4	5
Nikdy	56	1	22	15	8
O přestávce	34	3	15	9	7
O poledním volnu	24	5	9	3	7
Nechci odpovédět	21	5	6	4	6
Jindy	15	4	7	2	2
Na obědě	12	2	5	1	4
Při vyučování	8	0	4	1	3

Graf č.8: Čas šikany - odpovědi chlapců

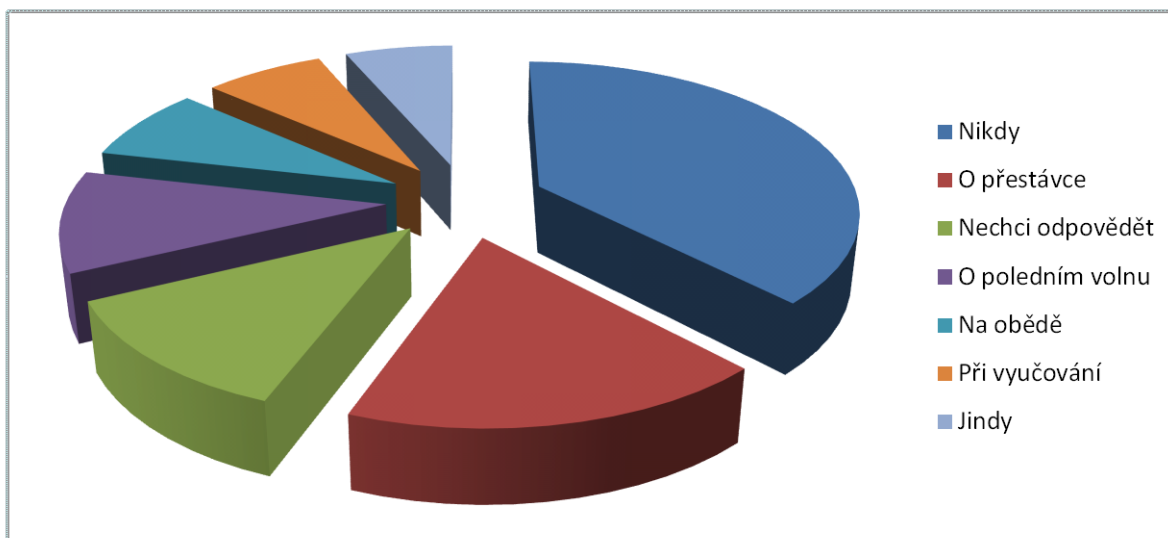

Legenda: viz tabulka č. 1

Tab. 15: Čas šikany – odpovědi dívek

Kdy se to stalo?	1	2	3	4	5
Nikdy	53	12	19	8	14
O přestávce	25	5	8	5	7
Nechci odpovédět	17	5	7	2	3
O poledním volnu	15	6	3	1	5
Na obědě	11	2	3	2	4
Při vyučování	10	0	2	4	4
Jindy	9	4	2	1	2

Graf č.9: Čas šikany - odpovědi dívek

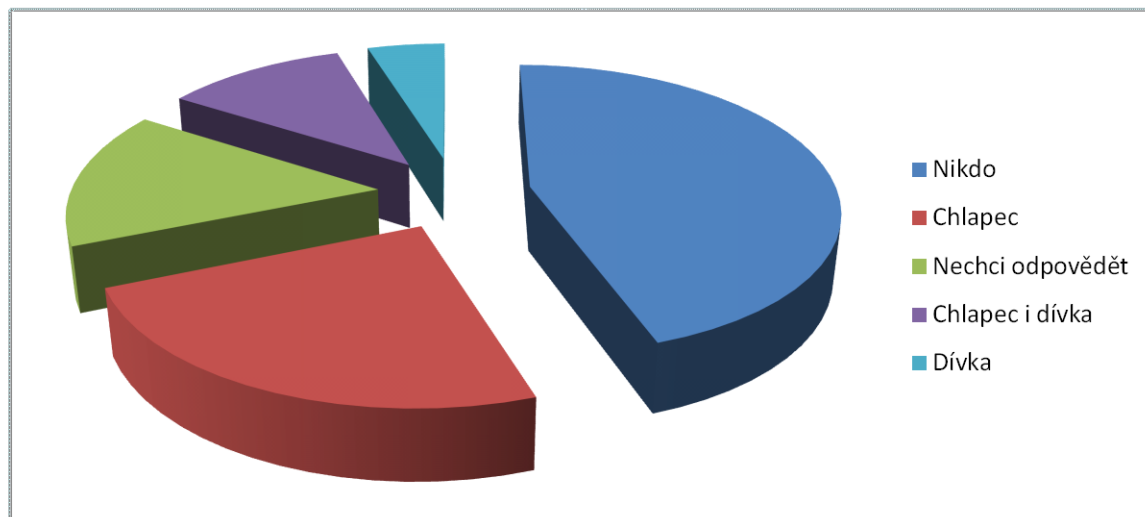
Legenda: viz tabulka č. 2

Čas šikanování se u dívek a chlapců v zásadě neliší, většinou se šikana odehrává o přestávce nebo o poledním volnu (viz tab. 14, 15 a graf č. 8 a 9).

Tab. 16: Šikanující (agresor) – odpovědi chlapců

Ten, kdo ti ublížil, byl?	1	2	3	4	5
Nikdo	56	11	22	15	8
Chlapec	30	3	17	4	6
Nechci odpovédět	19	6	3	4	6
Chlapec i dívka	14	3	2	3	6
Dívka	6	2	2	0	2

Graf 10: Šikanující (agresor) – odpovědi chlapců

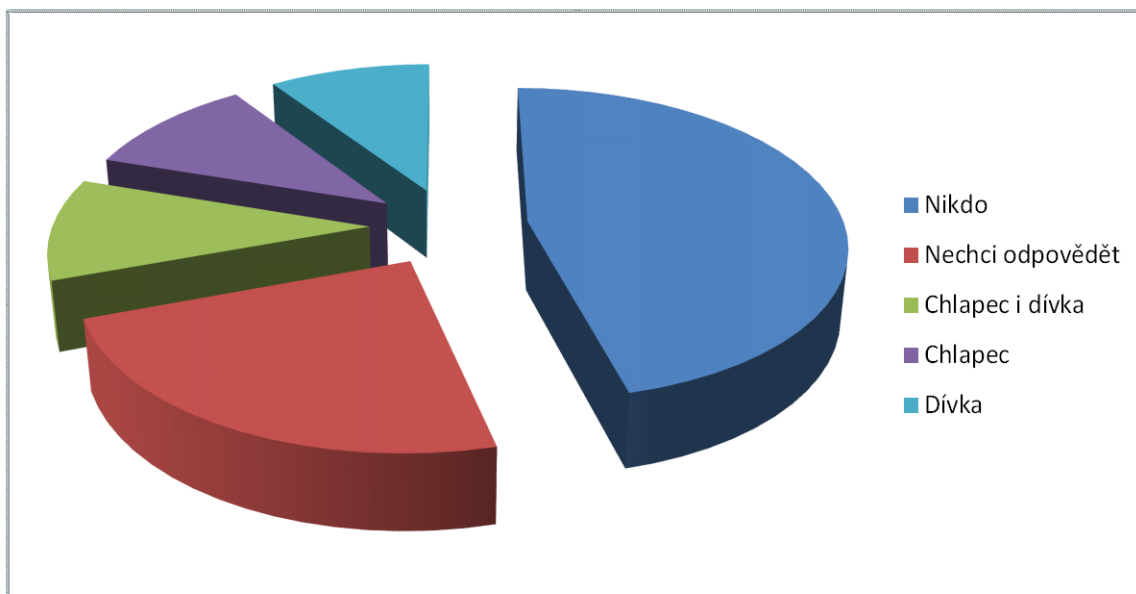

Legenda: viz tabulka č.1

Tab. 17.: Šikanující (agresor) – odpovědi dívek

Ten, kdo ti ublížil, byl?	1	2	3	4	5
Nikdo	53	12	19	8	14
Nechci odpovědět	27	7	7	4	9
Chlapec i dívka	12	3	3	3	3
Chlapec	12	0	7	4	1
Dívka	11	1	4	2	4

Graf č.11 - Šikanující (agresor) - odpovědi dívek

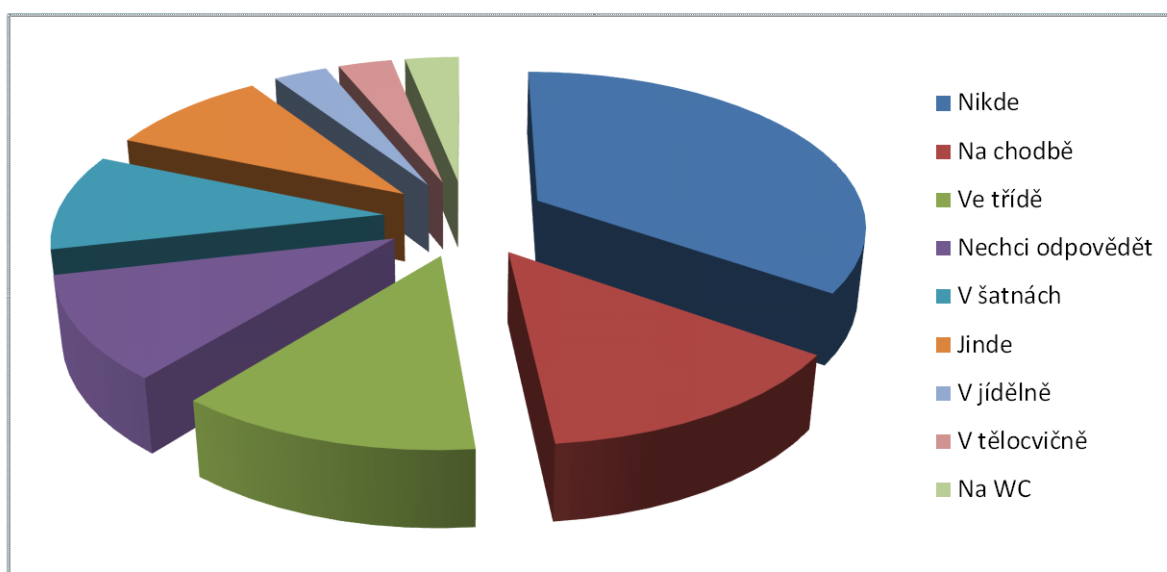
Legenda: viz tabulka č. 2

Agresorem šikany je u chlapců častěji nějaký jiný *chlapec* a u dívek to jsou *chlapec i dívka* (viz tab. č. 16, 17 a graf č. 10, 11).

Tab. 18: Místo šikany – odpovědi chlapců

Kde se to stalo?	1	2	3	4	5
Nikde	56	11	22	15	8
Na chodbě	22	4	7	4	7
Ve třídě	20	2	9	5	4
Nechci odpovédět	17	5	4	2	6
V šatnách	16	3	4	4	5
Jinde	15	3	7	3	2
V jídelně	5	1	2	0	2
V tělocvičně	5	1	1	0	3
Na WC	5	1	1	0	3

Graf 12: Místo šikany - odpovědi chlapců

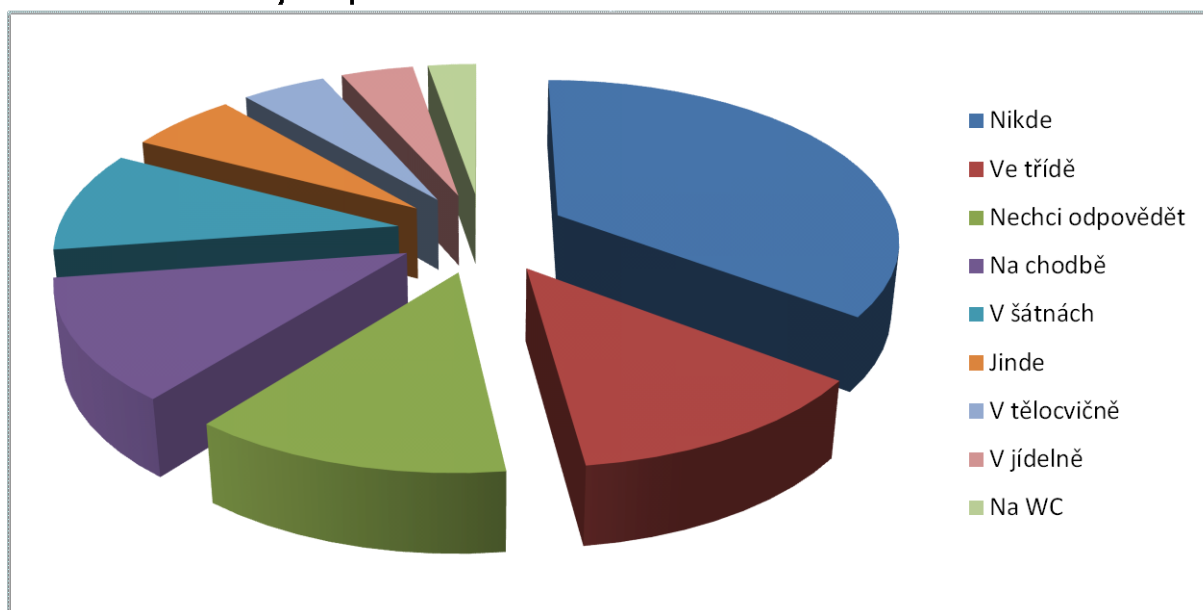

Legenda: viz tabulka č. 1

Tab. 19: Místo šikany – odpovědi dívek

Kde se to stalo?	1	2	3	4	5
Nikde	53	12	19	8	14
Ve třídě	19	2	8	4	5
Nechci odpovédět	19	5	5	3	6
Na chodbě	18	3	4	6	5
V šátnách	15	2	4	4	5
Jinde	9	3	4	0	2
V tělocvičně	7	2	2	2	1
V jídelně	6	1	3	0	2
Na WC	4	1	2	0	1

Graf 13: Místo šikany - odpovědi dívek

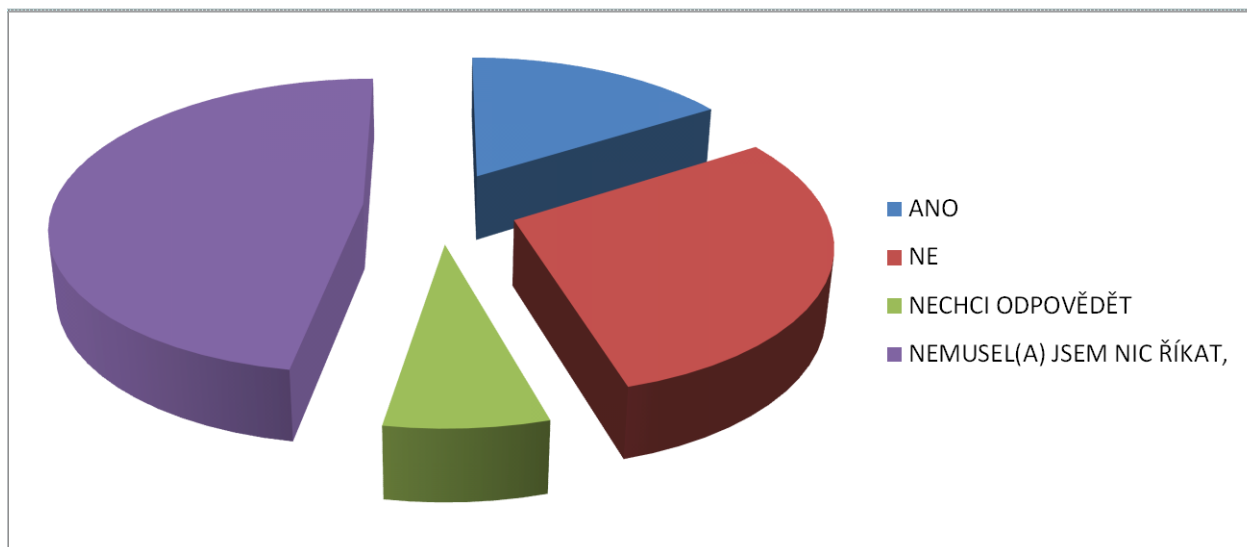
Legenda: viz tabulka č. 2

Nejčastějším místem šikany je podle chlapců i dívek *chodba a třída* (viz tab. č. 18, 19 a graf č. 12, 13).

Tab. 20: Sdělení problémů s šikanou – odpovědi chlapců

Řekl/a jsi o tom někomu?	1	2	3	4	5	6
ANO	18	4	6	4	4	15,80%
NE	33	5	10	5	13	9,20%
NECHCI ODPOVĚDĚT	8	5	0	0	3	6,80%
NEMUSEL(A) JSEM NIC ŘÍKAT, NIC SE MI NESTALO	53	11	22	15	8	48,20%

Graf 14: Sdělení problémů s šikanou - odpovědi chlapců

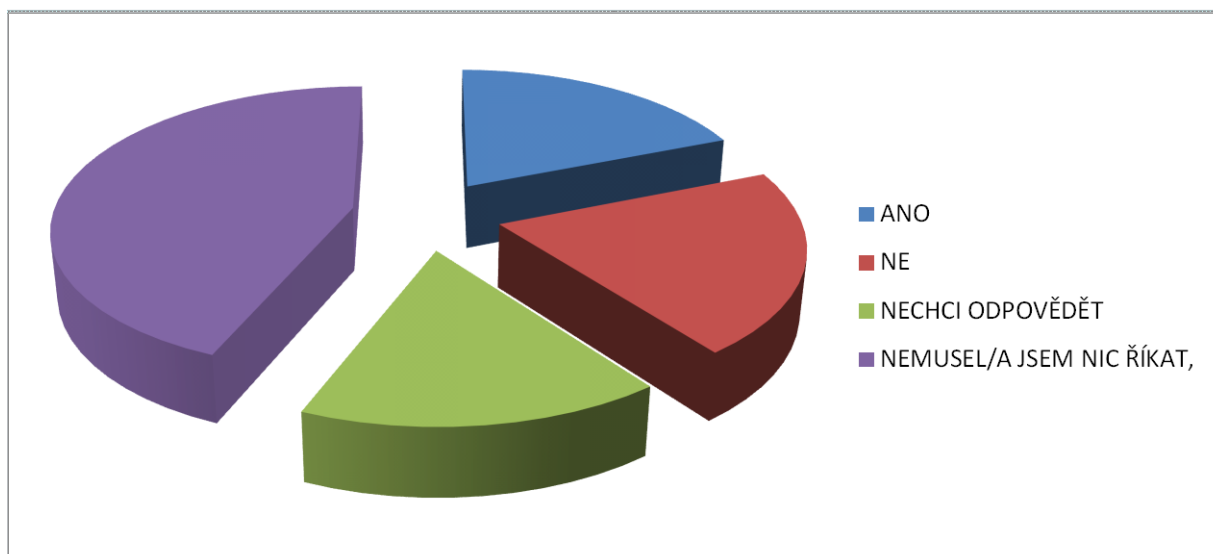

Legenda: viz tabulka č. 3

Tab. 21: Sdělení problémů s šikanou – odpovědi dívek

Řekla jsi o tom někomu?	1	2	3	4	5	6
ANO	23	5	5	8	5	19%
NE	25	7	5	4	9	20,70%
NECHCI ODPOVĚDĚT	20	4	12	1	3	16,50%
NEMUSEL/A JSEM NIC ŘÍKAT, NIC SE MI NESTALO	53	12	19	8	14	43,80%

Graf 15: Sdělení problémů s šikanou - odpovědi dívek

Legenda: viz tab. 4

Předpoklad, že dívky budou sdílnější ohledně svých problémů s šikanou se potvrdil (viz tab. č. 20, 21 a graf č. 14 a 15). Odpovědi „ano“ měli žáci zapsat, komu se svým problémem svěřili. Nejčastěji psali, že *kamarádce* nebo *kamarádovi*, potom *rodičům (máma)*, *sourozenci*, *paní učitelce* nebo *panu učiteli*.

Celkově lze z výsledků zaznamenaných v tabulkách v této kapitole praktické části vyčíst, že se způsoby šikany u chlapců a dívek nějak výrazněji neliší. Předpokládaná **hypotéza** byla **vyvrácena**. Příklady šikanování žáků ve školním prostředí jsem zapsala v přílohách č. 3 a 4.

3.6.4 Projevy poruch chování

Ve čtvrté hypotéze (H4) předpokládám, že projevy poruch chování se projeví více u chlapců než dívek. Žáci odpovídali na tyto otázky: „Lhala jsi někdy ve škole učiteli nebo spolužákům?“ (viz tab. č. 22, 23, 24 a graf č. 16), „Pokud ano, proč jsi lhal/a?“ (viz tab. č. 25, 26 a graf č. 17, 18), „Byl/a jsi někdy za školou?“ (viz tab. č. 27, 28, 29 a graf č. 19), „Proč jsi byl/a za školou?“ (viz tab. č. 30, 31 a graf č. 20, 21), „Ublížil/a jsi někomu ze školy či třídy?“ (viz tab. č. 32, 33, 34 a graf č. 22), „Pokud ano, proč jsi ubližoval/a?“ (viz tab. č. 35, 36 a graf č. 23, 24), „Jakým způsobem jsi druhým ubližoval/a?“ (viz tab. č. 37, 38 a graf č. 25, 26).

Tab. 22: Lhaní u chlapců

Lhal/a jsi někdy ve škole učiteli nebo spolužákům?	1	2	3	4	5	6
ANO	62	9	22	13	18	53%
NE	31	11	8	6	6	25,60%
NECHCI ODPOVĚDĚT	24	5	10	5	4	21,40%

Legenda: viz tabulka č. 3

Tab. 23: Lhaní u dívek

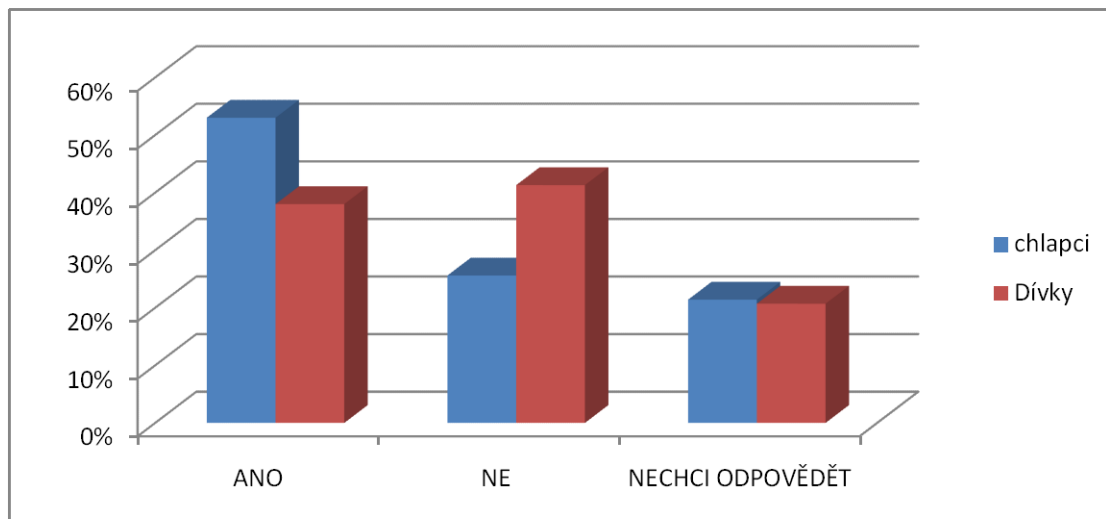
Lhala jsi někdy ve škole učiteli nebo spolužákům?	1	2	3	4	5	6
ANO	46	5	17	10	14	38%
NE	50	17	14	8	11	41,30%
NECHCI ODPOVĚDĚT	25	6	10	3	6	20,70%

Legenda: viz tabulka č. 4

Tab. 24: Porovnání lhaní u chlapců a dívek

Lhala jsi někdy ve škole učiteli nebo spolužákům	chlapci	dívky
ANO	53%	38%
NE	25,60%	41,30%
NECHCI ODPOVĚDĚT	21,40%	20,70%

Graf 16: Porovnání lhaní u chlapců a dívek

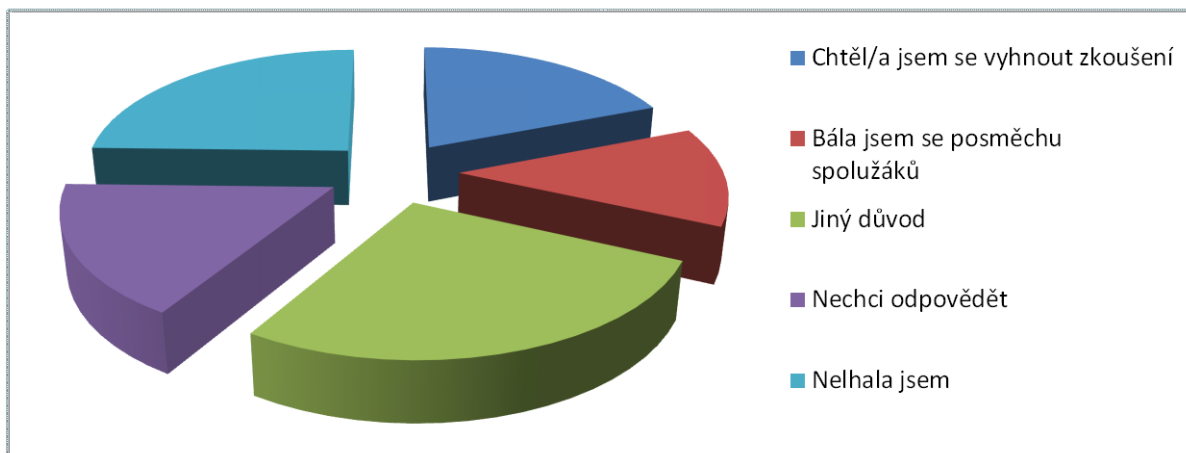

V tabulce č. 24 vidíme, že chlapci lžou ve škole častěji než dívky.

Tab. 25: Důvody lhaní podle odpovědí chlapců

Pokud ano, proč jsi lhal/a?	1	2	3	4	5
Chtěl/a jsem se vyhnout zkoušení	24	4	6	7	7
Bála jsem se posměchu spolužáků	16	3	5	3	5
Jiný důvod	34	4	14	8	8
Nechci odpovědět	21	4	10	3	4
Nelhala jsem	31	11	8	6	6

Graf 17: Důvody lhaní podle odpovědí chlapců

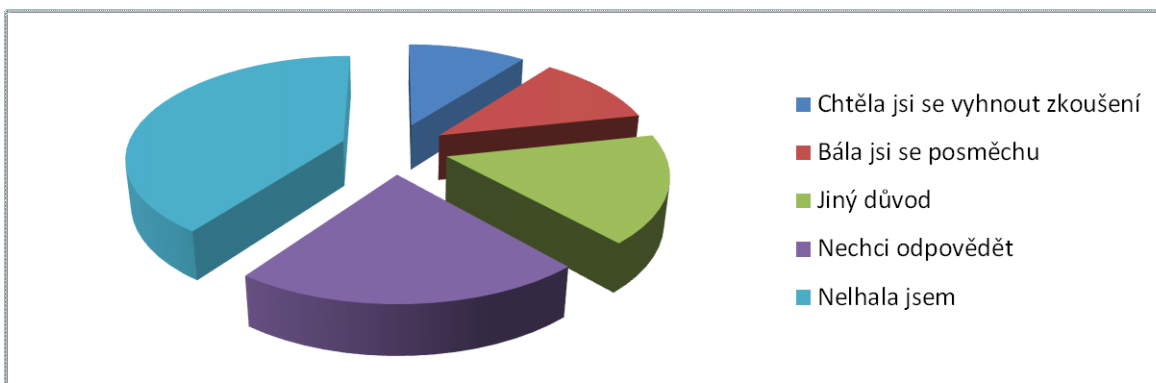

Legenda: viz tabulka č. 1

Tab. 26: Důvody lhaní podle odpovědí dívek

Pokud ano, proč jsi lhala?	1	2	3	4	5
Chtěla jsi se vyhnout zkoušení	13	1	4	3	5
Bála jsi se posměchu	14	3	4	2	5
Jiný důvod	21	5	7	5	4
Nechci odpovědět	27	5	9	7	6
Nelhala jsem	50	17	14	8	11

Graf 18: Důvody lhaní podle odpovědí dívek

Legenda: viz tabulka č. 2

Vynecháme-li odpověď, že žáci nelhali, tak nejčastějším důvodem lhaní ve škole byl "jiný důvod" (viz tab. č. 25, 26). Nejčastěji k této variantě odpovědi žáci připisovali, že se báli průšvihů doma nebo ve škole.

Tab. 27: Záškoláctví – odpovědi chlapců

Byl/a jsi někdy za školou?	1	2	3	4	5	6
ANO	13	1	0	3	7	11,10%
NE	88	22	33	17	16	75,20%
NECHCI ODPOVĚDĚT	16	2	7	4	5	13,70%

Legenda: viz tabulka č. 3

Tab. 28: Záškoláctví – odpovědi dívek

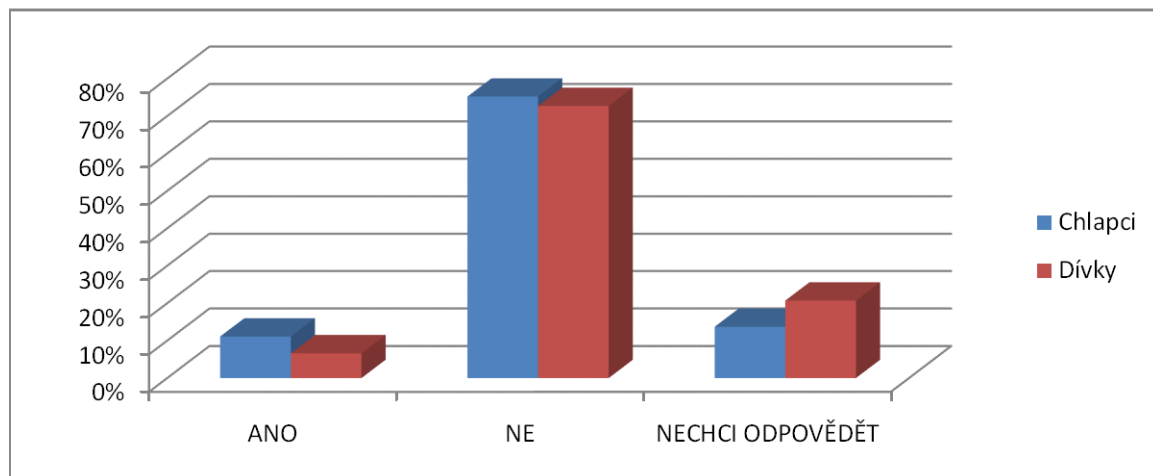
Byl/a jsi někdy za školou?	1	2	3	4	5	6
ANO	8	1	0	2	5	6,60%
NE	88	24	27	16	21	72,70%
NECHCI ODPOVĚDĚT	25	3	4	3	5	20,70%

Legenda: viz tabulka č. 4

Tab. 29: Porovnání problémů záškoláctví z pohledu chlapců a dívek

Byl/a jsi někdy za školou?	Chlapci	Dívky
ANO	11,10%	6,60%
NE	75,20%	72,70%
NECHCI ODPOVĚDĚT	13,70%	20,70%

Graf 19: Porovnání problémů záškoláctví z pohledu chlapců a dívek

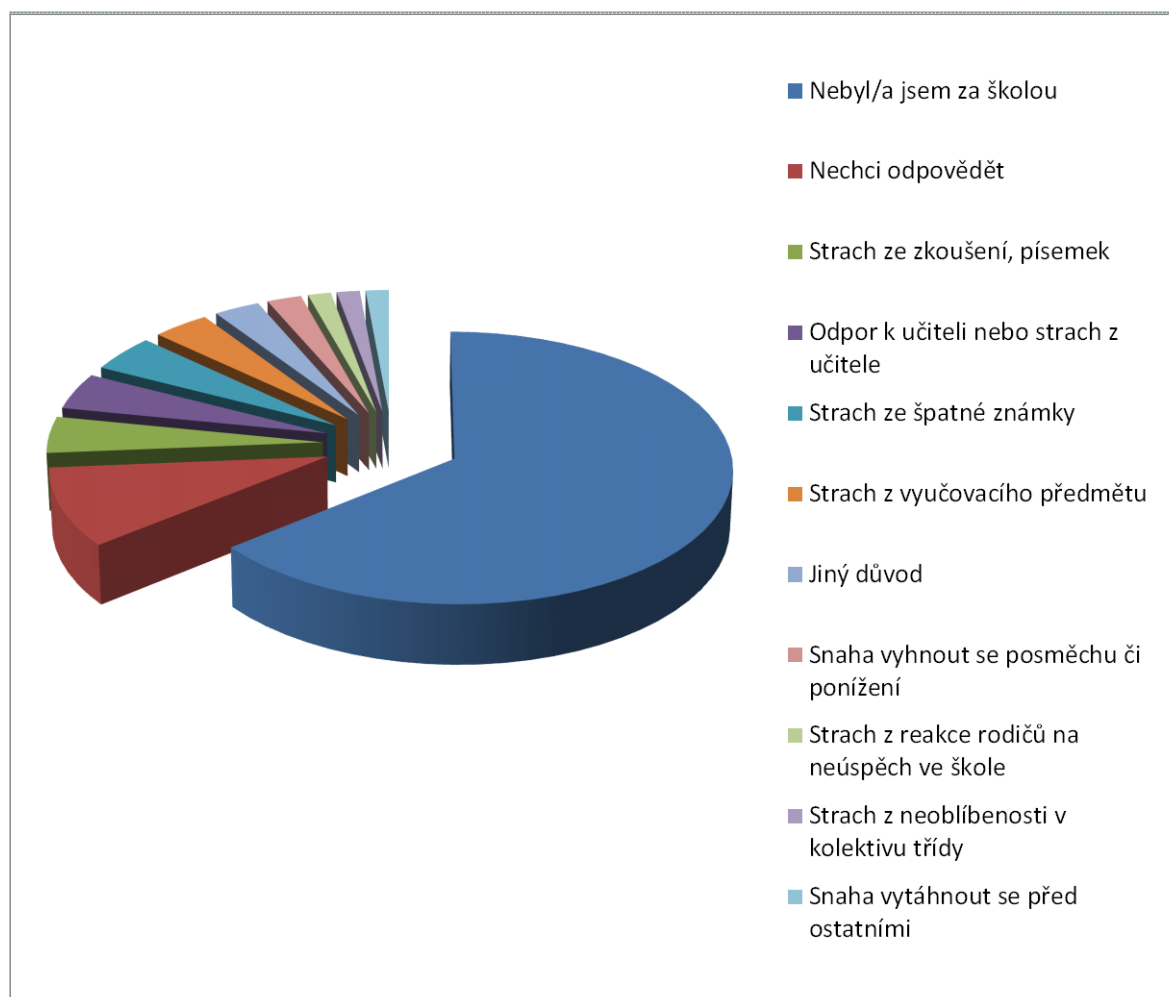

Tabulka č. 29 nám ukazuje, že většina dotazovaných žáků, jak dívek, tak chlapců, nikdy nebyla za školou. Pokud žáci využili možnosti „*nechci odpovídat*“, tak pak dál v dotazníku většinou odpověděli, proč byli za školou nebo opět využili varianty „*nechci odpovídat*“, takže nemůžu přesně říci, jestli byli nebo nebyli za školou. Zaškrtnli-li žáci možnost „*ano*“, měli napsat kolikrát byli za školou a nejčastější odpovědí bylo *dvakrát a několikrát, potom třikrát, jedenkrát, pětkrát, nechci říct a nevím kolikrát*.

Tab. 30: Důvody záškoláctví podle odpovědí chlapců

Proč jsi byl/a za školou?	1	2	3	4	5
Nebyl/a jsem za školou	88	22	33	17	16
Nechci odpovédět	13	2	2	4	5
Strach ze zkoušení, písemek	6	1	2	1	2
Odpor k učiteli nebo strach z učitele	6	0	2	1	3
Strach ze špatné známky	6	0	2	1	3
Strach z vyučovacího předmětu	5	1	0	2	2
Jiný důvod	4	0	0	2	2
Snaha vyhnout se posměchu či ponížení	3	0	0	1	2
Strach z reakce rodičů na neúspěch ve škole	2	0	0	1	1
Strach z neoblíbenosti v kolektivu třídy	2	0	0	1	1
Snaha vytáhnout se před ostatními	2	0	0	1	1

Graf 20: Důvody záškoláctví podle odpovědí chlapců

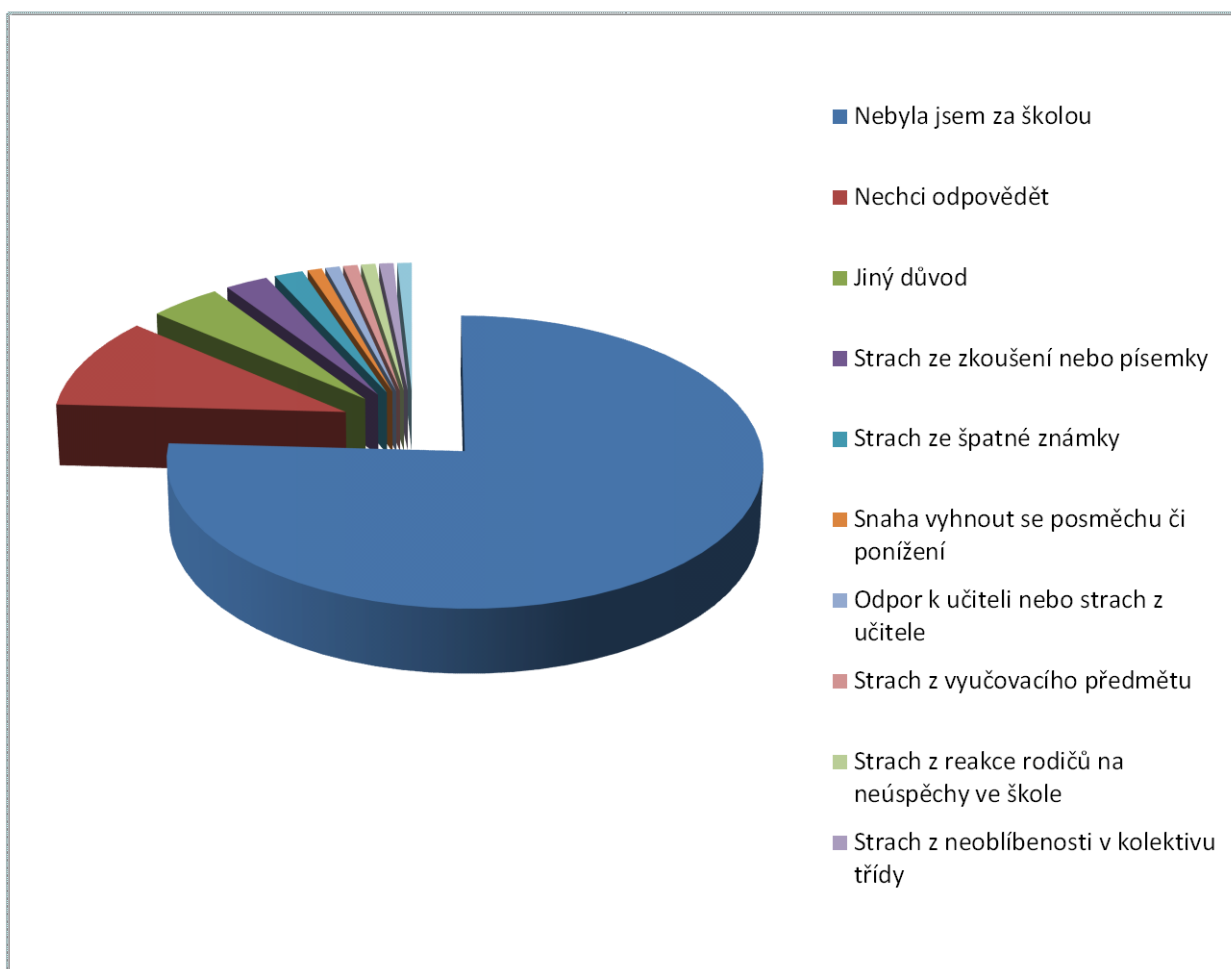

Legenda: viz tabulka č. 1

Tab. 31: Důvody záškoláctví podle odpovědí dívek

Proč jsi byl/a za školou?	1	2	3	4	5
Nebyla jsem za školou	88	24	25	19	21
Nechci odpovédět	12	2	4	3	3
Jiný důvod	5	2	0	2	1
Strach ze zkoušení nebo písemky	3	1	0	0	2
Strach ze špatné známky	2	1	0	0	1
Snaha vyhnout se posměchu či ponížení	1	0	0	0	1
Odpor k učiteli nebo strach z učitele	1	0	0	0	1
Strach z vyučovacího předmětu	1	0	0	0	1
Strach z reakce rodičů na neúspěchy ve škole	1	0	0	0	1
Strach z neoblíbenosti v kolektivu třídy	1	0	0	0	1
Snaha "vytáhnout se" před ostatními	1	0	0	0	1

Graf 21: Důvody záškoláctví podle odpovědí dívek

Legenda: viz tabulka č. 1

Důvody záškoláctví jsem seřadila podle četnosti, protože žáci mohli zaškrtnout více možností. Podle odpovědí chlapců je nejčastějším důvodem záškoláctví *strach ze zkoušení*,

písemek (viz tab. č. 30) a podle odpovědí dívek je to *jiný důvod*, ale ten není nijak upřesněn (viz tab. č. 31)

Tab. 32: Šikana – odpovědi chlapců

Ublížil/a jsi někomu ze školy či třídy?	1	2	3	4	5	6
ANO	31	5	8	8	10	26,40%
NE	43	10	17	8	8	36,80%
NECHCI ODPOVĚDĚT	43	10	15	8	10	36,80%

Legenda: viz tabulka č. 3

Tab. 33: Šikana – odpovědi dívek

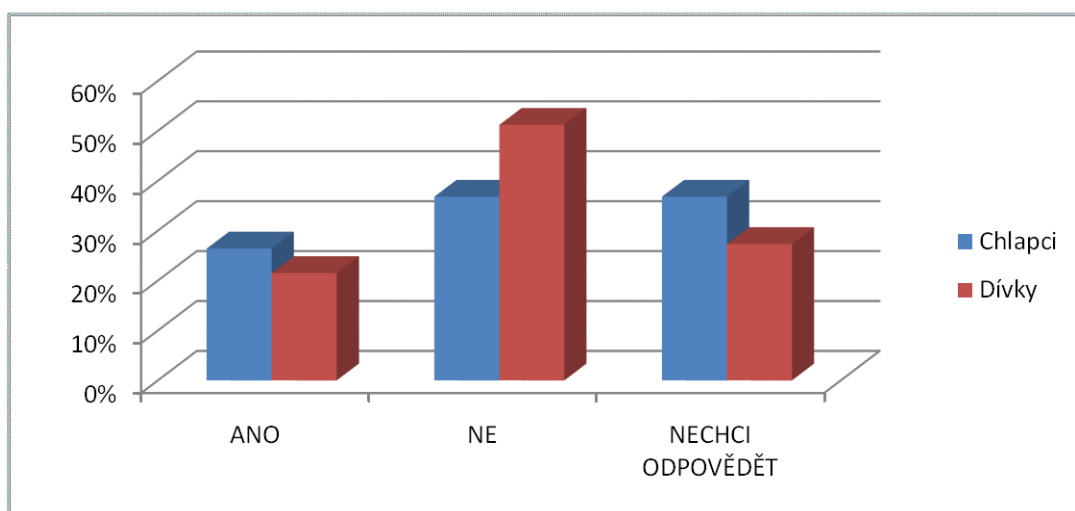
Ublížil/a jsi někomu ze školy či třídy?	1	2	3	4	5	6
ANO	26	4	7	7	8	21,50%
NE	62	18	24	7	13	51,20%
NECHCI ODPOVĚDĚT	33	6	10	7	10	27,30%

Legenda: viz tabulka č. 4

Tab. 34: Porovnání šikany podle odpovědi chlapců a dívek

Ublížil/a jsi někomu ze školy či třídy?	Chlapci	Dívky
ANO	26,40%	21,50%
NE	36,80%	51,20%
NECHCI ODPOVĚDĚT	36,80%	27,30%

Graf 22: Porovnání šikany podle odpovědi chlapců a dívek

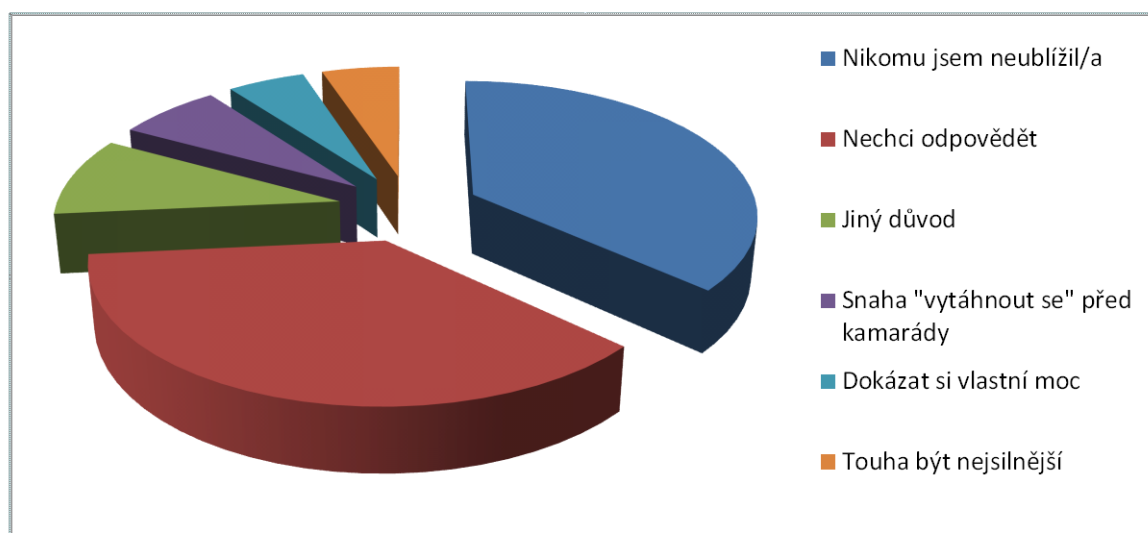
K projevům vlastní šikany se podle tabulky č. 34 přiznalo 26,4 % dotazovaných chlapců a 21,5 % dotazovaných dívek. Ale většina dotazovaných žáků (hlavně dívek) napsala,

že nikdy nikoho nešikanovala. Ale přibližně třetina žáků na tuto otázku neodpověděla a využila možnosti „*nechci odpovědět*“, takže nevím, jestli se u nich projevy šikany objevily nebo ne.

Tab. 35: Důvody šikany – odpovědi chlapců

Pokud ano, proč jsi někomu ublížoval/a?	1	2	3	4	5
Nikomu jsem neublížil/a	43	10	17	8	8
Nechci odpovědět	43	10	15	8	10
Jiný důvod	11	0	4	4	3
Snaha "vytáhnout se" před kamarády	8	2	1	2	3
Dokázat si vlastní moc	6	2	1	1	2
Touha být nejsilnější	6	1	2	1	2

Graf 23: Důvody šikany - odpovědi chlapců

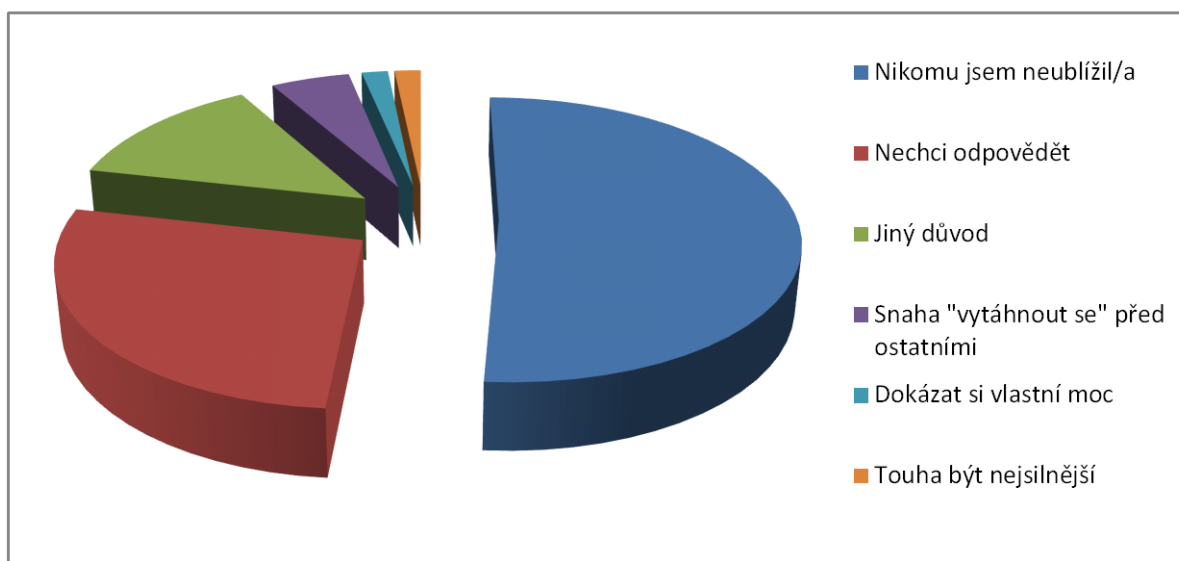

Legenda: viz tabulka č. 1

Tab. 36: Důvody šikany – odpovědi dívek

Pokud ano, proč jsi někomu ublížoval/a?	1	2	3	4	5
Nikomu jsem neublížil/a	62	18	24	7	13
Nechci odpovědět	33	6	10	7	10
Jiný důvod	16	2	4	4	6
Snaha "vytáhnout se" před ostatními	6	2	1	1	2
Dokázat si vlastní moc	2	0	1	1	0
Touha být nejsilnější	2	0	1	1	0

Graf 24: Důvody šikany - odpovědi dívek

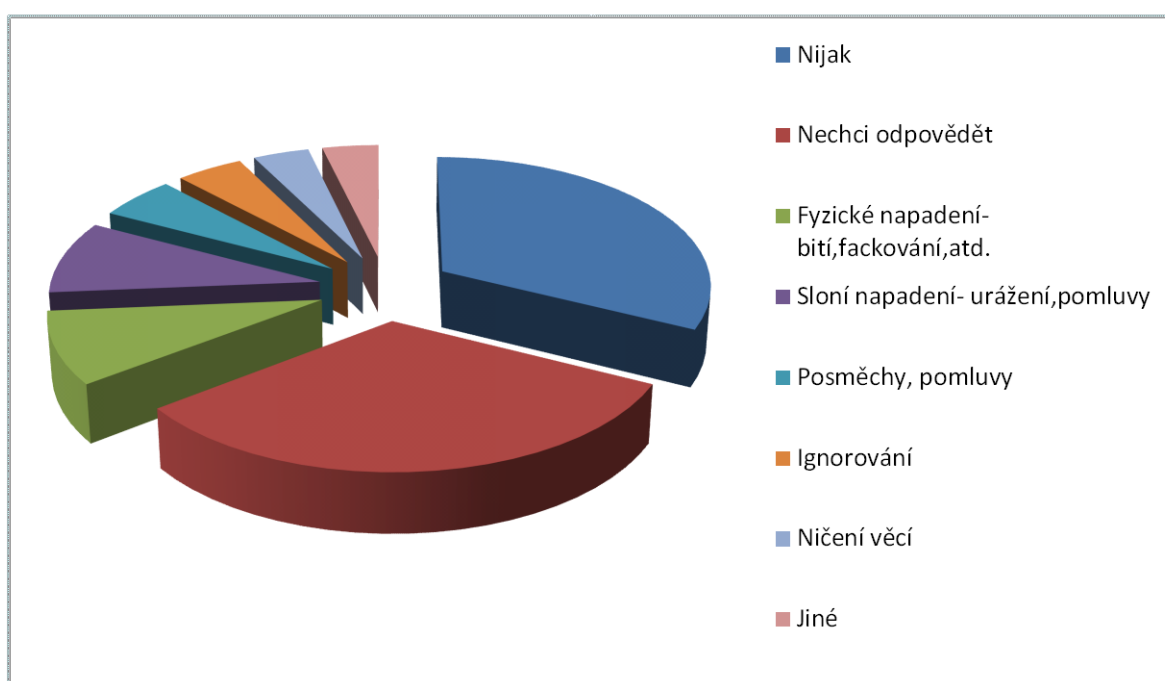
Legenda: viz tabulka č. 2

Z tabulek č. 35 a 36 vidíme, že bez možnosti odpovědi „*nikomu jsem neublížil/a*“ a „*nechci odpovědět*“, nejčastějším uvedeným důvodem šikany je podle chlapců i dívek jiný důvod, který však v dotazníku dotazovaní žáci neupřesnili.

Tab. 37: Způsoby šikany – podle chlapců

Jakým způsobem jsi druhým ublížila?	1	2	3	4	5
Nijak	43				
Nechci odpovědět	43				
Fyzické napadení-bití,fackování,atd.	12	3	2	3	4
Sloní napadení- urážení,pomluvy	12	2	2	3	5
Posměchy, pomluvy	7	0	2	1	2
Ignorování	6	0	2	1	3
Ničení věcí	5	0	2	1	2
Jiné	5	0	1	1	3

Graf 25: Způsoby šikany - podle chlapců

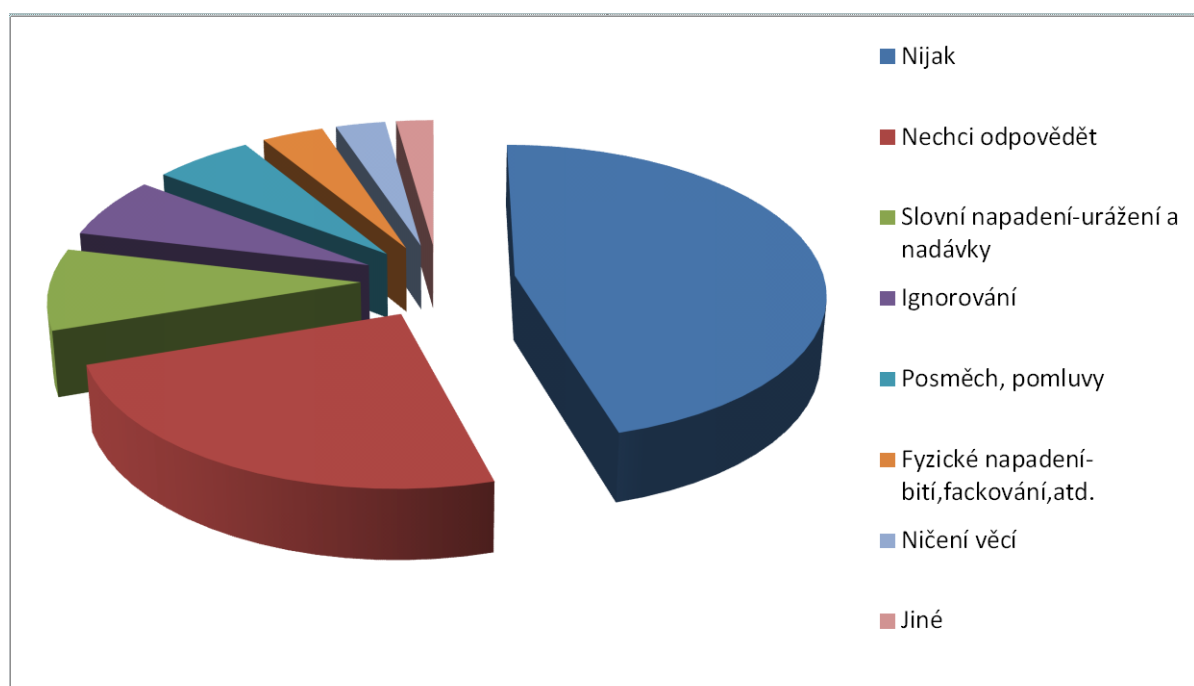

Legenda: viz tabulka č. 1

Tab. 38: Způsob šikany – podle dívek

Jakým způsobem jsi druhým ubližoval/a?	1	2	3	4	5
Nijak	62	18	24	7	13
Nechci odpovědět	33	6	10	7	10
Slovní napadení-urážení a nadávky	12	2	3	4	3
Ignorování	9	0	3	3	3
Posměch, pomluvy	8	2	1	2	3
Fyzické napadení-bití,fackování,atd.	5	0	2	1	2
Ničení věcí	4	0	1	1	2
Jiné	3	0	1	0	2

Graf 26: Způsoby šikany - podle dívek

Legenda: viz tabulka č. 2

Nepočítám-li variantu „nijak“ a „nechci odpovědět“, nejčastější odpovědí chlapců ohledně způsobu šikanování bylo fyzické napadení a slovní napadení (viz tab. č. 37). Nejčastější odpovědí dívek bylo slovní napadení a ignorování (viz tab. č. 38).

Podle údajů zpracovaných v této kapitole praktické části vidíme, že projevy poruch chování se u chlapců a dívek liší. Předpokládaná hypotéza byla potvrzena.

3.6.5 Problematika poruch chování žáků ve školním prostředí z pohledu učitelů

V páté hypotéze (H5) předpokládám, že většina dotazovaných učitelů je obeznámena s řešením poruch chování a možnostmi prevence.

Informace a údaje, které v této kapitole uvádím, jsem získala metodou nestandardizovaného dotazníku a rozhovoru s učiteli na 2. stupni ZŠ. Učitelé odpovídali na devět otázek v dotazníku a někteří z nich mi své odpovědi doplňovali v rozhovoru.

Podle dotazovaných učitelů je nejčastější poruchou chování žáků šikana, agresivita, záškoláctví a vulgární vyjadřování. Dále uváděli lhaní, nekázeň, slovní útoky a vzdorovité chování. Většina z nich napsala, že častěji se poruchy chování projevují u chlapců a jako nejproblematičtější věkové rozmezí mezi 13. a 15. rokem života. Mezi nejčastější příčiny řadili učitelé problémy v rodině a ve škole (např. špatné školní výsledky), někteří učitelé uváděli, že projevy poruch chování jsou geneticky podmíněné (dítě se s tím narodí) a nebo jsou dané špatným příkladem v rodině či výchovou. Důsledky poruchového chování mohou být různě vážné. Nejčastějším důsledkem je lhaní rodičům a učitelům, útky spojené se záškoláctvím, kriminalita, delikvence, vandalismus, atd. Pro děti a dospívající (žáky) je v dospělosti obtížné začít žít životem podle platných norem a zákonů a mohou se z nich stát bezdomovci, kriminálníci, vandalové, násilníci, v nejhorším případě i vrazi. Pokud tito jedinci s poruchami chování mají děti, tak jim dají špatný příklad a jejich děti mohou mít také problémy. Všichni napsali, že se na jejich škole v různé míře vyskytuje nějaký zásadní problém, např. agresivita a šikana (viz příloha č. 5), nejvíce mluvili o slovní šikaně.

Všichni učitelé věděli, jak řešit problematiku poruch chování žáků (příklad viz příloha č. 6). Pokud se na jejich škole nějaký problém s chováním žáků vyskytuje, tak tuto situaci řeší co nejrychleji. Ve škole nebo na jiném místě se zorganizuje schůzka s žáky, rodiči, třídním učitelem, ŠMP (školní metodik prevence sociálně patologických jevů), výchovným poradcem, ředitelem ZŠ (někdy i zástupcem ředitele ZŠ). Vždy dojde k rozhovoru s agresorem obětí, rodiči a ke konfrontaci mezi žáky. Pokud není problém tak závažný, tak se řeší v rámci školy, např. snížením stupněm známky z chování, atd. Pokud je situace závažnější, tak ji škola řeší nejen spoluprací s rodiči, ale taky s příslušnými institucemi, např. Policie ČR, „sociální komise“, PPP, atd.

Podle učitelů je nejčastější prevence tato: důsledná spolupráce školy s rodiči a jinými institucemi, např. pedagogicko-psychologickými poradnami. Tito by mohli společně organizovat různé společné projekty, apod. Pokud se spolupráce rodičů se školou nedaří, tak jsou podle učitelů možnosti prevence minimální. Dále je důležitá výchova v rodině, protože pokud nedává správný morální příklad dítěti, tak je další výchova velmi složitá. Učitelé ještě navrhovali, že by bylo dobré, kdyby každá škola měla svého školního psychologa. Instituce, s nimiž ZŠ spolupracují, jsou PPP v Táboře a Českém Krumlově (pedagogicko-psychologická poradna), místní oddělení policie ČR, úřad sociálních věcí, „výchovná-sociální komise“ ve Vyšším Brodě a Spirála v Českém Krumlově. Předpokládaná **hypotéza je potvrzena.**

4 Závěr

Hlavním tématem této diplomové práce je problematika poruch chování žáků ve školním prostředí, zvláště agresivita a šikana, možnosti jejich prevence. V teoretické části práce vymezuji a definuji základní rámec pojmového a teoretického aparátu, jenž je pro zadané téma aktuální. Na jeho základě jsem vytvořila teoretické předpoklady, které byly v praktické části buď vyvráceny nebo potvrzeny. Z nich jsem za pomoci grafů, tabulek a komentářů vyvodila závěr vztahující se k hlavnímu cíli této práce, a sice zjištění nejčastějších forem poruch chování žáků ve školním prostředí. Souvztažně k teoretické a praktické části uvádím v přílohouvé části příklady z praxe učitelů, metodické pokyny pro školy a nestandardizované dotazníky pro žáky a učitele.

Cílem mé výzkumné práce bylo zjistit nejčastější formy poruch chování, jejich příčiny a důsledky metodou vlastního dotazníku a rozhovoru na ZŠ v testovaném vzorku 238 dětí 2. stupně základní školy a 20 učitelů. Ze zjištěných výsledků vyplývá, že 20,6 % žáků se s žádným projevem poruch chování ve školním prostředí nesetkalo. Podle zbytku dotazovaných žáků je nejčastější poruchou chování, se kterou se setkávají, lhaní. Dalšími nejčastějšími formami a projevy poruch chování jsou vulgární vyjadřování, posměch a pomluvy.

V souvislosti s projevy poruch chování jsem sledovala i důsledky šikany ve školním prostředí. Předpoklad, že důsledky šikany pociťují dívky méně než chlapci byl potvrzen.

Zabývala jsem se rovněž způsoby šikany. Domněnka, že způsoby šikany u chlapců a dívek se liší, byla pomocí analýzy dotazníku žáků vyvrácena. Způsoby šikany se u chlapců a dívek nijak výrazně neliší.

Oblastí mého zájmu byly dále projevy poruch chování, které se liší u chlapců a dívek. Z dotazovaného vzorku 117 chlapců 53 % uvedlo, že někdy ve škole lhalo, dále 11,10 % bylo za školou a 26,40 % někoho šikanovalo. Z dotazovaného vzorku 121 dívek 38 % uvedlo, že ve škole lhalo, 6,60 % bylo za školou a 21,50 % někoho šikanovalo.

Pro přesnější orientaci v problematice jsem se zabývala touto problematikou i z pohledu učitelů. V poslední hypotéze mého výzkumu, předpokládám, že většina učitelů je obeznámena s řešením poruch chování a možnostmi prevence. Tato hypotéza byla zpracováním údajů, informací a příkladů potvrzena.

Závěrem mohu konstatovat, že vytyčeného hlavního cíle této práce bylo ve zkoumané oblasti dosaženo.

Literatura

- BENDL, S.: Ukázněná třída aneb Kázeňské minimum pro učitele, Praha, Triton, 2005.
- BENDL, S.: Prevence a řešení šikany ve škole, 1.vyd., Praha, ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- ČEPIČKA, J.: Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy, Praha, SPN, 1983.
- HELUS, Z.: Sociální psychologie pro pedagogy, 1.vyd., Havlíčkův Brod, Grada Publishing, a.s., 2007.
- KLÍMA, J., KLÍMA, P.: Základy etopedie, Praha, PFUK Nakladatelství Karolinum, 1978.
- KOLÁŘ, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc, 1.vyd., Praha, Portál s.r.o., 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.: Zlo na každý den. Život s deprivanty I, Praha, Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie, 2.vyd., Praha, Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- MACEK, P.: Adolescence, Praha, Portal s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: Jak a proč nás trápí děti, 1.vyd., Praha, Grada Publishing, a.s., 1997. ISBN 80-7169-587-4.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: Děti, rodina a stres, Praha, Galén, 1994.
- MATĚJČEK, Z.: Dítě a rodina v psychologickém poradenství, Praha, SPN, 1992.
- MATOUŠEK, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha, Slon, 1993.
- MATOUŠEK, O.: Práce s rizikovou mládeží, Praha, Portál s.r.o., 1996.
- REJLEK, J.: Český etnologický slovník, Voznice, Leda, 2001. ISBN-80-85927-85-3.
- SOVÁK, M. aj.: Defektologický slovník, Jinočany, Nakladatelství H&H Vyšehradská s.r.o., 2000. ISBN 80-86022-76-5.
- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M.: Psychodiagnostika dětí a dospívajících, 1.vyd., Praha, Portál s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-545-8.
- VÁGNEROVÁ, M.: Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy, Praha, SPN, 1988.
- VÁGNEROVÁ, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese, Praha, Portál, s.r.o., 1999. ISBN 80-7178-214-9.
- VÁGNEROVÁ, M.: Psychologie problémového dítěte školního věku, PFUK Nakladatelství Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-488-8.

VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie I. (Dětství a dospívání), Praha, PFUK Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VITÁSKOVÁ, K.: Etopedie. Vybrané okruhy etopedické problematiky, Ostrava, Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7368-123-4.

VOJTOVÁ, V.: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti, Brno, Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3532-3.

Internetové zdroje

<http://www.sos-ub.cz/prevence/hyp12.htm>

http://www.sos-ub.cz/prevence/9_1.php

<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

<http://www.zskomtu.cz/spp/jarda/html/ADHD.html>

http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2.php

http://www.sos-ub.cz/prevence/9_2_3.php

http://www.sos-ub.cz/prevence/9_3_2.php

<http://studentf.jazzport.eu/sociologie/zaskolactvi.htm>

http://www.sos-ub.cz/prevence/15_1.php

<http://www.dotazniky.cz/index.php>

<http://www.dotaznik-online.cz>

<http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/metody-empirickeho-zkoumani>

<http://politika-socialna.blogspot.com/2008/10/metoda-rozhovoru-typy-rozhovor.html>

<http://www.linkabezpeci.cz/>

<http://www.bkb.cz/>

<http://www.msmt.cz/Files/HTM/PHSpolupracesPoliciiCRA.htm>

5 Přílohová část

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1 – Dotazník pro žáky 2. stupně ZŠ

Příloha č. 2 – Dotazník pro učitele 2. stupně ZŠ

Příloha č. 3 – Příklad z učitelské praxe - Filip

Příloha č. 4 – Příklad z učitelské praxe – Šikana na hodině občanské výchovy

Příloha č. 5 – Příklad z učitelské praxe - Michaela

Příloha č. 6 – Příklad z učitelské praxe - Antonín

Příloha č. 7 – Příklad z učitelské praxe - Tomáš

Příloha č. 8 – Příklad z učitelské praxe - Zbyněk

Příloha č. 9 – Č.j. 24 246/2008-6 Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení + přílohy

Příloha č. 10 – Č.j. 25 884/2003-24 Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané

Příloha č. 11 – Minimální preventivní program ZŠ Jistebnice pro školní rok 2008/2009

Příloha č. 12 - Závěrečná zpráva o plnění minimálního preventivního programu ZŠ Jistebnice (školní rok 2008/2009)

Příloha č. 13 – Krizový plán ZŠ Jistebnice – informace pro děti

Příloha č. 14 – Krizový plán ZŠ Jistebnice – informace pro rodiče

Příloha č. 15 – Krizový plán ZŠ Jistebnice – Program proti šikanování

Příloha č. 1

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY 2. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Tento dotazník byl vypracován pro zjištění **nejčastějších forem poruch chování žáků ve školním prostředí**. Slouží jako materiál pro diplomovou práci na téma: Problematika poruch chování žáků ve školním prostředí, zvláště agresivita a šikana, možnosti jejich prevence. Vypracovala: Pavla Vonešová.

U některých otázek můžete zakroužkovat jen jednu správnou variantu odpovědi. U některých více variant odpovědí. Pokud nechcete odpovědět na určitou otázku, zakroužkujte možnost *nechci odpovědět*. Někdy je potřeba otázku doplnit vlastními slovy.

Tento dotazník je anonymní, tak nemusíš mít strach, že tvoje odpovědi budou nějak zneužity.

JSI CHLAPEC – DÍVKA *

KOLIK JE TI LET?

DO KTERÉ TŘÍDY CHODÍŠ

** správnou variantu podtrhni*

1) S jakými druhy poruch chování jsi se setkal/a?

- a) Lhaní
- b) Záškoláctví
- c) Fyzické napadení – bití, fackování, kopání, atd.
- d) Vulgární vyjadřování – nadávky, slovní napadení
- e) Ignorování
- f) Posměch, pomluvy
- g) Vandalismus – ničení věcí, např. školního majetku, ostatních žáků
- h) Kouření
- i) Pití alkoholu
- j) Jiné
- k) Nechci odpovědět
- l) Žádné špatné chování

2) Ubližoval ti někdo ze třídy?

- a) Ano
- b) Ne

- c) Nechci odpovědět
- 3) Ublížíval ti někdo ze školy?**
 - a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nechci odpovědět
- 4) Stalo se to vícekrát?**
 - a) Ano, pokud ano, kolikrát?
 - b) Ne
 - c) Nechci odpovědět
- 5) Jak ti bylo ubližováno?**
 - a) Fyzické napadení – bití, fackování, kopání, atd.
 - b) Slovní napadení – urážení a nadávky
 - c) Ignorování
 - d) Posměch, pomluvy
 - e) Ničení věcí
 - f) Jiné
 - g) Nechci odpovědět
 - h) Nijak
- 6) Kdy se to stalo?**
 - a) Při vyučování
 - b) O přestávce
 - c) Na obědě
 - d) O poledním volnu
 - e) Jindy
 - f) Nechci odpovědět
 - g) Nikdy
- 7) Ten, kdo ti ublížil, byl?**
 - a) Chlapec
 - b) Dívka
 - c) Chlapec i dívka
 - d) Nechci odpovědět
 - e) Nikdo
- 8) Kde se to stalo?**
 - a) Ve třídě
 - b) Na chodbě
 - c) V šatnách
 - d) V jídelně
 - e) V tělocvičně
 - f) Na WC
 - g) Jinde
 - h) Nechci odpovědět
 - i) Nikde
- 9) Řekl/a jsi o tom někomu?**
 - a) Ano, pokud ano, komu.....

- b) Ne
- c) Nechci odpovědět
- d) Nemusel/a jsem nikomu nic říkat, nic se mi nestalo

10) Lhal/a jsi někdy ve škole učiteli nebo spolužákům?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nechci odpovědět

11) Pokud ano, proč jsi lhal/a?

- a) Chtěl/a jsi se vyhnout zkoušení
- b) Báł/a jsi se posměchu spolužáků
- c) Jiný důvod
- d) Nechci odpovědět
- e) Nelhal/a jsem

12) Byl/a jsi někdy za školou?

- a) Ano, pokud ano, kolikrát?
- b) Ne
- c) Nechci odpovědět

13) Proč jsi byl/a za školou?

- a) Strach ze zkoušení nebo písemky
- b) Snaha vyhnout se posměchu či ponížení
- c) Odpor k učiteli nebo strach z učitele
- d) Strach ze špatné známky
- e) Strach z vyučovacího předmětu
- f) Strach z reakce rodičů na neúspěchy ve škole
- g) Strach z neoblíbenosti v kolektivu třídy
- h) Snaha „vytáhnout se“ před ostatními
- i) Jiný důvod
- j) Nechci odpovědět
- k) Nebyl/a jsem za školou

14) Ublížil/a jsi někomu ze školy či třídy?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nechci odpovědět

15) Pokud ano, proč jsi ubližoval/a?

- a) Snaha „vytáhnout“ se před kamarády
- b) Dokázat si vlastní moc
- c) Touha být nejsilnější
- d) Jiný důvod
- e) Nechci odpovědět
- f) Nikomu jsem neublížil/a

16) Jakým způsobem jsi druhým ubližoval/a?

- a) Fyzické napadení – bití, fackování, kopání, atd.
- b) Slovní napadení – urážení a nadávky
- c) Ignorování

- d) Posměch, pomluvy
- e) Ničení věcí
- f) Jiné
- g) Nechci odpovédět
- h) Nijak

Děkuji za spolupráci a čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

DOTAZNÍK PRO UČITELE ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Tento dotazník byl vypracován pro zjištění **nejčastějších forem poruch chování žáků ve školním prostředí**. Slouží jako materiál diplomové práce na téma: Problematika poruch chování žáků ve školním prostředí, zvláště agresivita a šikana, možnosti jejich prevence. Vypracovala: Pavla Vonešová.

- 1) **S jakými druhy poruch chování žáků se na vaší základní škole setkáváte?**
- 2) **U kterého pohlaví, se podle vás, častěji vyskytují poruchy chování?**
- 3) **Který věk je, podle vás, nejproblematičtější?**
- 4) **Jaké jsou příčiny poruchového chování žáků?**
- 5) **Jaké jsou důsledky poruchového chování žáků?**
- 6) **Vyskytuje se na vaší škole nějaký zásadní problém, např. agresivita a šikana?**
- 7) **Pokud se na vaší škole nějaký takový problém vyskytuje, jak jej řešíte?**
- 8) **Jaké jsou, podle vás, možnosti prevence?**
- 9) **S kterými institucemi vaše základní škola spolupracuje v případě, že máte na škole problémového žáka?**

Odpovídejte vlastními slovy podle vašich zkušeností. Děkuji za spolupráci, vaše názory a váš čas věnovaný tomuto dotazníku.

Příloha č. 3 - Filip

Filip, žák šesté třídy, který nebyl zrovna z movitých poměrů, doma měl problémy, protože jeho rodiče se rozváděli, měl navíc velké problémy se svými spolužáky. Smáli se mu kvůli všemu, kvůli jeho oblečení, mobilu, svačinám, atd. Jednoho dne přišel Filip do školy s tím, že jeho máma zdědila hodně peněz, že se budou stěhovat, co všechno mu koupí, atd. Samozřejmě to nebyla pravda. Když to jeho spolužáci zjistili, tak ho pořád a všude pomlouvali, nadávali mu a smáli se mu. Nakonec ho i ignorovali, nikdo s ním neseděl v lavici, u oběda, nechtěl s ním dělat úkoly v dvojici, atd. Dokonce ho kluci zmlátili. Filip se úplně uzavřel do sebe, když zazvonilo a skončila hodina, hned šel na chodbu za žáky ostatních tříd, ale ani tam nebyla situace o moc lepší. Navíc nikdy o hodinách nespolečoval, nikdy neměl domácí úkol a jeho prospěch se výrazně zhoršil. Škola to řešila s rodiči Filipa i ostatních žáků šesté třídy na pravidelných schůzkách rodičů, školy i dětí, ale ani tak se situace moc nezlepšila. Filip také začal všem nadávat, bil se s chlapci, atd. Jeho matka vzniklou situaci vyřešila tím, že ho přihlásila do jiné školy, jelikož se po rozvodu ona s dětmi stěhovala do jiného města.

Příloha č. 4 – Šikana na hodině občanské výchovy

Na hodině občanské výchovy v 6. třídě jsem zkoušela žáka Davida. Když jsem mu zapisovala známku do žákovské knížky, tak jsem vyvolala dalšího žáka Zbyňka. Ten šel ke katedře a cestou se zastavil u lavice Davida a na učebnici mu nalepil plastelínu. David na něj hned vyletěl, během vteřiny se začali bít, tahat za vlasy, kopat se nadávat si. Samozřejmě jsem je od sebe odtrhla, zbytek hodiny jsme mluvili o slušném chování, o toleranci k druhým, o šikaně, atd. Protože to nebyl v této třídě ojedinělý případ, tak jsem to po hodině sdělila jejich třídnímu učiteli a řediteli. V té době probíhaly každý měsíc schůzky rodičů, dětí a školy (ředitel, zástupce ředitele, školní metodik prevence sociálně patologických jevů, výchovný poradce a třídní učitel), tak se to řešilo tam. Tito žáci samozřejmě za všechny přestupky dostali zhoršenou známku z chování. Ale tento problém se nakonec vyřešil až v 8. třídě.

Příloha č. 5 - Michaela

Žákyně 7. třídy Michaela, která vinou dlouhé a těžké nemoci přišla o 90 % sluchu, měla ve výuce osobní asistentku. Její asistentka byla paní učitelka v důchodu a místo, aby Michaele pomáhala pouze tak, jak má, tak jí radila i o písemných zkouškách. Říkala, že jí pomáhá jen trochu, ale ostatní žáci to samozřejmě viděli a vadilo jim to. Začali se Michaele stranit, pomlouvali jí, smáli se jí, dělali si z ní legraci a někdy jí i nadávali. Nakonec jí zůstala je jedna kamarádka, ta jí i paní asistentce řekla, co ostatním vadí. Celá třída, společně i s Michaelou, paní asistentkou a třídní učitelkou si vzniklou situaci vysvětlila. Michaela začala psát písemné práce samostatně a její situace ve třídě se výrazně zlepšila.

Příloha č. 6 – Antonín

Když měla paní učitelka dozor před první vyučovací hodinou na chodbě a žáci nevěděli, že tam je, tak z jedné třídy slyšela, jak Antonínovi, žákovi 8. třídy, romského původu, další čtyři chlapci nadávají. Antonín jim samozřejmě začal taky nadávat. Když vešla do třídy a ptala se, co se děje, tak jí bylo odpovězeno od všech účastníků ústního souboje, že nic. Řekla jim, že je slyšela, ale pořád tvrdili, že si nic neříkali. Ze třídy odešla a čekala, co bude dál. Jakmile zašla za roh chodby, uslyšela rány. Rychle se vrátila do třídy, kluci se prali, ptala se, jestli se pořád nic neděje. Odpověděli jí, že je to jen kamarádské šťouchání. A kdykoli se Antonína zeptala, jestli mu ostatní ubližují, tak vždycky odpověděl, že ne. Nakonec to vyřešila třídní učitelka se žáky, když se zjistilo, že šlo o ojedinělý případ, a že ve třídě šikana nebují.

Příloha č. 7 - Tomáš

Agresivní chlapec Tomáš, který šikanoval ostatní, jak fyzicky tak slovně, ničil věci svých spolužáků i školy, kradl spolužákům peníze a věci, byl po projednání na „sociální komisi města – Vyššího Brodu“ přemístěn do ústavního nápravného zařízení, protože schůzky ve škole, ani spolupráce s rodiči, ani snížená známka z chování, ani pomoc pedagogicko – psychologické poradny nepomohly.

Příloha č. 8 - Zbyněk

Po schůzce rodičů, žáků 8. třídy a školy (zastoupené ředitelem školy, zástupkyní školy, výchovnou poradkyní, ŠMP a třídní učitelkou) konané v lednu 2009, přešel žák Zbyněk na jinou školu. Důvodem svolání tohoto jednání byly kázeňské přestupky chlapců 8. ročníku a seznámení rodičů s navrženými kázeňskými opatřeními, protože ve třídě docházelo převážně k ústním napadením, vzájemnému zesměšňování a urážkám. Dále žáci i přes zákaz používání mobilních telefonů ve vyučování (viz školní řád ZŠ), je neustále používali. A protože od ledna 2009 se tato činnost stává předstupkem a po schválení novely trestního zákona bude snížena trestní odpovědnost na 14 let, tak za podobné chování mohou být žáci trestně stíháni. A ještě na internetových stránkách *Spolužáci* pod fotografie někteří chlapci píší velmi nevhodné slovní dodatky, kterými dotyčné zesměšňují. Zbyněk, který nejvíc šikanoval ostatní spolužáky, dostal v pololetí sníženou známku z chování. Po celou dobu školní docházky (od 1. třídy do pololetí 8. třídy) ho skoro všichni chlapci ze třídy poslouchali, ale nakonec se mu postavili. Po dohodě s třídní učitelkou, která byla na Zbyňka také velmi přísná, ho ostatní chlapci i dívky začali ignorovat. Trvalo to jen týden, Zbyněk to nezvládl a dohodl se s rodiči, že přestoupí na jinou školu.

Ve škole bylo toto kvitováno s povděkem, protože situace ve třídním kolektivu se výrazně zlepšila. Ale přesto bude mít Zbyňkův chtěný přestup na jinou školu dohru. V očích své matky není Zbyněk agresor, ale oběť, a tak podala skoro na všechny chlapce z 8. třídy žalobu. Tuto paradoxní situaci v současné době vyšetřuje policie a zatím není vyšetřena.

Č.j. 24 246/2008-6

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování. K tomuto je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikanování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT. Podpůrně je doporučován k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

- (1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví obětí.
- (2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní

pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Čl. 2 Projevy šikanování

(1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příklady apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3 Odpovědnost školy

- (1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 5651/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.
- (2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.
- (3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekezení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadržování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 4 Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci,
- podporují vědomí sounáležitosti

- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

(2) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č. j. 20 006/2007-51 součástí Minimálního preventivního programu školy. Ředitelé zejména:

- Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
- Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.
- Zajistí doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

(3) Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.

(4) Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Čl. 5

Program proti šikanování

(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na

to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně je třeba stanovit smysluplnou strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.
 2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi (viz čl. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.
- (5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a jejich zákonní zástupci.

Čl. 6

Postupy řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze č. 2 Stádia šikanování.

(3) Metody vyšetřování šikanování:

A. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětí.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.

Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky s informací MŠMT ČR č.j.: 25 884/2003-

24 *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.*

(5) V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(7) Podrobnější informace k článkům 5 a 6 jsou v příloze č. 3 Doporučená literatura.

Čl. 7

Výchovná opatření

(1) Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(2) Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy.

(3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).

(4) V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Čl. 8

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (viz Čl. 5 odst. 5).

Čl. 9

Spolupráce se specializovanými institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy

nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány. Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
- případně s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

(2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikany nebo při podezření, že šikany naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

Čl. 10

Selhání školy v řešení šikany

(1) V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.

Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá ve všech pracovištích ČŠI.

Stížnost je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI, samozřejmě je možno podat stížnost i na ústředí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

(2) Současně je potřebné v odůvodněných případech zajistit oběti šikany pomoc psychologa, speciálního pedagoga (etopeda) popřípadě jiného specialisty.

Čl. 11

Závěrečné ustanovení

- Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000 - 22
- Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku MŠMT ČR.

Příloha č. 1

Příklady nepřímých a přímých znaků šikánování

1. Nepřímé (varovné) znaky šikánování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Přímé znaky šikánování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

3. Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikánování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávalo volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.

- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá světit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krađe peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Příloha č. 2

Stádia šikanování

Motto: Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

První stádium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stádium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stádiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

Michal Kolář

První stádium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, sprádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stádium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šifitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Příloha č. 3

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

- Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.
- Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.
- Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.
- Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.
- Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.
- Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Časopisy

- Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociálna prevencia. Bratislava: Národné osvetové centrum.
- Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007
- Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18
- Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.
- Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.

Příloha č. 4

Příklady šikanování

1. Příklad: Zpověď oběti počátečního stadia šikanování

(doslovný přepis)

- nadávaj mi
- dělaj mi naschvály
- maj na mne poznámky když přijdu po nemoci
- rejpať do mne
- když se učitel rozhoduje koho vyzkoušet tak mu poraděj mne
- když nejsem ve škole říkaj učitelům, co není pravda
- když něco provedou, snaží se to svalit na mne
- když se učitel zeptá jestli někdo má tahák, hned se všichni ozvou, že mám já
- vo hodině, když písemma, tak zničeho nic se ozve abych neopisoval
- všichni maj strašnou radost když dostanu špatnou známku
- když jsem služba, tak všichni udělaj ve třídě nepořádek
- nepouští mne mezi sebe když si povídají
- když si řeknu o sešit tak řeknou, že ho nemají dopsanej a pak ho pučej někomu jinýmu
- ve frontě na oběd mne předbíhají
- když je ve třídě smrad tak hned řeknou že jsem si prd
- povyšujou se nade mne
- Nic mi nepučej
- když něco udělám, hned to všem řeknou
- plivnou mi na židli a na všechny ostatní, abych si nemohl najít jinou
- na výtvarce si ode mne vezmou štětec a nic mi neřeknou a maj z toho strašnou srandu, když ho hledám
- když v matice někdo počítá na tabuli, tak mu raděj a řeknou mu i výsledky. Ale mně ne. Když už mi poraděj, tak špatně
- někdy mi tašku zamknou do skříně a říkaj že od ní nemaj klíč
- když se učitel zeptá kdo chybí tak místo mého jména řeknou nějakou nadávku

2. Příklad: „Premiantka třídy“ – za určitých okolností se může stát obětí šikany kterékoli dítě.

Půvabná třináctiletá dívka, premiantka třídy závodně hrající tenis, se stala terčem kritiky a nemilosti skupiny spolužáků. Nedokázala se zapojit do společné zábavy, snad působila poněkud křečovitě a byla příliš orientována na výkon. To však neopravňovalo zdatného a oblíbeného chlapce, aby jí dlouhodobě fyzicky ubližoval. Jelikož ale ona byla zdatná a odvážná dívka, pokoušela se mu někdy postavit a vrátit mu způsobené příkoří, ovšem proti jeho brutalitě neměla šanci. Schytala od něj tvrdé rány a kopance. Nikdo se jí nezastal. Po takovém střetu často plakala. Rodiče a učitelé se nikdy o jejím trápení nedověděli. Oběti agresivity tohoto „gentlemana“ se krátkodobě staly dvě další dívky s výborným prospěchem. Po příchodu nového žáka, který byl jednoznačně nejsilnější a přitom povahově mírný a jemný, násilí zmíněného chlapce ustalo.

Je zajímavé, že dívka, která se mi s tímto příběhem svěřila a kvůli níž jsem navázal spolupráci s mimořádně obětavou výchovnou poradkyní, si po delší době téměř na nic nevzpomněla. Její bolestivé vzpomínky byly vytěsněny mimo vědomou oblast.

Kolář M. (2005) Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005

Příloha č. 5
Informační leták pro žáky ZŠ a pro studenty SŠ

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA UČITELEM, KTERÉMU DŮVĚŘUJEŠ (ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE, ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM, VÝCHOVNÝM PORADCEM).

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímal si tě.

Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi některými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“ Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neřct, je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- Obrat' se na učitele, kterému důvěřuješ. Může ti skutečně pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- Svěř se svým rodičům.
- V případě, že nenajdeš odvahu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

Zdroj: Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Č.j. 24 246/2008-6 ,uverejňn ve Věstníku MŠMT sešit 1 leden 2009

Informace pro odbory školství krajských úřadů,
předškolní zařízení, školy a školská zařízení
Čj.: 25 884/2003-24
V Praze 13. října 2003

**Spolupráce předškolních zařízení, škol
a školských zařízení s Policií ČR
při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí
a mládeže a kriminality na dětech
a mládeži páchané**

1. Úvod

Informace o spolupráci škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže je opětovným připomenutím toho, že včasná prevence v oblasti sociálně patologických jevů je závažné téma, kterému musí být věnována pozornost. Prevence musí být prováděna systémově a kontinuálně, v optimálním případě se prevence a zdravý životní styl stávají přirozenou součástí života školy a školského zařízení. Mnoho aktivit využitelných pro osvojení si zdravého životního stylu a metodiky prevence nelze pouze vyčíst z manuálů, metodik a příruček. Je třeba se odborně vzdělávat v teoretické i praktické rovině této problematiky.

Spolupráce Policie ČR a resortu školství je realizována v rámci prevence sociálně patologických jevů a mnohdy i při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách a školských zařízeních. V návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí upravuje Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8/ 2002 systém práce a postupy policistů v oblasti preventivně výchovného působení na děti a mládež a v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži.

Se sociálně patologickými jevy, mezi které patří zejména problematika násilí, šikany a zneužívání návykových látek, se setkáváme ve větší či menší míře na všech typech škol i ve školských zařízeních. Z tohoto důvodu by měla být navázána školami a předškolními a školskými zařízeními spolupráce s Policií ČR preventivně, nikoliv až při řešení problémů spojených s výskytem těchto jevů.

Vedení školy nebo školského zařízení spolupracuje s obvodním oddělením Policie ČR a speciální OŘ PČR podle místa příslušnosti subjektu. Škola, školské zařízení by měly navázat kontakt jednak s vedoucím tohoto oddělení s policisty s územní odpovědností v místě. Ve škole a školském zařízení jsou dostupná telefonní čísla, kam se

v případě nutnosti obrátit a jak postupovat v případě zjištění závažných sociálně patologických jevů. Problémy spojené s drogami, násilím, šikanou a dalšími asociálními jevy je třeba řešit ve vzájemné spolupráci s rodiči v souladu s právními předpisy. I v tomto případě je optimální využít předem dohodnuté postupy.

Školy a školská zařízení by v rámci preventivních programů a projektů měly být v kontaktu s Preventivními informačními skupinami Policie ČR (PIS), které jsou zřizovány při krajských, okresních a městských ředitelstvích Policie ČR. Činnost těchto skupin je informační a poradenská. Při plánování, tvorbě a realizaci preventivní strategie vycházejí tyto skupiny z bezpečnostní situace příslušné oblasti, ze znalosti trestné činnosti motivované mimo jiné obchodem s drogami, delikty spojenými s alkoholovou i nealkoholovou toxikománií, hracími automaty apod. Adresář PIS viz.: www.mvcr.cz/prevence/obcanum/pis/adresar.html. Školy a školská zařízení při znalosti situace v regionu a místě mohou pak optimálně přizpůsobit nebo aktualizovat své preventivní programy a využít lektorských služeb policistů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a mládeže a trestnou činnost páchanou na dětech a mládeži je důležitým okruhem spolupráce školy s policií. Oznamovací povinnost je dána ustanoveními § 167 a 168 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (nepřekážení trestného činu a neoznámění trestného činu), kdy je trestný ten, kdo spáchání nebo dokončení uvedených trestných činů nepřekazí, nebo jejich spáchání neoznámí (např.: trestné činy týrání svěřené osoby, vraždy, loupeže, pohlavního zneužívání, znásilnění, drogové delikty, majetková trestná činnost apod.).

Všichni zaměstnanci škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT, krajem nebo obcí mají kromě výše uvedené zákonné povinnosti navíc oznamovací povinnost dle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení čl. 13, odst. 13: „Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu“.

K předcházení možným trestným činům mládeže a na mládeži by měl vést i řádný výkon dohledu nad nezletilými podle § 422 občanského zákoníku. Toho se týká zejména čl. 14, odst. 1 Pracovního řádu a další školské předpisy. I při vyšetřování školních úrazů je možno někdy zjistit souvislost s trestnou činností. Pokud jde o trestné činy páchané na dětech a mládeži, jde zejména o tělesné týrání, psychické týrání, pohlavní zneužívání a týrání, citové týrání, zanedbávání, ale i šikanování.

2. Věkové kategorie

Pro potřeby předloženého materiálu nebylo možné sjednotit terminologii, která se týká vymezení věku žáků. Důvodem je obecná nejednotnost těchto pojmů,

kteřá je dána odlišnými kritériji pro věkové vymezení z pohledu Úmluvy o právech dítěte, trestního práva apod. Níže uvedená tabulka vymezuje pojetí jednotlivých kategorií v resortu školství, Policii ČR a trestně právních předpisech:

vymezení dané kategorie subjektem

<i>věková kategorie</i>	<i>resort školství</i>	<i>Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002</i>	<i>trestně právní předpis</i>
dítě	v souladu s Úmluvou o právech dítěte je za dítě považována osoba do 18 let věku	každá osoba mladší 18 let i v případě, že zletilost nabyta před dosažením tohoto věku podle zvláštního předpisu; kde se v tomto závazném pokynu hovoří o mládeži, rozumí se tím též dítě	
mladistvý		15-18 let	§ 8 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník) je stanovena způsobilost fyzické osoby k právním úkonům a podmínky vzniku zletilosti.
mládež	osoby od 18 let - 26 let věku		
nezletilý			§ 8 a 9 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník)

3. Vstup policie do školy

Ředitelé škol nemohou bránit policii ve vstupu do škol vzhledem k obecným ustanovením trestně právních předpisů o povinné pomoci policejním orgánům. Ředitel tedy poskytne v případě, že je o to policií požádán, vhodnou místnost k výslechu žáka ve škole. Nejde samozřejmě jen o striktní dodržování předpisů, ale měla by zde existovat snaha o maximálně dobrou spolupráci pracovníků obou subjektů, vzájemný respekt a vstřícnost v zájmu dětí a mládeže i v obecném zájmu.

4. Předvolání a předvedení

Policie může nezletilého předvolat nebo i předvést. Ve školách lze od nezletilých žáků vyžadovat podání vysvětlení, provádět výslech svědka, výslech osoby podezřelé nebo výslech obviněného poté, kdy je ředitel školy nebo jeho zástupce seznámen

s předmětem policejního úkonu včetně důvodů, jež k němu vedou. To se týká i případného uvolnění žáka ze školy pro potřebu policie, např. k rekonstrukci na místě činu, rekognici, označení míst páchaní trestné činnosti, k vydání věci, k výslechu či podání vysvětlení na útvaru policie. Jedná se tedy o všechny policejní úkony ve smyslu zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, ať již jde o poškozeného, svědka či pachatele protiprávního jednání.

Z § 422 občanského zákoníku vyplývá, že škole přísluší vykonávat náležitý dohled nad nezletilými žáky. Tato povinnost a odpovědnost přísluší především rodičům, ale i těm, kteří přechodně tento dohled vykonávají. Pedagogický dozor nad žáky je zásadním prvkem v ustanoveních předpisů, které upravují povinnosti v péči o bezpečnost a ochranu zdraví ve školství.

Pokud má být předvolání nebo předvedení a výslech žáka - dítěte provedeno ve škole a z důvodu

zajištění, aby nebylo mařeno další vyšetřování, není předem vyrozuměn zákonný zástupce žáka, je žádoucí, aby škola zajistila přítomnost pedagoga, neboť za žáka v době vyučování škola odpovídá. Ředitel školy by měl stanovit odpovědnou osobu, která bude zajišťovat uvedený dohled.

Pokud jde o omluvení nepřítomnosti žáka z důvodu předvolání nebo předvedení, postup vyplývá opět z obecně povinné součinnosti s vyšetřujícími orgány podle trestně právních předpisů.

Policista je povinen při výkonu své pravomoci prokázat svou příslušnost k policii, a to stejnojmenným s identifikačním číslem, služebním průkazem, odznakem služby kriminální policie nebo ústním prohlášením „policie“ (ustan. § 10 odst. 1 a 2 zák. č. 283/1991 Sb.).

V případě nějaké pochybnosti, pokud jde o totožnost příslušníka policie (zvláště v případě předvedení dítěte mimo školu), je nejjednodušším způsobem ověření totožnosti telefonický dotaz na pracoviště policie, které dotyčný příslušník uvedl a služebním průkazem či odznakem služby kriminální policie a vyšetřování doložil. Výše uvedený postup byl dohodnut se zástupci služby kriminální policie a vyšetřování.

5. Postup při předvolání, předvedení nebo zajištění žáka

Postup při předvolání osoby mladší 15 let řeší Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002 v čl. 8 odst. 1 a s odkazem na § 12 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů: „Osobu mladší 15 let lze předvolat k podání vysvětlení nebo jinému úkonu pouze prostřednictvím jeho zákonného zástupce, orgánu sociálně právní ochrany nebo prostřednictvím školy, jíž je žákem, nebo jiného obdobného zařízení.“

Postup při předvedení dítěte řeší čl. 8 odst. 10 zmíněného Závazného pokynu policejního prezidenta ve smyslu § 13 odst. 6 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR ve znění pozdějších předpisů: „Vyžaduje-li závažnost a neodkladnost prováděného šetření předvedení osoby mladší 15 let na útvar policie, je předvedení prováděno zpravidla policisty v občanském oděvu za použití civilního vozidla. Specialista zajistí bezprostředně po předvedení přítomnost osoby způsobilé k jejímu střežení i k případné účasti na služebních úkonech. Je-li předvedení provedeno ze školy nebo zařízení, specialista zajistí přítomnost třetí osoby po celou dobu služebního zákroku i služebních úkonů. Pomínou-li důvody předvedení, osobu mladší 15 let předá zpět do školy nebo zařízení, ze kterého byla předvedena, nebo ji předá zákonnému zástupci.“

Další povinnost ukládá policii § 14 odst. 4 téhož zákona: „Po zajištění je policista povinen na žádost osoby zajištěné vyrozumět o této skutečnosti některou z osob uvedených v § 12 odst. 3, případně jinou jím

určenou osobu. Jedná-li se o osobu mladší 18 let, je policista povinen ihned vyrozumět zákonného zástupce této osoby. V případě zajištění osoby mladší 15 let, vždy též bez odkladu vyrozumí orgán sociálně-právní ochrany mládeže“.

6. Podání vysvětlení žáka

Podle Zákona České národní rady č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, je policista oprávněn požadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele, jakož i pro vypátrání hledaných nebo pohřešovaných osob a věcí.

Podat vysvětlení dle § 12 odst. 1 uvedeného zákona je osoba povinna vyhovět ihned v případě, že jde o závažnou trestnou činnost.

Pokud jsou tato vysvětlení požadována od dítěte, podle odst. 4 čl. 8 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 8/2002 je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce. To neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Na způsobu vyrozumění se domluví policista s vedením školy nebo zařízení. Dle odst. 6 čl. 8 uvedeného závazného pokynu rozhodne policista vzhledem k okolnostem, závažnosti nebo složitosti případu, zda přibere třetí osobu k podání vysvětlení osobou mladší 15 let.

7. Výslech žáka

Škola musí o výslechu žáka předem vyrozumět zákonného zástupce dítěte (Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j.: 14 269/01-26 čl. 8 odst. 2 a 3), pokud tak již neučinila Policie České republiky (Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 odst. 4 čl. 8). V případech, kdy by mohlo být takovým oznámením mařeno další vyšetřování a po předchozí dohodě s odpovědným pracovníkem policie, vyrozumí škola zákonného zástupce bezprostředně po souhlasu policie. Sdělení v nevhodnou dobu by například mohlo v některých případech ohrozit i bezpečnost dítěte (např. týrání nebo zneužívání v rodině, podpora trestné činnosti v rodině atp.).

Podle ustan. § 102 odst. 1 trestního řádu a zákona o Policii ČR mohou být mladiství vyslýcháni bez účasti osob vykonávajících dohled nad nezletilými.

Ve smyslu trestně právních norem je však stanoveno, že u *mladistvých obviněných* je nutná obhajoba (§ 36 odst. 1 písm. c) tr. řádu). Obhájce se tedy povinně zúčastňuje všech úkonů trestního řízení včetně výslechu. Přítomen může být dále znalec, konzultant či tlumočnick. Jiná situace však nastává při výslechu dětí, kdy platí i ustanovení § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o povinnosti informovat zákonného zástupce před započatím úkonu; to neplatí, jestliže provedení úkonu

nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Povinnost ustanovit mladistvému obviněnému obhájce a informovat zákonného zástupce před výslechem dětí o této skutečnosti nenáleží řediteli školy popř. školského zařízení, ale jedná se podle § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb. o povinnost orgánů činných v trestním řízení.

Školy a školská zařízení mají pochopitelně zájem, aby bylo respektováno v první řadě předvolání prostřednictvím zákonných zástupců. Současně je ovšem jasné, že ve značné míře jsou vyšetřovány děti z problémových rodin, z rodin, kde rodiče často trestnou činnost dětí kryjí nebo se nacházejí v roli pachatele a nemají zájem na jejím řádném vyšetření. Je proto nutné individuálně posuzovat konkrétní situaci a snažit se vyjít policii vstříc, i když to znamená určitou zátěž pro pracovníky školy, zvláště v situaci, kdy je zapotřebí předvést dítě nebo mladistvého na příslušnou současně policie.

Současně je nutno připomenout, že i pro děti a mládež v plné míře platí presumpce nevin, jakož i striktní ochrana jejich práv včetně práva na obhajobu a práva odepřít výpověď na jedné straně a dodržování povinností včetně státem uložené nebo uznané povinnosti mlčenlivosti na straně druhé. Není snad ani nutné připomínat, že dítě nemůže a nesmí být ani slovně v souvislosti s výsledkem napadáno nebo jinak sankcionováno. Pokud by bylo dítě předvedeno ze školy, je nutné, aby už i po cestě byl přítomen pedagog či jiná osoba k tomuto určená.

V předškolních zařízeních je třeba uvedené postupy vždy uplatňovat zvláště citlivě a opatrně.

8. Neomluvená absence žáka

Závažným problémem je i hlášení neomluvené absence. Je třeba vycházet z § 31 zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o přestupcích, který označuje jako přestupek ohrožení výchovy

a vzdělávání nezletilců zejména skutečnost, že dítě není přihlášeno k povinné školní docházce nebo dojde k zanedbávání péče o ni. Dále je to § 217 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který zakotvuje jako ohrožení mravní výchovy mládeže vydání (i z nedbalosti) osoby mladší 18 let v nebezpečí zpustnutí (např.: umožněním vést zahálčivý život).

Danou otázku řeší Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 10194/2002-14 ze dne 11. března 2002 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, který je v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, vymezující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví na základních a středních školách. Výše uvedený materiál uvádí konkrétní počty zameškaných neomluvených hodin v průběhu školního roku a opatření včetně postupů, které mohou následovat ze strany školy.

9. Závěrečná ustanovení

Zrušuje se platnost Informace pro školské úřady, školy a předškolní zařízení Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č.j. 14 144/98-22 z 9. července 1998.

Tato informace nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku MŠMT.

PaedDr. Jaroslav Müllner v. r.
náměstek ministryně školství mládeže a tělovýchovy

MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM

ŠKOLNÍ ROK 2008/2009

ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Název a adresa školy, pro kterou platí tento MPP	ZŠ A MŠ JISTEBNICE, KOSTELNÍ 93 JISTEBNICE 39133
Jméno a příjmení ředitele	DUŠAN PETRŽEL
Telefon na ředitele	381273357, 389822620
E-mail na ředitele	skola@zsjistebnice.cz

Jméno a příjmení školního metodika prevence	ELIŠKA URBANOVÁ
Telefon	381273357, 389822620
E-mail	skola@zsjistebnice.cz

Jméno a příjmení výchovného poradce	MILUŠE KOLIHOVÁ
Telefon	381273357, 389822620
E-mail	skola@zsjistebnice.cz

	Počet tříd	Počet žáků/studentů
ZŠ - I stupeň	5	92
ZŠ - II.stupeň	4	93
8leté Gymnázium – (Prima až Kvarta)		
6leté Gymnázium – (Prima až Sekunda)		
SŠ – ostatní		
Celkem	9	185

Použité zkratky:

MPP – Minimální preventivní program

SPJ – Sociálně patologické jevy

NNO – Nestátní neziskové organizace

ŠMP – Školní metodik prevence

A. ZMAPOVÁNÍ SITUACE VE ŠKOLE, PRO STANOVENÍ CÍLŮ MPP

VSTUPNÍ INFORMACE A JEJICH ZDROJE

1. Sociální a jiné okolí školy

ZŠ Jistebnice je venkovská škola umístěná v klidném prostředí obce. Má standardní vybavení – třídy, šatny, posilovnu, tělocvičnu, hřiště, počítačovou učebnu, cvičnou kuchyni, učebnu pro pracovní činnosti a odborné učebny pro fyziku, chemii, přírodopis, hudební a výtvarnou výchovu.

Žáci se během roku zapojují do olympiád a soutěží, ve kterých získávají poměrně dobrá umístění. Mohou využít nabídky různých zájmových kroužků a nepovinných předmětů. Široká je i nabídka mimoškolních aktivit – hudební a výtvarné obory na ZUŠ v Táboře, aktivity DDM Tábor, v Jistebnici TJ Sokol, Skaut, SDH (hasičský kroužek), ČRS (kroužek mladých rybářů) a další. Pro žáky I. stupně funguje školní družina. Mezi její úkoly patří činnost odpočinková a zájmová a příprava na vyučování. Žáci II. stupně mohou navštěvovat školní klub.

Spolupráce s rodiči, obcí, policií a lékaři je na dobré úrovni. Většina rodičů se o své děti zajímá, mají přehled o způsobu trávení jejich volného času a pravidelně se informují o chování a prospěchu dětí na třídních schůzkách. V případě potřeby mohou rodiče po předchozí domluvě navštívit školu kdykoliv.

(Zmapovat a stručně popsat místní specifika týkající se SPJ, specifika žáků navštěvujících školu, jaké jsou silné a slabé stránky ve spolupráci s okolím školy - místními odborníky z NNO, lékaři, Polici ČR, kurátory pro mládež... v oblasti prevence a řešení SPJ.)

2. Informace od pedagogů

Pedagogové na škole spolu úzce spolupracují, tvoří malý kolektiv, takže informace si předávají průběžně podle potřeby, případně také při diskuzích v rámci pracovních porad. Pro řešení problémů v třídních kolektivech by v některých ojedinělých případech pomohla lepší spolupráce rodičů se školou.

(Jak hodnotí pedagogové situaci v oblasti SPJ na škole? Na jaké jevy by se měla škola zaměřit? S čím mají pedagogové největší problémy? Co by třídní učitelé potřebovali k tomu, aby se jim lépe řešily SPJ v třídních kolektivech?... Jakým způsobem byly informace získány – např. diskuse v rámci pracovních porad, dotazník...)

3. Informace od rodičů

Škola by se podle rodičů měla zaměřit na vztahy mezi dětmi a prevenci šikany. Informace jsou od rodičů získávány v rámci třídních schůzek, případně při individuálních rozhovorech během školního roku

(Jak hodnotí situaci v oblasti SPJ na škole? Co dělá podle nich největší starosti jejich dětem – žákům školy? Na jaké jevy by se měla škola podle nich zaměřit? Jakým způsobem byly informace od rodičů získány – např. diskuse v rámci třídních schůzek, dotazník...)

4. Informace od žáků

Většina žáků je v kolektivech spokojena, výjimku tvoří 8. třída, která je problémovou již od 1. třídy. Informace jsou získávány diskuzemi s učiteli při třídnických hodinách a při vyučování.

(Jaká je situace v oblasti výskytu SPJ na škole z pohledu žáků? Jak hodnotí sociální klima školy a své třídy? Co by potřebovali k větší spokojenosti ve škole? Jakými způsoby byly tyto informace získány - např. schránka důvěry, diskuse v rámci vyučovacích hodin, dotazník, ...)

5. Hodnocení MPP minulého školního roku

Největší problém byl se šikanou, vandalstvím a kouřením. Osvědčila se výchovná opatření, domluva a spolupráce s rodiči.

(S jakými SPJ ve škole byl největší problém, jaké jsou předpovědi do budoucnosti, co se osvědčilo a co se neosvědčilo – vyhodnocení provedených preventivních aktivit, zvážit v čem dál pokračovat a co naopak ukázalo jako neefektivní,...)

B. CÍLE VYPLÝVAJÍCÍ ZE ZMAPOVÁNÍ SITUACE

V následujícím školním roce se hodláme zaměřit na prevenci šikany, vandalství a kouření.

(Co chceme v daném školním roce v rámci prevence dělat, jaký problém chceme vyřešit...)

Seřadit si cíle podle priorit školy, které by měly být dány jejich závažností, na základě zmapování situace ve škole. Opatření vedoucí k naplnění těchto cílů zpracujte do bloku C. Minimální preventivní program.)

C. MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM

(Vycházejte z cílů stanovených v předchozím Bodě B. Konkretizujte v následujících bodech účelné postupy, opatření a aktivity, kterými chcete cílů výše stanovených dosáhnout.)

I. PRÁCE PEDAGOGICKÉHO SBORU A VEDENÍ ŠKOLY

1. V oblasti přímé práce pedagogů

Nadále budeme podporovat průběžnou úzkou spolupráci učitelů při řešení drobných i závažnějších prohřešků žáků, tzn. poskytovat informace o projevech žáků třídním učitelům, vedení školy a metodikovi prevence SPJ. Problémy budou řešeny především třídním učitelem, který je nejlépe obeznámen se situací a s klima třídy, ve spolupráci s metodikem, při narůstání problému se zapojí celý preventivní tým, tzn. vedení školy, vychovatelky a případně další učitelé.

(Vychází z bloku A. Zmapování situace pro stanovení cílů MPP. Definovat opatření vedoucí k dalšímu zdokonalení práce pedagogů, odstranění možných příčin ze strany systému školy, školního řádu, způsobu práce se žáky – způsob řešení výskytu SPJ ve škole..., vzájemná spolupráce pedagogů....)

2. Plán vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence SPJ

(V případě že dosud neznáte nabídku konkrétních vzdělávacích akcí, uveďte předpokládané zaměření, rozsah zamýšleného vzdělávání, počet pedagogů a přibližný datum realizace.)

Název a odborné zaměření vzdělávání	Počet hodin	Datum konání	Realizátor – organizace, odborník	Počet školených pedagogů

**)Přidejte řádky podle potřeby*

3. Plán vzdělávání ŠMP v oblasti prevence SPJ

(V případě že dosud neznáte nabídku konkrétních vzdělávacích akcí, uveďte předpokládané zaměření, rozsah zamýšleného vzdělávání a přibližný datum realizace.)

Název a odborné zaměření vzdělávání	Počet hodin	Datum konání	Realizátor – organizace, odborník
Setkání ŠMP	1	říjen	PPP Tábor – Bláhová Julie
Setkání ŠMP	1	leden	PPP Tábor – Bláhová Julie

**)Přidejte řádky podle potřeby*

4. Způsob spolupráce s ostatními pedagogy

Spolupráce s kolegy je úzká, informace si předáváme průběžně podle potřeby, v případě řešení závažnějších problémů se aktivizuje preventivní tým, tzn. ŠMP, vedení školy, vychovatelky pracující s příslušnou skupinou dětí a učitelé, kterých se daný problém dotýká (učí v problémové třídě, problém se projevil při jejich dozoru atd.). Porady se konají podle aktuální situace, činnost týmu koordinuje ŠMP ve spolupráci s ředitelem.

(Definujte způsob spolupráce s kolegy, způsob vzájemného předávání informací, ... vychází z vyhl. č. 72/2005 Sb. Na některých školách se osvědčilo založit s kolegy „preventivní tým“, v rámci kterého se zapojení pedagogové podílejí na tvorbě a realizaci aktivit v prevenci SPJ. Pokud jej na škole nemáte, zvažte jeho založení. Uveďte kdo je jeho členem, jak často budou probíhat porady, kdo co bude dělat, ...)

Počty pedagogických pracovníků	Celkem:	Podílející se aktivně na prevenci	Nepodílející se aktivně na prevenci
Vedení školy:	2	2	0
Z toho učitelé	13	13	0
Vychovatelé	3	3	0
Mistři odborné výchovy	0	0	0
Jiné (vepište)	0	0	0

II. SPOLUPRÁCE ŠKOLY S RODIČI

1. Způsoby seznámení rodičů s činností ŠMP , možnostmi spolupráce a MPP

Rodiče jsou s činností ŠMP seznamováni na rodičovských schůzkách, ať už běžně plánovaných nebo mimořádně svolaných jak z popudu učitelů, tak rodičů. Informace o školení ŠMP a o problémech řešených ŠMP jsou součástí závěrečné zprávy předkládané školské radě a obecnímu zastupitelstvu.

(*Představení ŠMP rodičům na třídních schůzkách a jejich seznámení s tím kdy (konzultační hodiny), kde (v kterém kabinetu) a co (vypsat min. viz vyhl. č. 72/2005 Sb.) s ním mohou konzultovat; kontakt na ŠMP do žákovské knížky, nástěnka s informacemi o práci ŠMP a kontaktem, informování rodičů o možnosti zapojit se do prevence ve výuce i mimo ni – lékaři, policisté, právníci...*)

2. Aktivity pro rodiče

(*Přednášky a besedy na téma prevence SPJ – vychází z bloku A. Zmapování situace pro stanovení cílů MPP*)

Název aktivity	Datum konání	Realizátor, přednášející

**) Přidejte řádky podle potřeby*

3. Aktivity podporující spolupráci školy s rodiči

(*Výlety, brigády, dny otevřených dveří, táborák, sportovní aktivity, kulturní akce, ...*)

Název aktivity	Datum konání	Vedoucí programu
Besídka ke Dni matek	květen 09	Pešková Julie
Den otevřených dveří pro budoucí 1. tř.	leden 09	Petržel Dušan
Výstava prací žáků ZŠ	duben 09	Urbanová Eliška
Maškarní karneval	duben 09	Šmejkalová Marcela

**) Přidejte řádky podle potřeby*

III. PROGRAM PREVENTIVNÍCH AKTIVIT PRO ŽÁKY ŠKOLY

Do oblasti SPJ spadá problematika preventivních ochranných kompetencí, jejichž osvojování je zapracováno v plánech jednotlivých předmětů podle ŠVP i podle vzdělávacího programu ZŠ. Na prvním stupni základní školy se snažíme rozvíjet schopnost diskutovat, komunikovat, řešit problémy a konflikty v rámci třídy a motivujeme žáky ke zdravému způsobu života. Na druhém stupni základní školy využíváme především simulační hry, diskuse, projekty, hraní rolí, kreslení, nácvik komunikace, která je hlavní pro odhalování a řešení SPJ, podporujeme kvalitní trávení volného času a v rámci jednotlivých předmětů je také informujeme a motivujeme ke zdravému způsobu života.

(Při volbě náplně a typu programu z hlediska věku je možno vycházet z dokumentu MŠMT – „Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení“ - který mimo jiné popisuje potřebné znalostní kompetence žáků a způsob realizace k nim vedoucích aktivit v jednotlivých ročnících (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dokumenty-13>) a z bloku A. Zmapování situace pro stanovení cílů MPP.)

1. Způsob seznámení žáků s činností ŠMP, možnostmi pomoci a MPP

Žáci jsou informováni o ŠMP svými třídními učiteli na začátku školního roku, případně v jeho průběhu při zaznamenání některého SPJ. ŠMP je žákům k dispozici k osobní schůzce po domluvě kdykoliv, žáci se na něj mohou obracet zejména v záležitostech školní šikany a vandalizmu, při problémech v kolektivu třídy, při zjištění ztrát věcí s podezřením na krádež, při problémech se závislostmi.

(Osobní představení se ŠMP v jednotlivých třídách a seznámení žáků s tím kdy (konzultační hodiny), kde (v kterém kabinetu), jak (osobní schůzka, schránka důvěry + jaký je způsob odpovídání na vhozené dotazy, školní časopis ...) a v jakých záležitostech (vypsat min. viz vyhl. č. 72/2005 Sb., např. šikana, násilí – ve škole, doma, sexuální a jiné zneužívání, ohrožení, závislosti, ...) ho mohou kontaktovat.)

2. 1. Nespecifická a specifická prevence pro žáky ve výuce, která je součástí učebních osnov

Aktivity které jsou součástí učebního plánu (na základě již zpracovaného Školního vzdělávacího programu) + aktivity které nejsou součástí učebního plánu. Jde o aktivity, které nereagují na aktuální problémy a týkají se všech tříd v daném ročníku: např. zvyšování sebevědomí žáků, komunikativní dovednosti, konstruktivní řešení problémů, schopnost klást otázky a vyjádřit svůj názor, řešení stresu, učení vzájemné pomoci, schopnost říci si o pomoc a vědomí kam se v jakých záležitostech obrátit, vyrovnání se s neúspěchem, obrana před manipulací, předávání informací a prožitkové programy zaměřené na dodržování práva, na prevenci závislosti na návykových látkách včetně alkoholu a tabáku, gamblingu, rasismu, sexuálního a jiného zneužívání, působení sekt a některých nových náboženských směrů,...)

Příklad:

1. ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
<i>Prvouka</i>	Pohádka O Smolíčkovi – vztahy mezi lidmi, dobro a zlo, jak se chránit (hraní rolí)	<i>Julie Pešková</i>
<i>Prvouka</i>	Výsledky lidské práce – vztah k hodnotám, k cizímu i svému majetku, dodržování práva (samostatná práce, rozhovor, skupinová práce)	<i>Julie Pešková</i>
<i>Prvouka</i>	Domácí příprava na vyučování, Denní režim – volný čas a jeho organizace, pracovní zodpovědnost (samostatná práce, předávání informací)	<i>Julie Pešková</i>
<i>Prvouka</i>	Bez práce nejsou koláče – lidé, kteří nepracují a nechtějí pracovat (rozhovor, samostatná práce)	<i>Julie Pešková</i>
<i>Prvouka</i>	Volný čas – co nás baví, trávení volného času, kultura (rozhovor, samostatná práce)	<i>Julie Pešková</i>
<i>Prvouka</i>	Příprava na prázdniny – pobyt v nových kolektivech bez dozoru rodičů (samostatná práce, skupinová práce, hraní rolí)	<i>Julie Pešková</i>
	Zásady vzájemné komunikace děti – dospělí (samostatná práce dětí, hraní rolí)	

2. ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
<i>Prvouka</i>	Moji kamarádi a já – vztahy mezi dětmi (hraní rolí, skupinová práce, rozhovor)	<i>Anna Picková</i>
<i>Prvouka</i>	Děti a dospělí kolem nás – vztahy mezi lidmi, slušné chování k druhým (rozhovor, skupinová práce)	<i>Anna Picková</i>
<i>Prvouka</i>	Tísňová volání – jak se chovat v ohrožení, v krizové situaci, schopnost říct si o pomoc (předávání informací, hraní rolí)	<i>Anna Picková</i>
<i>Prvouka</i>	Tabák, alkohol, cigarety – prevence závislostí (rozhovor, samostatná práce)	<i>Anna Picková</i>
<i>Prvouka</i>	Drogy a hazardní hry – prevence závislostí (rozhovor, samostatná práce)	<i>Anna Picková</i>

^{*)}Přidejte řádky podle potřeby

3.ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
Prvouka	Rodinná pohoda – zvyšování sebevědomí, schopnost říct si o pomoc, schopnost komunikace (hraní rolí, skupinová práce)	Tereza Procházková
Prvouka	Práce a volný čas: denní režim, koníčky – smysluplné trávení volného času, prevence závislostí, zvyšování sebevědomí (samostatná práce, předávání informací)	Tereza Procházková
Prvouka	Práce a volný čas: pracovní činnosti, povolání - schopnost vyrovnat se s neúspěchem, kvalitní prožívání života, hodnoty (předávání informací, hraní rolí, samostatná práce)	Tereza Procházková
Prvouka	Člověk mezi lidmi – vztah k sobě, vztahy k druhým, schopnost komunikace, prevence xenofobie, rasizmu (společná práce, rozhovor, hraní rolí)	Tereza Procházková
Prvouka	Člověk a zdraví – zdravý způsob života, ochrana vlastního zdraví, život s postižením, vztahy k postiženým lidem (hraní rolí, rozhovor, společná práce)	Tereza Procházková

^{*)} Přidejte řádky podle potřeby

4.ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
Český jazyk	Šikana v dětském kolektivu – řešení problému, schopnost říct si o pomoc, vztahy k druhým (rozhovor, debata, samostatná práce)	Blanka Kubů
Český jazyk	Mezilidské vztahy – vztah k druhým, jak se chovat v kolektivu, zvyšování sebevědomí (rozhovor, debata)	Blanka Kubů
Anglický jazyk	My jsme přátelé – prevence xenofobie (předávání informací, debata)	Blanka Kubů
Anglický jazyk	Zaměstnání rodičů - - schopnost vyrovnat se s neúspěchem, kvalitní prožívání života, hodnoty (předávání informací, hraní rolí, samostatná práce)	Blanka Kubů

^{*)}Přidejte řádky podle potřeby

5.ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
Přírodověda	Člověk - zdravý životní styl, péče o zdraví, prevence závislostí (předávání informací, debata, rozhovor)	Eliška Urbanová
Přírodověda	Jak se vyrábí – vytváření hodnot, zvyšování sebevědomí, vědomí vlastních schopností, schopnost vyrovnat se s neúspěchem (předávání informací, debata, hraní rolí)	Eliška Urbanová
Český jazyk	Neopatrnost – ochrana zdraví (debata, samostatná práce)	Eliška Urbanová
Český jazyk	Dopis kamarádovi, SMS – schopnost komunikace, schopnost říct si o pomoc (předávání informací, samostatná práce)	Eliška Urbanová
Hudební výchova	Zklamání, Mosty, Odvaha – schopnost vyrovnat se s neúspěchem, vztahy k druhým, život v kolektivu, posilování sebevědomí (předávání informací, hraní rolí)	Eliška Urbanová

^{*)}Přidejte řádky podle potřeby

6. - 9.ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
Rodinná výchova	Vztahy mezi lidmi – život v kolektivu, zvyšování sebevědomí, vztahy k druhým, hodnoty, slušné chování, schopnost komunikace (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslav Nováková
Rodinná výchova	Řešení konfliktů – schopnost komunikace, schopnost říct si o pomoc, zvyšování sebevědomí (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Rodinná výchova	Dospívání – zvyšování sebevědomí, schopnost vyrovnat se s neúspěchem, vztahy v kolektivu, v rodině (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Rodinná výchova	Zneužívání dětí – schopnost říct si o pomoc, zvyšování sebevědomí, schopnost komunikace, vědomí vlastních práv (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Rodinná výchova	Osobní bezpečí, ochrana člověka za mimořádných událostí – schopnost komunikace, jednání v krizových situacích, služby odborné pomoci, tísňová volání, schopnost říct si o pomoc (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Rodinná výchova	Prevence zneužívání návykových látek (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková

^{*)}Přidejte řádky podle potřeby

8.ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
Občanská výchova	Člověk a dospívání - zvyšování sebevědomí, schopnost vyrovnat se s neúspěchem, vztahy v kolektivu, v rodině (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Občanská výchova	Člověk hledající společenství – život v kolektivu, zvyšování sebevědomí, vztahy k druhým, hodnoty, slušné chování, schopnost komunikace, prevence xenofobie, rasizmu (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Občanská výchova	Člověk hledající svůj svět, hledající sám sebe – řešení problému, schopnost komunikace, zvyšování sebevědomí, sebeuvědomování a sebehodnocení (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková
Občanská výchova	Člověk a předpoklady soužití - život v kolektivu, zvyšování sebevědomí, vztahy k druhým, hodnoty, slušné chování, schopnost komunikace, prevence xenofobie, rasizmu (předávání informací, debata, rozhovor, hraní rolí)	Jaroslava Nováková

9.ročník

Vyučovaný předmět	Preventivní aktivita a její zaměření, způsob jejího vedení (např. předávání informací, prožitková aktivita,...)	Učitel
Občanská výchova	Smysl společenství – prevence xenofobie, rasizmu, schopnost komunikace, zvyšování sebevědomí, hodnoty, práva (předávání informací, debata, rozhovor, samostatná práce)	Jaroslava Nováková

2. 2. Specifická prevence pro žáky ve výuce, reagující na individuální situaci ve třídě

(Aktivity které nejsou součástí učebního plánu a reagují na zvláštní situaci v třídním kolektivu či mezi třídními kolektivy, která byla zaregistrována na základě šetření ke zjištění situace ve škole, provedeného před zpracováním MPP např. pomocí dotazníku, diskuse atd. - viz blok A. Zmapování situace pro stanovení cílů MPP. Jedná se o programy cíleně zaměřené na řešení výskytu konkrétních SPJ- násilí, šikana, výskyt a zneužívání drog včetně alkoholu a tabáku, rasismus a jiné projevy netolerance, ... na které budou navazovat další aktivity podle aktuálního vývoje situace. Pro každý jednotlivý jev a třídu použijte samostatnou následující tabulku.)

SPJ který bude řešen:	šikana
Jak byla situace zjištěna: pozorováním chování žáků, informace od rodičů	
Kdo bude situaci řešit – jméno učitele nebo externího odborníka, organizace: Kamila Kunžáková – tř. uč., Eliška Urbanová – ŠMP, Dušan Petržel – ředitel školy	
Kdy bude situace řešena: okamžitě po zjištění	
S použitím jakých metod bude intervence vedena: rozhovor	
Způsob ověření efektivity intervence: rozhovor, pozorování	

(Další tabulky přidejte podle potřeby.)

SPJ který bude řešen:	vandalizmus
Jak byla situace zjištěna: přímé pozorováním chování žáků, rozhovory se žáky	

Kdo bude situaci řešit – jméno učitele nebo externího odborníka, organizace: třídní učitel, Eliška Urbanová – ŠMP, Dušan Petržel – ředitel školy
Kdy bude situace řešena: okamžitě po zjištění
S použitím jakých metod bude intervence vedena: rozhovor
Způsob ověření efektivity intervence: rozhovor, pozorování

2. 3. Jednorázové aktivity pro žáky

(Přednáška, projekce videofilmů – pouze informativní programy, pro více žáků, tříd najednou)

Název aktivity, akce	Datum	Realizátor
Jak odhalit šikanu, přednáška	březen 2009	Kadlecová

**)Přidejte řádky podle potřeby*

2. 4. Volnočasové aktivity pro žáky

(Školní kroužky, školní kluby, školní víkendové a prázdninové akce,...)

Název aktivity, akce, kroužku	Datum nebo frekvence konání	Vedoucí programu
Angličtina hrou	1x týdně	Kubů Blanka
Sportovní hry	1x týdně	Picková Anna
Výtvarný kroužek	1x týdně	Urbanová Eliška
Hra na kytaru	1x týdně	Urbanová Eliška
Sborový zpěv	1x týdně	Pešková Julie
Sportovní hry – chlapci 2. st.	1x týdně	Petržel Dušan
Paličkování	1x týdně	Šmejkalová Marcela

Vaření	1x za 14 dní	Šmejkalová Marcela
Ruština hrou	1x týdně	Nováková Jaroslava
Stolní tenis	30.1.2009	Šmejkalová Marcela
Dětský karneval	duben	Šmejkalová Marcela
Besídka ke dni matek	květen	Pešková Julie
Výstava prací žáků ZŠ	duben	Urbanová Eliška

**)Přidejte řádky podle potřeby*

IV. OSTATNÍ AKCE V OBLASTI PREVENCE SPJ

(Uvedte to, co se nepodařilo včlenit do ostatních doporučených bodů MPP.)

V. SPOLUPRÁCE S OKOLÍM ŠKOLY

(Vychází z bloku A. Zmapování situace pro stanovení cílů MPP. Popis opatření vedoucích ke zlepšení způsobu spolupráce s odborníky, lékaři, policií, odborem sociálních věcí a zdravotnictvím MěÚ, ..., způsob většího zapojení okolí do činnosti školy)

Organizace	Jméno odborníka	Kontakt (adresa, telefon, e-mail)
PPP Tábor	Mgr. Julie Bláhová	poradna@zvas.cz , 381 415 164
Policie		Policejní oddělení Jistebnice
Dětský lékař Jistebnice	MUDr. Vojtková	Zdravotní středisko Jistebnice
OÚ Jistebnice, soc.odbor	Podzimková Jaroslava	OÚ Jistebnice, Náměstí 1

**)Přidejte řádky podle potřeby*

VI. EVIDENCE A EFEKTIVITA

(vedení vlastních záznamů o: výskytu SPJ ve škole v daném školním roce, vzdělávacích akcí pro pedagogy, preventivních aktivitách pro žáky... Jakým způsobem se budou tyto aktivity vyhodnocovat např. dotazník, diskuse... + zpracování závěrečné zprávy o plnění MPP)

VII. ZÁVĚREČNÉ INFORMACE

	Datum	Podpis ředitele/ředitelky školy
Seznámení ředitele/ředitelky školy s MPP	23.10.2009	
Seznámení pedagogického sboru školy s MPP	listopad 2009	

Zdroj: ZŠ Jistebnice

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA O PLNĚNÍ MINIMÁLNÍHO PREVENTIVNÍHO PROGRAMU ŠKOLNÍ ROK 2008/2009

ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Název a adresa školy, pro kterou platí závěrečná zpráva o plnění MPP	ZŠ A MŠ JISTEBNICE, KOSTELNÍ 93 JISTEBNICE 39133
Jméno a příjmení ředitele	Dušan Petržel
Telefon na ředitele	381273357, 389822620
E-mail na ředitele	skola@zsjstebnice.cz

		počet
Školní metodici prevence		1
Kumulovaná funkce s výchovným poradcem, vychovatelem		NE
Finanční ohodnocení za práci školního metodika prevence		ANO
Vlastní kabinet	Sám	NE
	S výchovným poradcem	NE
	S jinými pedagogy	ANO
Školní preventivní tým ^{*)}		ANO

^{*)} metodik prevence, výchovný poradce, spec. pedagog, psycholog atd.

Použité zkratky:

MPP – Minimální preventivní plán

SPJ – Sociálně patologické jevy

NNO – Nestátní neziskové organizace

ŠMP – Školní metodik prevence

1. Získané finanční prostředky určené na prevenci SPJ

Škola žádala formou grantů, víceúčelových dotací, atd. od:	Účel	Získaná celková částka

I. PRÁCE PEDAGOGICKÉHO SBORU

2. Vzdělávací akce pro pedagogické pracovníky v oblasti prevence SPJ

Název a odborné zaměření vzdělávání	Počet hodin	Datum konání	Realizátor – organizace, odborník	Počet školených pedagogů
Setkání ŠMP	1	15.10.2008	Mgr. Bláhová Julie – MP PPP Tábor	1
Setkání ŠMP	1	18.3.2009	Mgr. Bláhová Julie– MP PPP Tábor	1
<i>„Normální je nekouřit“</i>	4	30.3.2009	PhDr. Mgr. Iva Žaloudíková	1

Uvedte o která témata v oblasti SPJ je mezi pedagogy největší zájem:

- šikana
- kouření
- vandalizmus

3. Vzdělávací akce pro ŠMP v oblasti prevence SPJ

Název a odborné zaměření vzdělávání	Počet hodin	Datum konání	Realizátor – organizace, odborník
Setkání ŠMP	1	15.10.2008	Mgr. Bláhová Julie – MP PPP Tábor
Setkání ŠMP	1	18.3.2009	Mgr. Bláhová Julie– MP PPP Tábor
<i>„Normální je nekouřit“</i>	4	30.3.2009	PhDr. Mgr. Iva Žaloudíková

4. Uvedte jakou vzdělávací akci v oblasti prevence výskytu SPJ považujete **za nejprínosnější** v minulém školním roce

Název akce	Realizátor	Lektor	Hodnocení – proč?
Setkání ŠMP	PPP Tábor	Mgr. Julie Bláhová	Aktuální informace z regionu

„Normální je nekouřit“	PhDr. Mgr. Iva Žaloudíková	Program je zaměřen na 1.stupeň ZŠ

5. Uveďte jakou vzdělávací akci v oblasti prevence výskytu SPJ považujete **za nejméně přínosnou** v minulém školním roce

Název akce	Realizátor	Lektor	Hodnocení – proč?

6. Spolupráce s ostatními pedagogy

Počty pedagogických pracovníků	Celkem:	Podílející se aktivně na prevenci v minulém školním roce	Nepodílející se aktivně na prevenci v minulém školním roce
Vedení školy:	2	2	0
Z toho učitelé	13	13	0
Vychovatelé	3	3	0
Mistři odborné výchovy	0	0	0
Jiné (vepište)	0	0	0

II. SPOLUPRÁCE ŠKOLY S RODIČI

7. Aktivity pro rodiče v oblasti prevence SPJ

(Přednášky, besedy na téma prevence SPJ)

Název aktivity	Datum konání	Realizátor, přednášející
1.		
2.		
3.		

^{*)} v případě většího počtu prosím rozvedte ve zvláštní příloze

8. Aktivity podporující spolupráci školy s rodiči

(Výlety, brigády, dny otevřených dveří, táborák, sportovní aktivity, kulturní akce,...)

Název aktivity	Datum konání	Vedoucí programu
Besídka ke Dni matek	14.5. 09	Pešková Julie
Den otevřených dveří pro budoucí 1. tř.	14.1.2009	Petržel Dušan
Výstava prací žáků ZŠ	12.6. – 14.4. 09	Urbanová Eliška
Maškarní karneval	21.2. 09	Šmejkalová Marcela

*Přidejte řádky podle potřeby

III. PREVENTIVNÍ AKTIVITY PRO ŽÁKY ŠKOLY

9. Preventivní aktivity pro žáky ve výuce, které jsou nebo nejsou součástí učebních osnov (aktivity, které nereagují na aktuální problémy)

Název aktivity	Zaměření (např. prevence drogových závislostí, šikany...)	Datum konání	Věková skupina /počet žáků	Realizátor
1. Sezame, otevři se	prevence drogových závislostí	4.5.2009	1.stupeň/ 92	Harmonia Universalis o.s.
2. Na rovinu	prevence drogových závislostí, nebezpečí medií, sebepojetí	4.5.2009	2. stupeň/93	Harmonia Universalis o.s.
3.			/	

*Přidejte řádky podle potřeby

10. Uvedte preventivní akci(e) SPJ na vaší škole, kterou považujete za **velice zdařilou**

Název akce	Realizátor	věková skupina	Datum konání

11. Specifické preventivní aktivity, reagující na individuální situaci (problém) ve třídě

SPJ který byl řešen: šikana

Jak byla situace zjištěna: informace od rodičů, rozhovor se žáky
Kdo situaci řešil – jméno učitele nebo externího odborníka, organizace: Eliška Urbanová – ŠMP, Dušan Petržel – ředitel školy, Kamila Kumžáková – třídní učitelka
Kdy byla situace řešena: okamžitě po zjištění
S použitím jakých metod byla intervence vedena: rozhovory, konfrontace
Způsob ověření efektivity intervence: rozhovory, pozorování

12. Jednorázové aktivity pro žáky

(Přednáška, projekce videofilmů – pouze informativní programy, pro více žáků, tříd najednou)

Název aktivity, akce	Datum	Realizátor

**)Přidejte řádky podle potřeby*

13. Volnočasové aktivity při školách

Školní družina		Školní kluby		Školní kroužky	
počet oddělení	počet zapojených dětí	počet klubů	počet zapojených dětí	počet kroužků	počet dětí *
2	63	1	30	8	155

* počet dětí zapojených alespoň v jednom kroužku

14. Volnočasové aktivity o víkendu, o prázdninách

Víkendové akce		Prázdninové akce	
počet akcí	počet dětí	počet akcí	počet dětí
1	150	1	12

Uveďte o které akce se jedná:

- Maškarní karneval
- Turnaj ve stolním tenise

IV. VÝSKYT SPJ A SPOLUPRÁCE S OKOLÍM ŠKOLY

15. Výskyt sociálně patologických jevů ve školách a školských zařízeních v minulém školním roce

	snížená známka z chování		neomluvené hodiny		alkohol		kouření		ostatní drogy		agresivní formy chování vč. šikany		krádeže	
	2	3	hodin	žáků	žáků	případů	žáků	případů	žáků	případů	žáků	případů	žáků	případů
počet	4	0	2	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2

Uvedte výskyt jiných sociálně patologických jevů + počet žáků/případů:

-

16. Spolupráce školy při řešení výskytu sociálně patologických jevů s odborníky

jméno odborníka/zařízení	typ SPJ	věková skupina	jakou formou se pracovalo se žáky

17. Rezervy při řešení soc. nežádoucího chování **na škole** (spolupráce s rodiči, finanční zajištění akcí, podpora ze strany pedagogů, vedení školy, nezáměr dětí...): nezáměr dětí a některých rodičů

V. ZÁVĚREČNÉ INFORMACE

	Datum	Podpis ředitele/ředitelky školy
Seznámení ředitele/ředitelky školy se závěrečnou zprávou o plnění MPP	15.6.2009	
Seznámení pedagogického sboru školy se závěrečnou zprávou o plnění MPP	15.6.2009	

Zdroj: ZŠ Jistebnice

Příloha č. 13

INFORMAČNÍ LETÁK PRO ŽÁKY ZŠ A PRO STUDENTY SŠ

(přečíst vždy na začátku roku)

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA UČITELEM, KTERÉMU DŮVĚŘUJEŠ (ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE, ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM, VÝCHOVNÝM PORADCEM).

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepríjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšimli si tě.

Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi některými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“ Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct, je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- Obrat' se na učitele, kterému důvěřuješ. Může ti skutečně pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- Svěř se svým rodičům.
- V případě, že nenajdeš odvalu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555 nebo 116 111. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

Zdroj: ZŠ Jistebnice

INFORMACE PRO RODIČE – JAK POZNAT, ŽE DÍTĚ JE ŠIKANOVÁNO

(přečíst na rodičáku)

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Zdroj: ZŠ Jistebnice

ZŠ A MŠ Jistebnice - Program proti šikanování

1, Co je to šikanování?

- (1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.
- (2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

První stádium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stádium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stádium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

2, Krizový plán

Metody vyšetřování šikanování:

a, Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

- 1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi, ověření situace**
 - pozor, oběť se stydí hovořit, tvrdí, že „to nic není“ – bez nátlaku, zeptat se spíš, jak se mu daří, „Mám pocit, že se ve třídě necítíš dobře, nechceš mi o tom něco říct?“ ap.
 - zavolat rodičům –ne v přítomnosti dítěte, nemluvit o šikaně, pouze si ověřit signály (pomočování, zvraty v chování, noční děsy, poškození věcí, změny v chování, zhoršení prospěchu, vyhýbání se tělocviku – modřiny apod.)
 - obezřetné rozhovory s nezaajatými svědky mezi čtyřma očima tak, aby se to nedoneslo třídě
- 2. Nalezení vhodných svědků**
 - aktivizace školního preventivního týmu, při výslechu mít třetí osobu proti obvinění ze strany rodičů
 - nejvhodnější informátoři jsou průměrní žáci , nenaléhat, pokud nebudou chtít svědčit při vlastním vyšetřování.
- 3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů)**
 - provádět zápis a upozornit na něj
 - vyslechnout postupně svědky, pokud se výpovědi rozcházejí – konfrontace všech svědků
 - navodit atmosféru podpory , ujistit, že jejich spolupráce nebude prozrazena a že je zajištěna jejich bezpečnost
 - **nikdy nezačínat agresorem**
- 4. Zajištění ochrany obětem**
 - zabránit úniku informací
 - zajistit neustálý dohled nad třídou
 - po domluvě s rodiči lze nechat bezpečně odejít ze školy
 - oznámit agresorům, jak budou postíženi v případě, že oběť znovu napadnou, zdůraznit, že bude přihlédnuto k jejich snaze o nápravu
- 5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.**
 - agresor se po rozhovoru nesmí vrátit zpět do třídy – zajistit dozor
 - rázně říct agresorovi, o co se jedná
 - nechat ho mluvit, vše zapisovat
 - klást doplňující otázky, aby se zapletl do svých lží
 - podepsat zápis!
 - pokud je více agresorů – zabránit jejich domluvě (každý do samostatné třídy), konfrontovat

je po rozhovorech – říct, co kdo vypovídal – budou se hádat a pomlouvat, může ještě něco vyplout na povrch

b, Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

- 1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti**
 - zaštitit oběť vlastním tělem, odvést ze třídy, zajistit dozor nad třídou, zabránit domluvě svědků a agresorů, nejlépe rozdělit třídu na dvě poloviny
- 2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování**
 - aktivizace školního preventivního týmu
 - ustanovení hlavního vyšetřovatele
- 3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.**
 - neustálý pedagogický dozor
 - rozdělit agresory, neumožnit jim kontakt mezi sebou ani se svědky
- 4. Pokračující pomoc a podpora oběti**
 - zajistit lékařské vyšetření, dát napít, případně poskytnout první pomoc
 - po domluvě s rodiči umožnit odchod ze školy, v žádném případě nepouštět zpět do třídy
- 5. Oznamit rodičům**
 - hovořit s nimi jasně a bez zastírání či zlehčování skutečnosti, vyhýbáme se slovu šikana - lépe je používat „ubližované dítě“, ujistit je, že se konflikt řeší, dohodnout, jak bude zajištěna bezpečnost dítěte
 - vyžádat souhlas rodičů k vyšetřování, zdůraznit zájem na bezpečí dítěte
- 6. Nahlášení policii**
- 7. Vlastní vyšetřování** – podobně jako v bodě a,
- 8. Výchovná opatření**
 - doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí), v případě potřeby mu zprostředkovat péči PPP, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
 - pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření - **napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, snížení známky z chování, převedení do jiné třídy**
 - pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem, např. hovořit se třídou v komunitním kruhu, sezení neprotahovat, opakovat asi po 14 dnech, max. 20 min., max. 4 sezení, hledat možnosti nápravy
 - v mimořádných případech - ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu, ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Zpracovala: Eliška Urbanová – školní metodik prevence sociálně patologických jevů

Užité materiály:

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Č.j. 24 246/2008-6 (uveřejněn ve Věstníku MŠMT sešit 1 leden 2009)

Řízení školy 1 a 2/2009

Poradce veřejné správy 2/2009

Krizový plán ZŠ Vladimíra Menšíka Ivančice

Zdroj: ZŠ Jistebnice